

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Bc. Viktorie Varvařovská

**Věžové vodojemy 1. poloviny 20. století
na území České republiky:
Architektura, urbanismus, konverze**

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Vladimír Czumalo, CSc.

Praha 2022

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 10. května 2022

Bc. Viktorie Varvařovská

Bibliografická citace

Věžové vodojemy 1. poloviny 20. století na území České republiky: Architektura, urbanismus, konverze [rukopis]: Diplomová práce / Bc. Viktorie Varvařovská; vedoucí práce: PhDr. Vladimír Czumalo, CSc. -- Praha, 2022. -- 172 s.

Anotace

Uměleckohistorická studie o věžových vodojemech představuje jejich vývoj na území České republiky. Podrobněji se zaměřuje na vodojemy období 1. poloviny 20. století, které zkoumá po stránce architektonické, památkové a urbanistické. Zasaduje je tak do širšího kontextu a ukazuje, že i tento stavební typ má své místo v dějinách české moderní architektury. Zvláštní pozornost je pak věnována začlenění věžových vodojemů do organismu současného města. Tyto možnosti prezentuje na konkrétních příkladech konverzí, neopomíná však ani otázky památkové péče a industriálního dědictví.

Klíčová slova

věžové vodojemy, industriální dědictví, moderní architektura, urbanismus, konverze

Abstract

The study about water towers explains their development in the territory of the Czech Republic. More specifically it deals with water towers of the first half of the 20th century, which are studied from perspective of architecture, historic preservation, and urbanism. They are considered in broader context and finally proven to have a rightful place in the history of Czech modern architecture. Special attention is paid to the integration of water towers into contemporary towns. It is presented on real examples of conversion, while it bears in mind the issues of historic preservation and industrial heritage.

Key Words

water towers, industrial heritage, architecture of the 20th century, urbanism, conversion

Počet znaků: 119 544

Poděkování

Na prvním místě bych ráda poděkovala PhDr. Vladimíru Czumalovi, CSc. za rady a laskavé vedení této práce. Mé díky také náleží Ing. Robertu Kořínkovi, PhD. a Ing. Martinu Vonkovi, PhD. za možnost badatelsky přispět k řešení výzkumného projektu *Věžové vodojemy — identifikace, dokumentace, prezentace, nové využití*. Během tohoto bádání jsem získala cenné znalosti potřebné pro komplexní pojetí daného tématu.

Obsah

1	Úvod	9
2	Přehled literatury a dosavadního poznání	10
3	Přehled vývoje věžových vodojemů na území České republiky	12
3.1	<i>Počátky výstavby věžových vodojemů</i>	12
3.2	<i>Barokní věžové vodojemy</i>	17
3.3	<i>Průmyslová revoluce a období historismu</i>	19
3.4	<i>Proměny stylu na přelomu 19. a 20. století</i>	23
3.5	<i>Druhá polovina 20. století a vývoj do současnosti</i>	24
4	Věžové vodojemy 1. poloviny 20. století	28
4.1	<i>Počátek 20. století</i>	28
4.2	<i>První republika</i>	38
4.3	<i>Poválečné období</i>	50
5	Věžové vodojemy v urbanistickém vývoji	51
6	Věžové vodojemy v organismu současného města	53
6.1	<i>Nové využití a otázka památkové péče</i>	53
6.2	<i>Možnosti konverze na konkrétních příkladech</i>	54
7	Závěr	59
8	Seznam užitých pramenů a literatury	62
9	Internetové zdroje	75
10	Obrazová příloha	77
11	Seznam vyobrazení	163

1 Úvod

Památková ochrana industriálního dědictví je minimálně v posledních dvou desetiletích palčivým tématem. Architektura průmyslových staveb je přímo závislá na jejich primárním účelu, který když vyhasne, je těžké pro ně najít další využití. Jednotlivé stavby i celé průmyslové areály pak velmi často chátrají i desítky let, než padne rozhodnutí o jejich budoucnosti. Nejméně náročnou, a tedy jednou z prvních odpovědí v takové situaci bývá demolice, která umožňuje uvolnit parcelu pro novostavbu. Přicházíme tak o cenné industriální dědictví, které je jedinečné právě pro spojení technologické a estetické funkce.¹ Věžové vodojemy jsou o to více ohrožené pro svou nízkou adaptabilitu. Hlavním cílem této práce je proto určení jejich architektonické i památkové hodnoty a představení možností jejich dalšího využití v organismu současného města. Zaměřuji se při tom na 1. polovinu 20. století, neboť se v tomto období začala architektonická forma věžových vodojemů přiznávat jejich primární funkci a staly se technickými dominantami mnohých obcí.

Pro srozumitelnou orientaci v tématu je nejprve důležité stanovit práci s terminologií, neboť se v literatuře i pramenech různí. Starší odborná literatura často užívala k pojmenování věžových vodojemů termín *vodní věž* (případně *vodná věž*) nebo dodnes aktuální termín *vodárenská věž*. Tato spojení jsou nicméně příliš nejednoznačná a mohou zahrnovat jak věžové vodojemy, tak odvzdušňovací věže, věže sloužící k tlumení vodních rázů nebo jiné vertikální dominanty vodárenských areálů.² Mohou tedy popisovat věžový vodojem podle níže stanovené definice, ale také nemusí, proto nelze spoléhat na zažité pojmenování. Je potřeba ověřovat, zda konstrukce stavby skutečně odpovídá přesnější definici věžového vodojemu.³

Tato práce vychází z terminologie definované roku 2019 Robertem Kořínkem, Michalem Horáčkem a Martinem Vonkou v rámci výzkumného projektu *Věžové vodojemy — identifikace, dokumentace, prezentace, nové využití*.⁴ Výběr staveb pro

¹ Konkrétní příklady demolic z období mezi lety 1999 a 2009 dobře mapuje publikace Benjamin FRAGNER / Jan ZIKMUND (eds.): *Co jsme si zbořili. Bilance mizející průmyslové éry / deset let*. Praha 2009.

² KOŘÍNEK/HORÁČEK/VONKA/JIROUŠKOVÁ/BURGETOVÁ 2018, 5.

³ Tato práce pojmy *vodní* a *vodárenská věž* užívá u těch věžových vodojemů, kde jsou jejich názvy už zažité; především u věžových vodojemů do 17. století.

⁴ KOŘÍNEK/HORÁČEK/VONKA 2019, 4–9.

tuto práci se pak odvíjel od definice pojmu *věžový vodojem* stanovené stejným výzkumem v roce 2018.⁵ Předmětem bádání byly tedy pouze takové stavby, které stojí samostatně nebo přiléhají k vodárně a jejich nádrž je umístěna na nosné konstrukci nad terénem.⁶ Obdobně je věžový vodojem definován platnou normou ČSN 75 5355 *Vodojemy*.⁷ Dalším kritériem výběru staveb byla jejich architektonická a památková hodnota. Pro užší zaměření práce nebyly zahrnuty drážní věžové vodojemy, neboť jsou dle mého názoru samostatným tématem.

2 Přehled literatury a dosavadního poznání

Téma industriální architektury je v českém prostředí relativně nové, a tedy ne náležitě zpracované; ostatně věžové vodojemy jsou předmětem intenzivnějšího bádání teprve v posledních letech. Snad jako první se jim věnoval Jiří Soukup roku 1905 ve své publikaci *Pražské jezy, mlýny, vodárny a nábřeží*⁸ a profesor Jan Vladimír Hráský ve svých přednáškách z roku 1919.⁹ Tématu se monograficky zhostil až Jaroslav Jásek, když v roce 2000 vydal knihu o pražských věžových vodojemech¹⁰ a o čtyři roky později spolupracoval na studii o Šítkovské vodárně.¹¹

Organizovaně, ve snaze o kompletní databázi, se na věžové vodojemy zaměřil Robert Kořínek z Výzkumného ústavu vodohospodářského T. G. Masaryka v Ostravě za podpory Martina Vonky z Fakulty stavební Českého vysokého učení technického v Praze. Mezi lety 2018 a 2022 byli řešiteli projektu *Věžové vodojemy — identifikace, dokumentace, prezentace, nové využití*, jehož výstupy velmi pomohly k dokončení této práce. Robert Kořínek na dané téma publikoval množství článků a spolu s kolegy vodojemy pečlivě nafotografoval. Nakonec na adrese www.vezovevodojemy.cz

⁵ Robert KOŘÍNEK / Michal HORÁČEK / Martin VONKA / Šárka JIROUŠKOVÁ / Eva BURGETOVÁ: Věžové vodojemy – výzkumný projekt mapující vývoj a podobu věžových vodojemů na našem území. In: Vodohospodářské technicko-ekonomické informace 6, 2018, 4–11.

⁶ KOŘÍNEK/HORÁČEK/VONKA/JIROUŠKOVÁ/BURGETOVÁ 2018, 5.

⁷ <https://www.technicke-normy-csn.cz/csn-75-5355-755355-244757.html>, vyhledáno 25. 4. 2022.

⁸ Jiří SOUKUP: *Pražské jezy, mlýny, vodárny a nábřeží* (= Obrazy z pražských břehů a vod II). Praha 1905.

⁹ Jan Vladimír HRÁSKÝ: *Přednášky o vodárenství. Zásobování měst a krajín vodou. Část II. Vodojemy*. Praha 1919.

¹⁰ Jaroslav JÁSEK: *Pražské vodní věže*. Praha 2000.

¹¹ Jaroslav JÁSEK / Michal FIALA: *Šítkovská vodárna a Karel Mělnický*. Praha 2004.

vznikla přehledná online databáze, ačkoliv ještě není zcela kompletní a zejména starší věže v ní chybí. V průběhu výzkumu sdílel svou práci na sociálních sítích, čímž téma zpřístupnil široké veřejnosti.¹² Své bádání zaostřuje hlavně na technickou stránku vodojemů, podobně jako Otakar Pavlík ve své práci věnované vodojemům na Mladoboleslavsku.¹³ Tyto informace jsou velmi přínosné pro pochopení specifik tohoto stavebního typu, k nimž je nezbytné přihlédnout i při identifikaci jejich architektonické a památkové hodnoty.

Obecněji se českému industriálnímu dědictví věnuje Výzkumné centrum průmyslového dědictví při Fakultě architektury Českého vysokého učení technického v Praze (dále jen VCPD FA ČVUT). To od roku 2002 vydalo množství odborných publikací, zorganizovalo několik výstav a konferencí a stalo se řešitelem dvou výzkumných projektů o industriální architektuře. Na jimi zřízeném webu www.industrialnitopografie.cz je rovněž přístupná online databáze průmyslového dědictví na našem území. V souvislosti s VCPD FA ČVUT je na místě připomenout činnost Vladislavy Valchářové, Lukáše Berana a Benjaminu Fragnera, kteří svou praxí výrazně přispívají k poznání této problematiky. Mimo zmíněnou instituci se o to zasloužil i profesor Jindřich Vybíral z Vysoké školy uměleckoprůmyslové v Praze. Jeho publikační činnost se soustředí především na architektonickou a památkovou hodnotu (nejen) vodojemů, a proto byla jedním z hlavních pilířů této práce. Jeho text *Vodojem jako architektonický skvost*¹⁴ spolu s článkem *Krása vodárenských věží*¹⁵ od Vladislavy Valchářové skvěle dokazují, že věžové vodojemy mají své právoplatné místo v dějinách české moderní architektury.

¹² <https://www.facebook.com/VezoveVodojemy>, vyhledáno 9. 5. 2022.

¹³ Otakar PAVLÍK: Věžové vodojemy na Mladoboleslavsku. Mladá Boleslav 2012.

¹⁴ Jindřich VYBÍRAL: Vodojem jako architektonický skvost. Vodárenské věže v Čechách na přelomu 19. a 20. století. In: Dějiny a současnost 29, 8, 2007, 41–43.

¹⁵ Vladislava VALCHÁŘOVÁ: Krása vodárenských věží. Historické věžové vodojemy ze železobetonu u nás. In: Beton – technologie, konstrukce, sanace 4, 2010, 34–39.

3 Přehled vývoje věžových vodojemů na území České republiky

3.1 Počátky výstavby věžových vodojemů

Problematika zásobování měst vodou úzce souvisí s jejich rozšiřováním v období pozdní gotiky a rané renesance. Právě z této doby se dochovaly nejstarší zmínky o věžových vodojemech na našem území, přestože se začaly stavět už přibližně ve 13. a 14. století.¹⁶ Na úplném počátku jejich vývoje stály gravitační vodovody ze 12. století, které byly vedeny po zemském povrchu z vyvýšeného místa až do kašen či zásobních nádrží. V rovinnatých krajinách a obdobných terénech však nebylo toto řešení možné – bylo potřeba vodu vytlačit z níže ležícího zdroje do výše položené nádrže, z níž se voda dopravovala až ke spotřebitelům. Tuto funkci zajišťovaly právě věžové vodojemy, které nahrazovaly nedostatek převýšení v terénu. Později se přistoupilo k dřevěnému vodovodnímu potrubí spojujícímu zdroj pitné vody (řeku, rybník) přímo s veřejným nebo soukromým odběrným místem. Přívod vody musel být nepřetržitý, proto bylo potřeba udržet ve vodovodních systémech dostatečný tlak, což bylo dosaženo zřízením věžových vodojemů co nejbližší u zdroje. K dopravě vody do míst situovaných několik desítek metrů nad zdrojem ve většině případů sloužilo pístové čerpadlo poháněné vodním kolem.¹⁷

Nejstarší věžové vodojemy se stavěly na čtvercovém nebo obdélníkovém půdorysu, ale vznikaly také přestavbou strážních věží, které již nesloužily svému původnímu účelu. Zprvu byly dřevěné, později se však k jejich stavbě začaly používat i kamenné kvádry a lomový kámen.¹⁸ V nejvyšší části byla umístěna dřevěná nebo kovová nádrž menšího objemu,¹⁹ z níž vedlo dřevěné a později kovové potrubí (nejčastěji mosazné, cínové, železné či olovené). Aby v potrubí nedocházelo k zamrznutí vody během zimních měsíců, topilo se ve vodojemech otevřeným ohněm, což způsobovalo časté požáry.²⁰ Řada vodojemů též podlehla povodním, neboť byly budovány v těsné blízkosti vodních zdrojů, a nelze tedy s jistotou určit vůbec první věžové vodojemy na našem území. Kvůli nedostatku dochovaných pramenů k těmto

¹⁶ HRUŠKA/PŘEROST 2017, 6.

¹⁷ KOŘÍNEK 2013a, 20.

¹⁸ tamtéž.

¹⁹ Nádrže mívaly objem okolo 1 až 2 m³. HRUŠKA/PŘEROST 2017, 6.

²⁰ KOŘÍNEK 2013a, 20.

stavbám se nejedná o lehký úkol, můžeme však vycházet z pramenů doložených k vodojemům, které dosud stojí. Nezřídka totiž uvádí informace o jejich „předchůdcích“ z 13. až 14. století, kdysi založených ve stejných místech.

Mezi nejstarší stojící vodárenské věže u nás bezpochyby patří **Staroměstská vodárenská věž [1]** na Novotného lávce v Praze, která původně vltavskou vodou zásobovala kašny Starého Města pražského.²¹ Této věži patrně předcházela dřevěná věž postavená už před rokem 1431, kdy došlo k jejímu vyhoření.²² Roku 1514 postihl celé Čechy dlouhý a silný mráz a provoz vodárny společně s mlýny musel být na čas pozastaven. Zchátralá věž byla obnovena až o čtyřicet let později, tedy roku 1554.²³ Pravděpodobně šlo o osmiúhelnou hrázděnou věž s cibulovou střechou.²⁴ V roce 1576 nicméně došlo k dalšímu ničivému požáru, jemuž věž podlehla až do základů, a proto byla následujícího roku postavena znovu a tentokrát z kamene.²⁵ Jednalo se hranolovou věž stojící na pilotovém roštu, která tvoří základ její současné podoby.²⁶ Střecha byla provedena v gotickém stylu, nicméně po požáru věže v roce 1762 ji nahradila barokní střecha cibulovitého typu. Ke gotické podobě zastřešení se přistoupilo opět až roku 1853 při rekonstrukci věže po pražském červnovém povstání v roce 1848,²⁷ při němž došlo k vypálení a zničení horních pater.²⁸ Věž s vodárnou a mlýny byly za dobu své existence mnohokrát přestavovány kvůli četným požárům a povodním.²⁹ Nevyhnulo se jí ani poničení útokem Švédů v roce 1648 nebo pruskou střelbou v roce 1756.³⁰ Tato neklidná minulost věže má za následek četné stavební úpravy, zachoval se však její čtvercový půdorys a pilotový rošt. Fasáda současné věže je omítnutá a členěná spárovou bosáží, horní část je obložená pískovcem a jsou v ní umístěny hodiny.³¹ Konečný a dnes již charakteristický vzhled plechem kryté novogotické střechy (včetně její železné konstrukce) pochází z roku 1885.³² Věž

²¹ JÁSEK 2000, 6.

²² SOUKUP 1905, 15.

²³ SOUKUP 1905, 16.

²⁴ JÁSEK 2000, 6.

²⁵ SOUKUP 1905, 16.

²⁶ KOŘÍNEK 2013a, 20.

²⁷ SOUKUP 1905, 18.

²⁸ JÁSEK 2000, 6.

²⁹ Kromě uvedených požárů věž postihly další v roce 1582, 1591, 1636 a 1638. Poškození povodněmi se datují do let 1655 a 1752; JÁSEK 2000, 6.

³⁰ JÁSEK 2000, 6.

³¹ Toto provedení se dochovalo z let 1853 a 1878; JÁSEK 2000, 6.

³² SOUKUP 1905, 19.

definitivně přestala sloužit svému původnímu účelu začátkem roku 1884, vodárna však fungovala bez věže až do roku 1913. Nyní se v objektu nachází kancelářské prostory a noční kluby.³³

V roce 1591 byla u Vltavy postavena největší pražská vodárenská věž renesančního období, zvaná **Šítkovská [2]**.³⁴ Západně přes řeku naproti ní pak stojí vodárenská věž Malostranská (zvaná Petržilkovská) ze stejného období. První uvedená měla zásobovat horní Nové Město pražské³⁵ a nachází se v místě původní dřevěné věže z období mezi lety 1488 až 1495, která vyhořela v zimě roku 1501.³⁶ Byla nahrazena novou věží, ta se však v roce 1503 sesula. Další dvě věže vybudované na téže místě vyhořely. Mezi lety 1588 a 1591 (potažmo 1599) byla nakonec pod vedením radního Karla Mělnického³⁷ postavena hranolová věž z lomového kamene, která se dochovala dodnes.³⁸ Její interiér byl omítnut, fasáda obložena pískovcem a okna zdobena jednoduchými šambránami. Z přízemí zaklenutého valenou klenbou se vstupovalo po kamenném točitém schodišti do vyšších pater. Na severní straně se nacházela strojovna s čerpacím strojem a na západní straně byla lednice s vodním kolem. Za povšimnutí stojí bosované portály z červeného mramoru, ale i ostatní architektonické prvky z pískovce, které vynikají kvalitou svého zpracování (například kordonové římsy nebo novoměstský znak nad vchodem).³⁹ Už v době vzniku však byla věž mírně vychýlená ze své osy.⁴⁰ Po poničení střelbou švédského vojska v roce 1648 proběhla rekonstrukce celé stavby, dokončená v roce 1651,⁴¹ v rámci níž byla věž zastřešena příznačnou cibulovitou střechou.⁴² Provoz věže byl ukončen během roku 1881 a v následujícím roce mělo dojít k její demolici,⁴³ naštěstí však byla zachráněna díky aktivitám Umělecké besedy.⁴⁴ Od roku 1926 pak věž i přilehlé mlýny vlastnil Spolek výtvarných

³³ KOŘÍNEK 2013a, 21.

³⁴ JÁSEK 2000, 8.

³⁵ tamtéž.

³⁶ JÁSEK/FIALA 2004, 16.

³⁷ Za stavbu Šítkovské vodárenské věže udělil Rudolf II. Karlu Mělnickému šlechtický titul s přídomkem „z Kalsperka“; JÁSEK 2000, 8.

³⁸ JÁSEK 2000, 8.

³⁹ JÁSEK/FIALA 2004, 21.

⁴⁰ JÁSEK 2000, 8.

⁴¹ JÁSEK/FIALA 2004, 19.

⁴² JÁSEK/FIALA 2004, 20.

⁴³ JÁSEK/FIALA 2004, 23.

⁴⁴ JÁSEK/FIALA 2004, 20.

umělců Mánes, který se zde rozhodl založit své sídlo.⁴⁵ Mlýny byly zrušeny a v roce 1930 na jejich místě vznikla nová funkcionalistická budova podle návrhu architekta Otakara Novotného, který počítal se zachováním vodárenské věže a integroval ji do nové budovy. V ní se nacházely prostory pro potřeby spolku. K dispozici zde byl rozlehlý hlavní výstavní sál a několik menších sálů, přednáškové místnosti, kavárna, restaurace, bar a obchod.⁴⁶ Vodárenská věž kolem roku 2000 fungovala pouze jako skladiště, současné využití není jasné.⁴⁷

Na druhém břehu řeky po roce 1502 vznikla dřevěná **Petržilkovská vodárenská věž [3]** pro zásobování Malé Strany.⁴⁸ Byla však z neznámých důvodů zničena a v roce 1562 ji nahradila nová z hrázděného zdiva. Kamenná věž tak, jak ji známe dnes, tu byla zřízena až mezi lety 1582 a 1596.⁴⁹ Z pražských renesančních vodárenských věží je nejnižší, stojí na obdélníkovém půdorysu a její fasáda je horizontálně členěna na tři části: spodní je plně obložena pískovcem, prostřední a horní část jsou omítnuty, přičemž nároží prostřední části je zdobeno neomítnutou bosáží. Zastřešení je stanového typu s výraznějšími prejzy a čtyřmi vikýři. Činnost věže byla ukončena v roce 1880, vodárna však fungovala ještě šest let poté. V současné době její prostory slouží jako kanceláře.⁵⁰

Mezi pražskými vodárenskými věžemi nelze opomenout **Novomlýnskou věž [4]** v Petrské čtvrti. Do současné podoby byla dostavěna roku 1658 a její úlohou bylo zásobovat dolní Nové Město pražské. Původně se zde nacházela vodárenská věž už v roce 1484, tu později nahradila dřevěná věž, která byla v provozu až do roku 1582, kdy ji zničil požár. Věž byla ještě ten samý rok obnovena, nicméně poté deset let chátrala a mezi lety 1602 a 1606 vznikla věž nová – kamenná na dubových pilotách, dosahující výšky osmi pater a s dlátovou střechou. Nejvyšší patro fungovalo jako tzv. lusthaus, prosvětlený dvanácti okny a ozdobený nástěnnými malbami s motivy českých panovníků.⁵¹ Část věže se při povodních v roce 1655 zřítla a věž musela být dostavěna. Do této doby se datuje její současný vzhled, portál se však pravděpodobně dochoval už z předchozího stavebního období. Podobně jako ostatní renesanční pražské věže je

⁴⁵ tamtéž.

⁴⁶ PRAVDOVÁ/HUBATOVÁ-VACKOVÁ 2018, 93.

⁴⁷ JÁSEK 2000, 8.

⁴⁸ JÁSEK 2000, 10.

⁴⁹ tamtéž.

⁵⁰ tamtéž

⁵¹ JÁSEK 2000, 12.

hranolového typu se stanovou střechou s prejzy. Zdivo tvoří lomový kámen s obkladem z pískovcových kvádrů, fasádu člení tři kordonové římsy a malá čtverhranná okna. V nejvyšším patře je prolomeno dvanáct oken s půlkruhovým zakončením, nad nimiž probíhá výrazná korunní římsa. Vodárenský provoz věže byl zastaven v roce 1877, Novomlýnská vodárna bez ní nicméně fungovala až do roku 1910.⁵² V současné době věž využívá Muzeum hlavního města Prahy.⁵³

Mimo Prahu lze další z nejstarších věží u nás nalézt na hrázi rybníka Kníže v **Jičíně [5]**. Zdrojem vody zde byla Cidlina, která poháněla čerpací stroj a věž pak vodu dopravovala borovými rourami do města a zámku.⁵⁴ Píše se o ní už 6. července 1502 v listině Mikuláše staršího Trčky z Lípy, původní věž však byla dřevěná a k její renesanční přestavbě došlo až v roce 1543.⁵⁵ Další přestavba se datuje do roku 1649.⁵⁶ Jedná se o nižší hranolovou kamennou věž se stanovou střechou, dnes sloužící jako hotel a výstavní prostor.⁵⁷ Ve 30. letech dále fungovala jako transformační stanice.⁵⁸ Ve stejném období zřejmě vznikla i kamenná vodárenská věž v **Táboře [6]** přiléhající k městským hradbám, činná už od roku 1508.⁵⁹ Vyznačuje se typicky renesančním obloučkovým štítem a po požáru v roce 1559 byla na její fasádě provedena bohatá sgrafitová výzdoba. Primární význam věže se vytratil koncem 19. století a v současné době je využívána jako galerie současného umění.⁶⁰

Věž v **Benátkách nad Jizerou [7]** je vhodným příkladem časté praxe, kdy vodárenská věž vznikla přestavbou z věže hradební. Lze ji datovat nejdéle do konce 14. století, a přestože není zcela jasné, kdy došlo ke změně její funkce, pravděpodobně se tak stalo ještě před rokem 1588.⁶¹ Za stejných okolností byla zřejmě vybudována i **nymburská věž [8]** z roku 1597, zvaná Turecká.⁶² Ta je zajímavá především svým nepravidelným šestibokým půdorysem a kupolovitým zastřešením, na jehož vrcholu

⁵² tamtéž.

⁵³ KOŘÍNEK 2013a, 21.

⁵⁴ HLUŠIČKOVÁ 2002, 160.

⁵⁵ https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=888728, vyhledáno 8. 2. 2022.

⁵⁶ HLUŠIČKOVÁ 2002, 160.

⁵⁷ <https://www.vezjicin.cz>, vyhledáno 8. 2. 2022.

⁵⁸ https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=888728, vyhledáno 8. 2. 2022.

⁵⁹ KOŘÍNEK 2013a, 21.

⁶⁰ tamtéž.

⁶¹ tamtéž.

⁶² tamtéž.

spočívá drobný baldachýn s kometou. Věž zásobovala labskou vodou kašnu na náměstí a odhaduje se, že byla v provozu až do druhé poloviny 19. století. Poté ji v roce 1904 nahradil nový věžový vodojem navržený v historizujícím stylu.⁶³

3.2 Barokní věžové vodojemy

Nově založené vodárenské věže ze 17. století byly už převážně zděné a dochovaly se například v **Chrasti [9]** a Chrudimi. První zmíněná byla postavena v rámci vodovodního systému budovaného v roce 1662 pro zdejší biskupský zámek.⁶⁴ Stála poblíž potoka Žejbro, který poháněl vodní kolo a umožnil tak čerpání vody pístovou pumpou. Voda poté samospádem stékala do zámku a kašny na náměstí. Věž byla čtvercového půdorysu a zastřešena stanovou střechou, opukové zdivo zůstalo až na jednu osu oken bez členění. Ve 20. století ji nahradil věžový vodojem vybudovaný spolu s novým vodovodem v roce 1929.^{65,66} **Chrudimská vodárenská věž Na Puši [10, 11]** byla hranolová věž, která tvořila součást tehdejšího opevnění. S vodárnou z roku 1670 situovanou v bývalém areálu soukenické valchy ji spojoval užitkový vodovod a zásobovala kapucínský klášter i kašnu na náměstí.⁶⁷ V roce 1852 byla upravena v novogotickém stylu Františkem Schmoranzem starším a fungovala až do roku 1951.⁶⁸ Dnes už neslouží svému původnímu účelu a nacházela se ve špatném stavu, naštěstí mezi lety 2011 a 2012 prošla rekonstrukcí.⁶⁹ Stejný osud bohužel stále nepotkal chátrající vodárenskou věž v **Nových Dvorech [12]** z roku 1686, která vznikla během výstavby zdejšího zámku a barokní vodárny.⁷⁰ Rozváděla vodu jak v zámeckém areálu (hospodářské zázemí, zahrada s vodními nádržemi a vodotrysky), tak do kašny na náměstí. Její činnost byla zaznamenána ještě během druhé světové války.⁷¹ Jednalo se o dvoupatrovou hranolovou věž s půlkruhově zakončenými okny a nízkou stanovou střechou, původně však stavba byla vyšší a sloužila také jako vyhlídka. V ostění oken jsou stále dochovány fragmenty střízlivého dekoru,

⁶³ HLUŠIČKOVÁ 2002, 504.

⁶⁴ HLUŠIČKOVÁ 2002, 120.

⁶⁵ tamtéž.

⁶⁶ O vodojemu v Chrasti z roku 1929 pojednává 4. kapitola této práce.

⁶⁷ KOŘÍNEK 2013a, 22.

⁶⁸ VALCHÁŘOVÁ 2012b, 83.

⁶⁹ KOŘÍNEK 2013a, 23.

⁷⁰ HLUŠIČKOVÁ 2002, 486.

⁷¹ KOŘÍNEK 2013a, 22.

pravděpodobně z období historizujících úprav v 80. letech 19. století.⁷² Znamky vkusného štukového dekoru se dochovaly i na fasádě nízké třípodlažní vodárenské věže se stanovou střechou v **Cítolibech [13]**. Ta byla uvedena v provoz v první polovině 18. století v rámci přestavby zdejšího zámku.⁷³ Její fasáda je členěna lizénami a dvěma osami oken s jednoduchými šambránami. Mezi okny prvního a druhého patra se pak uplatňují prosté obdélníkové motivy. V 80. letech 19. století stavba prošla konverzí pro obytné účely.⁷⁴

V baroku docházelo k častým přestavbám již stávajících vodárenských věží, které tak získaly novou podobu příznačnou pro dané období. Z první poloviny 18. století například pochází dnešní podoba vodárenské věže v **Mladé Boleslavi [14, 15]**, jejíž dřevěnou předchůdkyni zde na hradbách nechal mezi lety 1494 a 1496 vybudovat Adam Tovačovský z Cimburka, aby zásobovala městské kašny.⁷⁵ V roce 1530 ji nahradila nová věž rozvádějící vodu i do zámku, tu však v zimě 1612 postihl požár a musela být obnovena.⁷⁶ Nejspíše v důsledku požáru z roku 1697 v kombinaci s její nestabilní polohou ve svahu došlo roku 1721 k sesunu celé stavby.⁷⁷ Nová věž byla dokončena v roce 1723 stavitelem Mikulášem Rossim, který při její realizaci postupoval podle návrhu významného barokního architekta Pavla Ignáce Bayera.⁷⁸ Nová kamenná čtverhranná věž byla včleněna do původního městského opevnění a měla dvě podzemní a čtyři nadzemní podlaží. Vstupovalo se do ní půlkruhovým portálem bez výrazného dekoru, nad nímž byly ve všech pěti patrech prolomeny malé úzké okenní otvory. Věž dále zvnějšku členily jen prosté kordonové římsy kopírující její vnitřní dělení do jednotlivých pater. Fasáda byla původně omítnuta. Provoz zde fungoval až do roku 1894, kdy se rozhodlo o realizaci nové vodárenské věže v novorenesančním stylu.^{79, 80} Od té doby se bohužel věž nachází v havarijním stavu.

⁷² tamtéž.

⁷³ PAVLÍK 2012, 12.

⁷⁴ <https://www.pamatkovykatalog.cz/byvala-vodarna-14009222>, vyhledáno 16. 1. 2021.

⁷⁵ PAVLÍK 2012, 24.

⁷⁶ HLUŠIČKOVÁ 2002, 437.

⁷⁷ PAVLÍK 2012, 24.

⁷⁸ PAVLÍK 2012, 25.

⁷⁹ PAVLÍK 2012, 29.

⁸⁰ O novorenesanční věži v Mladé Boleslavi pojednává následující kapitola.

Ve druhé polovině 18. století nebyla výstavba nových věžových vodojemů natolik potřebná, neboť již byly nároky víceméně uspokojeny předchozí stavební činností.⁸¹ Požadavky na zásobování vodou opět vzrostly s příchodem industrializace, další rozmach věžových vodojemů lze tedy pozorovat zhruba od poloviny 19. století.

3.3 Průmyslová revoluce a období historismu

Průmyslová revoluce se zrodila v Anglii v poslední třetině 18. století a od začátku 19. století začala ovlivňovat vývoj i na kontinentu.⁸² Byla spjata s modernizací společnosti ve všech oblastech lidského života, včetně vodohospodářství. Lidé se stěhovali do měst za prací a počet obyvatel v nich rychle rostl. Česká města na to reagovala mj. budováním nových čtvrtí s továrnami a nájemnými domy. Začaly se rovněž zvyšovat nároky na množství i kvalitu pitné vody, proto se rušily veřejné kašny a vodu bylo potřeba rozvádět přímo do domů.⁸³ Urbanizace rychle měnila parametry vodovodních sítí, které musely vodu dopravit i do nejvyšších pater nájemných domů, a navíc se zastavovaly i vyšší, dosud neobydlené lokality. Existující vodojemy přestávaly těmto novým požadavkům dostačovat a jejich činnost se musela přizpůsobit – řešením byla jak rozsáhlá modernizace vodovodů, tak budování nových věžových vodojemů. Součástí tohoto vývoje byl pochopitelně i vynález parního stroje a později benzinových, plynových a elektrických motorů. Nebylo tak už třeba využívat vodní kola nebo samotnou energii vody a hojně se přistupovalo k využívání podzemních vod.⁸⁴ Díky zmíněným inovacím se věžové vodojemy pomalu objevovaly i v obytných a průmyslových částech měst, nikoliv jen v těsné blízkosti vodních zdrojů.⁸⁵ Nejčastěji se stavěly z cihlového zdiva na čtvercovém půdorysu, nádrže se časem zvětšovaly a k jejich výrobě se používala ocel.⁸⁶

⁸¹ Na tomto místě je nutné zmínit tereziánská a josefínská protipožární opatření, která stanovila pravidla např. pro výstavbu domů či hašení požáru. Apeluje se také na dostatek studní a vody v nich, což jistě pomáhaly zajistit i věžové vodojemy. Přesto se z tohoto období žádné nedochovaly; lze tedy předpokládat, že se využívaly již stávající vodojemy a nebyla potřeba stavět nové.

⁸² HÁJEK 2014, 19.

⁸³ VYBÍRAL 2007a, 41.

⁸⁴ KOŘÍNEK 2013b, 16.

⁸⁵ Věžové vodojemy se pro potřeby továren nebo městských jatek stavěly přímo v jejich areálech. Samostatným tématem jsou také drážní věžové vodojemy, které se od poloviny 19. století stavěly při nově vznikající železnici, aby mohly napájet parní lokomotivy. KOŘÍNEK 2016, 13.

⁸⁶ KOŘÍNEK 2013b, 16.

Vnější podoba vodojemů a dalších užitkových staveb se odvíjela od soudobých architektonických slohů, v 19. století jich tedy byla řada navržena v duchu historismu. V první polovině 19. století některé vodohospodářské stavby podléhaly vlivu romantického historismu,⁸⁷ nicméně věžový vodojem z tohoto období a v tomto provedení se nepodařilo dohledat – příklady lze spatřit až v druhé polovině 19. století mezi novogotickými realizacemi. Pravděpodobně v tomto období postačovaly již existující vodojemy a nebyla potřeba budovat nové. Více příkladů naopak nacházíme v druhé polovině 19. století, kterému dominoval přísný historismus. Společnou charakteristikou historizujících věžových vodojemů je skutečnost, že jejich primární funkce nemusí být na první pohled zcela patrná. Novogotické vodojemy záměrně budily dojem středověkých pevnostních věží a oblíbená novorenesance vodojemům propůjčovala vzhled zámeckých věží a veřejných budov.⁸⁸

Nepochybně do tohoto období spadá i klasicistní přestavba věžového vodojemu v **Plzni [16]**, která proběhla mezi lety 1845 a 1849. V rámci ní bylo přistavěno další patro a došlo k úpravám fasády a novému zastřešení. V roce 1922 však byla téměř celá fasáda odstraněna a s výjimkou nejvyššího patra bylo kamenné zdivo ponecháno v režném stavu.⁸⁹ Důvodem částečného odhalení kamenného zdiva mohl být vliv analytické metody památkové péče, jejímž cílem je ukazovat všechny vývojové etapy historických staveb. Existence plzeňského vodojemu je totiž doložena už roku 1602 na vedutě od Jana Willenberga, pravděpodobně tu však stál už v druhé čtvrtině 16. století.⁹⁰

Na našem území se během druhé poloviny 19. století rovněž setkal s úspěchem styl inspirovaný anglickou novogotikou. Hojně se užíval například při stavbě zámků a přilehlých areálů. Poblíž novogotického zámku **Hrádek u Nechanic [17]** stojí věžový vodojem z období mezi lety 1838 a 1856 provedený ve stejném stylu. Na rozdíl od vodojemů realizovaných v ostatních historizujících slozích se jedná o nižší válcovou stavbu s minimálním členěním fasády a s kuželovou střechou.⁹¹ Honosnější příklad novogotického vodojemu lze najít v **Českých Budějovicích [18]**. Vznikl už mezi lety 1721 a 1724, během roku 1882 však prošel novogotickou úpravou a jeho technologické

⁸⁷ např. maurská vodárna v zámeckém parku v Lednici.

⁸⁸ VYBÍRAL 2007a, 42.

⁸⁹ KOŘÍNEK 2013a, 22.

⁹⁰ tamtéž.

⁹¹ <https://www.pamatkovykatalog.cz/vez-vodojemu-18042393>, vyhledáno 13. 1. 2021.

vybavení bylo modernizováno. Čtyřboké věži s prostým členěním dominuje dlátková střecha a poslední hrázděné patro, do nějž byla dodána nová nádrž.⁹² Vodojem v následujících desetiletích prošel několika úpravami technologického vybavení a mohl tak zůstat součástí českobudějovického vodovodu až do 80. let 20. století.⁹³ Skutečně romantický přístup pak zvolil František Wordren při projektování věžového vodojemu v zámeckém areálu v **Sychrově [19]**, který byl vybudován roku 1891.⁹⁴ Jedná se o válcovou věž z neomítnutého lomového zdiva, do níž se vstupuje po schodech a portálem s hrotitým obloukem. Motiv hrotitého oblouku se objevuje i v malých sdružených oknech a na fasádě posledního patra s nádrží, kde hrotité oblouky vytváří slepou arkádu. Vodojem je zastřešen vysokou jehlancovou střechou s polygonální lucernou.

V rámci historizující architektury na našem území je pozoruhodností zejména kostel sv. Pavla v **Ostravě-Vítkovicích [20]**, jehož zvonice plnila také funkci věžového vodojemu. Autorem této neobvyklé realizace z období mezi lety 1880 a 1886 byl vídeňský architekt August Kirstein. Jako první byla dostavěna věž v roce 1882,⁹⁵ výstavba samotné lodi kostela započala až v roce 1884.⁹⁶ Kostel i věž byly postaveny z neomítaných červených cihel. Hranolovou věž člení sdružená okna, lizény a římsy s obloučkovým motivem. Nástavba s hodinami přechází z hranolu v polygonální tvar a je zastřešena vysokou jehlancovou střechou.

Samostatnou skupinu představují pražské novorenesanční vodojemy, mezi které patří i výšková dominanta **pražské Bubenče [21]**. Tamní věžový vodojem byl dokončen roku 1888 staviteli Karlem Hübschmannem a Františkem Schlafferem podle návrhu architekta Jindřicha Fialky. Nacházel se v rozsáhlém vodárenském areálu a jeho úkolem bylo rozvádět pitnou vodu do Bubenče a horní části Holešovic.⁹⁷ Fasáda vodojemu je bohatě členěna pásovou rustikou, výraznou římsou v úrovni prvního patra a okny s nadokenními římsami. Na každé straně stavby se uplatňuje městský znak uvnitř zdobné edikuly s rokem výstavby. Nejzajímavějším prvkem je však bezpochyby

⁹² <https://www.pamatkovykatalog.cz/vodarenska-vez-19715638>, vyhledáno 14. 1. 2021.

⁹³ <https://www.vodarenskavezcb.cz/cs/historie>, vyhledáno 14. 1. 2021.

⁹⁴ VYBÍRAL 2007a, 42.

⁹⁵ Věž byla financována Vítkovickými železárnami, neboť na stavbu kostela nebyl dostatek peněz; HLUŠIČKOVÁ 2002, 585.

⁹⁶ HLUŠIČKOVÁ 2002, 585.

⁹⁷ JÁSEK 2000, 16.

arkádový ochoz kolem posledního patra, na němž spočívá mohutná dvoustupňová stanová střecha s hodinami a čtyřmi vikýři s volutami a kruhovými okny. Technologické vybavení zhotovila firma Breitfeld – Daněk a spol., bylo však velmi poruchové a provoz vodojemu tak musel být roku 1913 ukončen. Po přestavbě sloužil k ubytování zaměstnanců přilehlé vodárny.⁹⁸

Pro věžový vodojem na **Vinohradech [22]** z roku 1891 jeho autoři Antonín Turek a Ing. Josef Franzl zvolili tradičnější styl.⁹⁹ Fasáda je bohatě členěna bosáží, profilovanými římsami a okny s dekorovaným ostěním. Nad mohutnou konzolovou římsou jsou do konkávně vykrojených nároží osazeny sochy troubících andělů. V posledním patře jsou mezi dvojice oken umístěny hodiny a vodojem je zastřešen plochou střechou se čtyřmi nárožními věžičkami. Po ukončení provozu roku 1962 prošel rekonstrukcí a stejně jako v letenském vodojemu v něm vznikly byty pro zaměstnance vodárny. Další rekonstrukce vodojemu proběhla v roce 1993, při níž došlo k opravě fasády.¹⁰⁰ Z pražských novorenesančních vodojemů nelze v této kapitole opomenout ani **holešovický vodojem [23]** v areálu bývalých Ústředních jatek, kde měl zajišťovat dostatek užitkové vody v provozních halách.^{101,102} Postaven byl mezi lety 1893 a 1895 podle návrhu architekta Josefa Srdínka.¹⁰³ Stojí na čtvercovém půdorysu a dosahuje výšky čtyř pater. Zvnějšku je bohatě členěná nárožní bosáží, půlkruhově zakončenými okny a výraznou korunní římsou. Na fasádě se dále uplatňují znaky Českého království, letopočet vzniku a drobný reliéfní dekor. Zastřešení je ploché a po jeho obvodu probíhá jemná balustráda s hodinami. V roce 1998 stavba prošla rekonstrukcí a je v dobrém stavu.¹⁰⁴ Ze stejného období pochází i novorenesanční věžový vodojem v **Mladé Boleslavi [24]**, dokončený roku 1894.¹⁰⁵ Opět má tvar hranolu a jeho fasáda je členěna bohatou bosáží, konzolovými římsami a kruhovými, obdélnými i půlkruhově zakončenými okny.

⁹⁸ tamtéž.

⁹⁹ JÁSEK 2000, 18.

¹⁰⁰ tamtéž.

¹⁰¹ JÁSEK 2000, 20.

¹⁰² Holešovický vodojem čerpal (filtrovanou) vodu z Vltavy, ale i z vlastní studny, která se nacházela přímo v jatečním areálu; MOUTVIC 2007, 15.

¹⁰³ KOŘÍNEK 2013b, 16.

¹⁰⁴ JÁSEK 2000, 20.

¹⁰⁵ PAVLÍK 2012, 32.

3.4 Proměny stylu na přelomu 19. a 20. století

V druhé polovině 90. let 19. století začínaly být možnosti dozrívajícího historismu vyčerpány a pomalu rostla touha po novém slohu. Tento sloh měl poskytnout nová východiska a využívat při tom nové materiály – ocel, sklo a železobeton. Odpověď nabídla secese a formující se moderna. Avšak před tím, než spolu ovládly architekturu přelomu století, vzniklo několik příkladů velmi vydařených historizujících průmyslových objektů s přiléhajícími věžovými vodojemy. Mezi ně lze bezpochyby řadit **areál Ústředních městských jatek v Brně [25]**, vybudovaný v několika etapách mezi lety 1872 a 1909.¹⁰⁶ Komplex budov, včetně vodojemu, byl navržen v jednotném stylu. Světlé cihlové zdivo je ponecháno v režné podobě a člení ho prvky z červených cihel – například lizénové rámce, opakující se obloučkový motiv v různém provedení nebo výrazné přerušované šambrány lemující segmentová okna.

Ve stylu pozdního historismu byla navržena i **Městská jatka v Ostravě [26]**, jejichž stavba započala roku 1891.¹⁰⁷ Zdejší věžový vodojem vznikl při chladírně mezi lety 1902 a 1903 a tvořil výškovou dominantu celého areálu.¹⁰⁸ Mezi lety 1924 a 1927 byl areál modernizován a rozšířen podle návrhu Viktorina Šulce a Waltera Fresse.¹⁰⁹ U vodojemu i ostatních budov je užito režného zdiva z červených cihel a fasádu člení pilastry, obloukové ostění oken s výraznými klenáky a římsy s drobným ornamentem. Zejména dekor vodojemu již pracuje s některými geometrickými prvky moderny. Jeho průčelí jsou rozdělena do dvou os, v jejichž středu jsou prolomena vysoká trojosá sdružená okna zakončená motivem připomínajícím trojlaločný oblouk. Nad nimi se nacházela ještě okna kruhová, ta však byla později zazděna a v jejich místě zůstalo jen kruhové ostění. Nároží je v úrovni posledního patra zkoseno a pozornost je upoutána na atiku s malými pilastry a dvojicemi obloukových oken.¹¹⁰ Původně vodojem zastřešovala jehlancová polygonální nástavba ze dřeva, která sloužila k odvětrávání posledního patra, v němž se nacházel kondenzátor chladírny. Nástavba byla nicméně

¹⁰⁶ <https://www.pamatkovykatolog.cz/areal-ustrednich-mestskych-jatek-2171438>, vyhledáno 19. 1. 2021.

¹⁰⁷ ROSOVÁ/STRAKOŠ/RÝŠKOVÁ/ČOČKOVÁ 2017, 66.

¹⁰⁸ ROSOVÁ/STRAKOŠ/RÝŠKOVÁ/ČOČKOVÁ 2017, 67.

¹⁰⁹ HLUŠIČKOVÁ 2002, 582.

¹¹⁰ ROSOVÁ/STRAKOŠ/RÝŠKOVÁ/ČOČKOVÁ 2017, 50.

kvůli špatnému stavu odstraněna v 90. letech 20. století.¹¹¹ V tomto období chátrající areál zakoupila firma Bauhaus a prošel řadou necitlivých zásahů i demolic.¹¹²

Samostatně stojící historizující vodojem se secesními prvky byl pak dokončen roku 1904 v **Praze-Libni [27]** firmou Františka Schlaffera.¹¹³ Jedná se o válcový vodojem stojící na masivním polygonálním soklu, dřík se směrem k nádrži mírně zužuje. Zdivo je režné, jen nádrž byla omítnuta a po celém jejím obvodu byla prolomena okna, mezi která byly vloženy pilastry s geometrickým dekorem. Prohnutou mnohoúhelníkovou stanovou střechu s vikýři zakončuje vysoká špice s makovicí. Podrobněji o libeňském vodojemu pojednává čtvrtá kapitola této práce.

Jak je zřejmé z uvedených příkladů, v historizujících stavbách přelomu století se pomalu začalo uplatňovat secesní tvarosloví. Secese pak napomohla překonání historismu a připravila půdu pro vývoj moderní architektury. Architekti secese a moderny prosazovali užívání nových materiálů a technologií, přičemž kladli důraz na účel a konstrukci daných staveb. Stejný přístup byl aplikován i při projektování industriální architektury, včetně věžových vodojemů. Cihly pomalu nahradil beton a ornament se začal zjednodušovat, v některých případech se prosadil i zcela utilitární vzhled. Převládal názor, že vodojemy mají svou funkci přiznat, nikoliv ji zastírat vzhledem zámeckých nebo pevnostních věží, jako se dělo v období historismu.¹¹⁴ Toto nové pojetí je vlastní zejména funkcionalistickým věžovým vodojemům, jejichž železobetonová konstrukce se uplatňuje jako funkční, ale i estetický prvek. Vodojemy přelomu 20. a 30. let se tak stávají hrdými technickými dominantami sídel i krajiny. Po roce 1938 se naopak prosadily typizované a striktně utilitární realizace, příznačné až do 50. let. Věžové vodojemy první poloviny 20. století jsou však ohniskem této práce, proto jim bude patřičný prostor věnován v příštích kapitolách.

3.5 Druhá polovina 20. století a vývoj do současnosti

Oproti pestrosti věžových vodojemů z první poloviny 20. století se od 50. let začala vlivem poválečného období a nastupujícího socialistického režimu prosazovat striktní účelnost a typizace bez většího architektonického přínosu.¹¹⁵ Existují však výjimky, na které tuto charakteristiku vztáhnout nelze. Jednou z nich je například

¹¹¹ ROSOVÁ/STRAKOŠ/RÝŠKOVÁ/ČOČKOVÁ 2017, 30.

¹¹² HLUŠIČKOVÁ 2002, 582.

¹¹³ JÁSEK 2000, 24.

¹¹⁴ VYBÍRAL 2007a, 43.

¹¹⁵ KOŘÍNEK 2013d, 14.

věžový vodojem v **Tuřanech** (okres Kladno) [28] z roku 1957.¹¹⁶ Jeho železobetonová konstrukce tvořila čtvercovou síť, která byla předsazena režnému cihlovému zdivu a plnila tak praktickou i estetickou funkci. Přestože dřík a nádrž mají tvar válce, konstrukce je uspořádána do tvaru pravidelného šestiúhelníku. Průměr nádrže odpovídá průměru dříku včetně konstrukce. Vodojem prošel v nedávné době úpravami, které však nerespektovaly jeho původní podobu – režné zdivo bylo omítnuto a natřeno modrou a bílou barvou. Původní podobu tuřanského vodojemu si však dnes můžeme alespoň připomenout na vodojemu v obci **Lučina** [29] z roku 1958.¹¹⁷ Železobetonová konstrukce je opět předsazena režnému cihlovému zdivu a nádrž má válcovitý tvar. Od tuřanského vodojemu se nicméně liší tím, že po celém obvodu dříku jsou prolomena okna a jeho půdorys je menší než půdorys nádrže, čemuž odpovídá i jiné uspořádání železobetonové konstrukce.¹¹⁸ Nádrž je navíc členěna jednoduchými lizénovými rámci. Provedení vodojemů v Tuřanech a Lučině velmi připomíná věžové vodojemy funkcionalismu.

Užití železobetonové konstrukce jakožto estetického prvku je příznačné i pro věžový vodojem v **Kladně-Rozdělově (zv. Lesní)** [30], který vznikl mezi lety 1957 a 1963 podle návrhu architekta M. Bartáka. Jeho úkolem bylo zásobovat pitnou vodou nedaleké sídliště s věžovými domy.¹¹⁹ Složitý skelet se už osamostatňuje od úzkého dříku a pomocí hvězdicovitě uspořádaných žeber kopíruje kruhový půdorys betonové nádrže. Jeho plášť je ponechán bez členění. Vodojem dodnes slouží svému účelu.¹²⁰

Z 60. let se dále dochovaly věžové vodojemy bohumínského skupinového vodovodu; v **Bohumíně-Pudlově** [31] z roku 1961 a **Bohumíně-Starém Bohumíně** [32] z roku 1963.¹²¹ Oba vodojemy jsou totožného vzhledu, který je ryze utilitární. Sestávají z tenčího, hladkého železobetonového dříku a omítané válcové nádrže. Tu

¹¹⁶ KOŘÍNEK 2013d, 15.

¹¹⁷

<http://www.vezovevodojemy.cz/?action=diesel.view&table=vodojemy&projector=view&id=519>, vyhledáno 6. 4. 2022.

¹¹⁸ Konstrukce je uspořádána do tvaru čtverce a tvoří síť úzkých obdélníků, v nichž se nachází okna.

¹¹⁹ HLUŠIČKOVÁ 2002, 224.

¹²⁰ V Kladně-Rozdělově se dále nachází hodnotný věžový vodojem z roku 1933, o němž pojednává 4. kapitola.

¹²¹

<http://www.vezovevodojemy.cz/?action=diesel.view&table=vodojemy&projector=view&id=40>, vyhledáno 6. 4. 2022.

podepírá husté žebrovní a shora uzavírá rovná střecha. Interiér je osvětlován pouze malými kruhovými okénky.

Do té doby na našem území neobvyklý typ věžového vodojemu lze nalézt v **Brně-Kohoutovicích [33]**, kde v roce 1973 vznikl vodojem v geometrickém tvaru symbolického kalichu. Autorem projektu z roku 1969 je architekt Tomáš Černoušek. Na hladkém železobetonovém dříku spočívá mohutná nádrž ve tvaru obráceného komolého jehlanu. K její konstrukci bylo užito ocelových žeber a tří druhů prefabrikovaných desek.¹²² Ze stejného období pochází i unikátní věžový vodojem na sídlišti v **Olomouci-Nové Ulici [34, 35]**, realizovaný mezi lety 1968 a 1973 podle návrhu Petra Braunera.¹²³ Přesněji se jedná o věžový dům, na jehož vrcholu je umístěn vodojem, proto může být zařazení této stavby mezi věžové vodojemy sporné. Svým technickým řešením si však zmínku v této kapitole jistě zaslouží. Je také na místě připomenout vyrovnávací věž **Děvín [36]** z roku 1977 na pražských Dívčích hradech, přestože nezapadá mezi ostatní vodojemy uvedené v této práci (její funkcí není zásobování vodou, ale tlumení rázů ve vodovodní soustavě).¹²⁴ Autorem projektu je statik Zdeněk Patrman a architekt Karel Hubáček, kteří věž sestavili ze tří modrých ocelových válců uspořádaných do tvaru pravidelného trojúhelníka. Ty jsou spojeny prosklenými konkávními výplněmi. Oplechování horní části válců je žluté a tvoří tvar písmene H – dnes je tato část bohužel skryta pod velkým množstvím nejružnějších antén. Aby věž odolala náporům větru, využili Hubáček s Patrmanem stejných kyvadel, jako u svého projektu ještědského vysílače z roku 1971.¹²⁵

Během druhé poloviny 80. let byl vybudován naddimenzovaný věžový vodojem v **Teplicích-Nové Vsi [37]**, který měl vodou zásobovat blízké sídliště.¹²⁶ Na jeho stavbě se podílela maďarská firma Compack Budapešť. Sestává z železobetonového žebrovaného dříku, na který jsou jako dva prstence nasazeny obrovské nádrže dvou různých tvarů a barev. Spodní, hnědá, je v průměru větší a připomíná obrácený komolý kužel. Horní, okrová, je menší a má tvar dvou komolých kuželů spojených k sobě svými dolními podstavami. Vodojem nikdy neutiloval svou

¹²² KOŘÍNEK 2013d, 15.

¹²³ <https://www.pamatkovykatalog.cz/vezovy-bytovy-dum-s-vodojemem-13435554>, vyhledáno 5. 2. 2021.

¹²⁴ JÁSEK 2000, 94.

¹²⁵ KOŘÍNEK 2013d, 14.

¹²⁶ KOŘÍNEK 2013d, 16.

plnou kapacitu, neboť ani sídliště, pro něž byl vodojem projektován, neobydliho plánovaných 22 000 obyvatel.¹²⁷ Dnes plní pouze funkci retranslační stanice.¹²⁸

Pro věžové vodojemy od druhé poloviny 20. století však beze sporu zůstává příznačná typizace a utilitární jednoduchost, kterým ustupovaly dřívější snahy o kvalitní architektonické provedení. Po vzoru Maďarska se od začátku 70. let na území tehdejšího Československa objevovaly dva nové typy věžových vodojemů, a sice aknagloby a hydrogloby [38].¹²⁹ Stavěly se z oceli a skládaly se ze dvou prostých částí: válcového dřívku a nádrže ve tvaru koule. Hydroglobus se od aknaglobu lišil tím, že měl užší dřívku a musel být ukotven pomocí lan. Konstrukce obou typů byly velmi praktické, neboť umožňovaly rychlou a snadnou montáž. Další poměrně rozšířený typ ocelového věžového vodojemu sestával z tenkého válcového dřívku a nádrže ve tvaru obráceného komolého kuželu [39]. Pro zmíněné výhody těchto typů vodojemů jsou hojně budovány a užívány dodnes.¹³⁰

Ani technické stavby 21. století nebývají spojovány s příležitostmi na vytvoření nových dominant, částí měst nebo krajiny – při projektování zůstávají rozhodující nízké náklady a snadná realizace. Nebylo by však spravedlivé v tomto přehledu opomenout nový věžový vodojem v **Ohrazenicích** na Turnovsku [40], který je mezi vodojemy vzniklých po roce 2000 výjimkou. Byl dokončen v létě 2019 pod dohledem generálního projektanta Radka Hnáta z firmy VAK Projekt. Architektonický návrh Petra Chvala, Zdeňka Slámy a Roberta Wilda se inspiroval u Bayterek Tower v kazašském Nur-Sultanu a u Centra vědy a zábavy Ahhaa v estonském Tartu. Z prvního uvedeného vzoru převzal celkový tvar a koncept, z druhého pak „šupinovitý“ povrch stříbrné koule. Výsledkem je stavba symbolicky připomínající tryskající pramen (šest prohnutých betonových sloupů), který vynáší „tančící“ kouli (ocelová nádrž). Vodojem zároveň slouží jako vyhlídka, která je přístupná vřetenovým schodištěm v proskleném tubusu umístěném pod nádrží. V našem prostředí se jedná o zcela jedinečný objekt, k němuž bylo přistupováno jako k reprezentativní součásti obce.¹³¹ V některých obcích také nadále přetrvává snaha pečovat o starší vodojemy a dochází tak k jejich modernizacím nebo konverzím. Změna funkce věžových

¹²⁷ HANZLÍK/HÁJKOVÁ/ZAJONCOVÁ 2016, 303.

¹²⁸ KOŘÍNEK 2013d, 16.

¹²⁹ tamtéž.

¹³⁰ KOŘÍNEK 2013d, 17.

¹³¹ BRANDEJSKÝ 2019.

vodojemů představuje poměrně náročnou výzvu, ale i díky tomu se lze setkat s velmi zajímavými realizacemi. Zároveň však tato výzva může být častým důvodem k tomu, že se nové využití pro vodojem nenajde a ten je pak demolován, nebo dlouhá léta chátrá. Těmto otázkám se podrobněji věnuje šestá kapitola.

4 Věžové vodojemy 1. poloviny 20. století

4.1 Počátek 20. století

4.1.1 Historismus

Jak již bylo nastíněno v kapitole *Průmyslová revoluce a období historismu*, polovina 19. století je v architektuře českých zemí spojena převážně s romantickým historismem. Větší část druhé poloviny 19. století pak byla spjata s přísným historismem, který usiloval o vědecktější přístup ke slohu a nezřídka podléhal akademickým konvencím. Do období doznívajícího historismu 90. let se pak datuje řada příkladů cenného industriálního dědictví, které už mnohdy nesly tvarosloví nastupující moderny. Při realizaci průmyslových areálů se obvykle dodržoval jednotný vzhled všech objektů. Stavělo se z neomítnutého cihlového zdiva a fasáda bývala zdobena lizénovými rámci, členitými římsami a jednoduchými geometrickými ornamenty. Stejným způsobem byly pojaty i věžové vodojemy v rámci těchto areálů. Ve zmiňované kapitole byly jako příklady uvedeny vodojemy v areálech městských jatek v Brně (1899) a Ostravě (1903).

Historismus však dále přežíval i v architektuře první čtvrtiny 20. století (a v jisté míře přežívá dodnes). Věžový vodojem v **Nové Vsi nad Lužnicí [41]** byl ve zdejším továrním areálu postaven na počátku 20. století. Jedná se o stavbu ve stylu romantické novogotiky, jejíž exteriér je ve velmi zachovalém stavu. Povrch válcové věže je hrubě omítnutý. Fasádu člení sedm oken s hrotitým obloukem, která jsou po obvodu věže uspořádána ve čtyřech svislých osách. Jejich šedé cihlové ostění je v horní části oblouku zesíleno. Jedno z oken se nachází nad vstupním portálem, jehož tvar i ostění jsou totožné. Pět okenních otvorů je zazděných, ale nelze vyloučit, že k jejich zazdění došlo až v pozdějších letech. Poslední patro s nádrží je oproti cihlové věži dřevěné a polygonálního půdorysu. Od zděné části ho odděluje římsa se zuborezem. Plášť nádrže je obložen vertikálně kladenými prkny, jejichž spodní zakončení se od pláště odděluje v šípovitý ornament. Prostor nádrže je osvětlen skrze okno s lomeným

obloukem a zastřešen nízkou jehlancovou střechou s větrnou korouhví typickou pro novogotické věže. Díky tomu, že se vodojem zachoval v téměř původním stavu, je chráněn jako kulturní památka.¹³²

Výjimkou mezi historizujícími věžovými vodojemy je ten v **Pardubicích-Dražkovicích [42]**, neboť stojí na půdorysu čtverce (u ostatních zpravidla převládá kruhový půdorys). Byl postaven kolem roku 1901 z červených cihel, které zůstaly neomítané, a dosahuje výšky tří pater. Fasáda je horizontálně členěna římsami z jedné řady vysunutých cihel, kopírujícími vnitřní rozdělení pater. V každém patře je po všech čtyřech stranách prolomeno obdélníkové okno s naznačenými klenáky. Nároží je zdůrazněno bosáží. Na ploché střeše spočívá otevřená plechová válcová nádrž, do níž se čerpala voda ze studny a poté se rozváděla k zavlažování okolních zahrad. Dnes se nachází ve špatném stavu.¹³³

Věžový vodojem v **Kovanci [43]** z roku 1909 je typičtějším příkladem vodojemů historismu. Jeho projekt spolu s projektem pro obecní vodovod vypracoval mezi lety 1907 a 1908 Ing. Karel Kress, který se inspiroval kulatými hradebními baštami a zámeckými věžemi francouzské novogotiky.¹³⁴ Vodojem stojí na kruhovém půdorysu a v exteriéru je dělen na dvě patra. Spodní patro tvoří vysoký sokl ze světlého kyklopského zdiva, v němž je umístěn vstup s prostým ostěním a letopočtem *LP 1909*. Horní část vodojemu z režných červených cihel je od té spodní oddělena jednoduchou, ale výraznou římsou. Člení ji lizénové rámce, v nichž jsou drobné obdélníkové výklenky. Nad nimi probíhá pás z vysunutých režných cihel a věž byla původně ukončena rovnou střechou s cimbuřím. V roce 2005 vodojem prošel rekonstrukcí a cimbuří bylo vyplněno nástavbou z bílých cihel [44].¹³⁵ Bílé cihly byly údajně zvoleny záměrně, aby došlo k odlišení od stavby z roku 1909 a zachovala se alespoň částečně původní podoba vodojemu.¹³⁶ Stavbu po rekonstrukci zastřešuje nízká oplechovaná kuželová střecha. Vodojem je udržován v dobrém stavu.

Oproti výše uvedeným historizujícím vodojemům se nejspíše vlivem vodojemu v Praze-Michli od Jana Kotěry (1906) začal proměňovat tvar nádrže a dřívku i přístup

¹³² <https://www.pamatkovykatalog.cz/vezovy-vodojem-13855716>, vyhledáno 10. 2. 2021.

¹³³ VALCHÁŘOVÁ 2012b, 43.

¹³⁴ PAVLÍK 2012, 50; Stejně pak přistoupil i k nerealizovanému návrhu věžového vodojemu v Bílé Hlíně.

¹³⁵ PAVLÍK 2012, 51.

¹³⁶ PAVLÍK 2012, 52.

ke členění fasády.¹³⁷ Prvním z takových příkladů může být vodojem v **Kanině [45]** z roku 1910, jenž sloužil jako zdroj pitné vody pro tuto obec i jako rezervní zdroj pro Velký Újezd.¹³⁸ Válcový dřík byl postaven z neomítaných červených cihel, přičemž pro sokl a čtyři pilastry byly zvoleny větší světlé cihly. Pilastry jsou ve své spodní čtvrtině zesíleny a zdůrazňují tak nízký sokl. Mezi nimi se nachází po jednom oknu s půlkruhově zakončeným obloukem, jejichž ostění zdobí jednoduchá podokenní římsa a nahoře klenák. Na jižní straně je místo okna situován malý půlkruhový balkón. Neomítanou betonovou nádrž kruhového půdorysu vynáší masivní konzolová římsa. Plášť nádrže je členěn plochým reliéfním dekorem: na konzoly navazují pásy mělké bosáže, mezi něž byla vložena jednoduchá podlouhlá „zrcadla“. Z dostupných materiálů není možné zjistit původní podobu zastřešení, nicméně v současnosti je ploché.

Hodnotný historizující věžový vodojem byl založen v **Bezně [46]** v rámci vodovodu Bezno-Sovínky. Rudolf Ortl jej navrhl v roce 1911, práce na něm však započaly až na podzim roku 1913.¹³⁹ Jedná se o válcový vodojem z železobetonu a režného zdiva, jehož dřík i nádrž jsou téměř stejného průměru. Dolní obvod dříku obíhá hladký omítnutý sokl, z něž vyrůstá pět železobetonových omítnutých pilastrů. Mezi nimi je režné zdivo z tmavých cihel, v němž jsou prolomena rytmicky se střídající kruhová okna s jednoduchým lemováním vyskládaným z cihel a s klenákem. Okna jsou nyní zazděná a jejich vnitřní části spolu s klenáky jsou omítnuty. Nádrž od dříku a střechy oddělují římsy spojené plochými pilastry bez dekoru. Pole mezi nimi vyplňuje geometrický obdélníkový ornament. Vodojem je zakončen zvonovitou oplechovanou střechou s válcovou lucernou. V roce 1995 prošel rekonstrukcí a nachází se v dobrém stavu.¹⁴⁰ Takřka totožný věžový vodojem navrhl Rudolf Ortl v roce 1916 i pro **Týnec nad Labem [47]**.¹⁴¹ Výstavba probíhala v rámci vzniku nového vodovodu až do roku 1921. Jedná se o železobetonový vodojem, který byl na rozdíl od vodojemu v Bezně celý omítán. V roce 2013 byl prohlášen za kulturní památku a provoz v něm stále funguje.¹⁴²

¹³⁷ Vliv Jana Kotěry je blíže popsán v následující kapitole.

¹³⁸ HLUŠIČKOVÁ 2002, 188.

¹³⁹ PAVLÍK 2012, 68.

¹⁴⁰ PAVLÍK 2012, 70.

¹⁴¹ <https://www.pamatkovykatalog.cz/vezovy-vodojem-12798313>, vyhledáno 19. 3. 2022.

¹⁴² tamtéž.

Drobnější vodojem vznikl v nedalekých **Spikalech [48]** při výstavbě Skalského vodovodu dokončeného roku 1914.¹⁴³ Lze na něm opět pozorovat možnou inspiraci tvarem kalichu, jehož průkopníkem byl Jan Kotěra. Široký válcový dřík z režných červených cihel a čtyř železobetonových pilastrů vynáší betonovou nádrž. Tu od dříku odděluje drobná konzolová římsa a člení ji ploché pilastry bez patek a hlavic navazující na pilastry dříku. Pole mezi nimi vyplňuje hrubá omítka a v jejich středu je vyveden hladký kruhový motiv. Zjednodušená korunní římsa vynáší nízkou kuželovou střechu s lucernou.

Ve **Velkých Všelisech [49]** se nachází opět skromnější, ale modernější věžový vodojem, který zde byl postaven pravděpodobně v roce 1913.¹⁴⁴ Sestává z železobetonové konstrukce a zděného cihlového pláště. Stojí na kruhovém půdorysu, a kromě soklu a vstupního portálu lemovaného bosáží je celý omítaný. V hladkém dříku jsou po jeho obvodu prolomena čtyři úzká obdélníková okna s jednoduchým ostěním. Dřík plynule přechází pomocí fabionové římsy ve válcovou nádrž, jejíž plášť člení lizénové rámce. Uprostřed horní poloviny každého rámce se nachází drobný čtvercový ornament. Nad korunní římsou spočívá nízká oplechovaná kuželová střecha s malou válcovou lucernou. Vodojem prošel nezbytnou rekonstrukcí v 90. letech a nyní se nachází v poměrně dobrém stavu.¹⁴⁵ V **Malých Všelisech [50]**, které s Velkými Všelisy sousedí, byl věžový vodojem realizován už v roce 1912, opět ve stylu historismu.¹⁴⁶ Stavebním materiálem zde byl prostý beton a železobeton.¹⁴⁷ Má tvar válce a je celý omítaný. Vstupuje se do něj skrze půlkruhově zaklenutý portál, nad nímž je v obdélníku reliéfně vyvedený letopočet 1912 s nápisem *vodojem a stavbu provedla fa. St. Tomeš Turnov*.¹⁴⁸ Z vysokého zalamovaného soklu pak vybíhají lizénové rámce zakončené půlkruhovým obloukem, v nichž bývala prolomena kruhová okna s prostým ostěním a klenákem. Ta však byla při rekonstrukci v roce 2003 zazděna.¹⁴⁹ Vysoká válcová nádrž je téměř stejného průměru jako dřík, od kterého je oddělena římsou. Plášť nádrže je hladký a nečleněný, plynule přechází v drobné

¹⁴³ PAVLÍK 2012, 50.

¹⁴⁴ PAVLÍK 2012, 64.

¹⁴⁵ PAVLÍK 2012, 66.

¹⁴⁶ PAVLÍK 2012, 63.

¹⁴⁷ PAVLÍK 2012, 62.

¹⁴⁸ *fa. St. Tomeš* je zkratkou pro *firma Stanislav Tomeš*.

¹⁴⁹ PAVLÍK 2012, 64.

cimbuří zakrývající nízké zastřešení. Vodojem tak může připomínat vzhled novogotické hradní věže.

Kombinaci historismu s novým secesním tvaroslovím lze sledovat na vodojemu, který byl postaven roku 1904 v **Praze-Libni [27]** firmou Františka Schafflera.¹⁵⁰ Je přístupný skrze vstup v polygonálním soklu z lomového zdiva, jehož rohy zdůrazňuje světlá bosáž. Na soklu spočívá zužující se dřík z neomítnutých červených cihel, který je od soklu oddělen výraznou římsou. V dříku jsou po dvou řadách prolomena obdélníková okna, která však netvoří svislé osy. Okna ve spodní řadě mezi sebou mají větší vzdálenost než okna v horní řadě. Liší se také jejich šambrány – spodní okna zdobí klenáky a uši, horní pak segmentové zakončení a kapky. V místě, kde na dřík dosedá nádrž, je vyvedena výrazná římsa složená ze segmentových obloučků. Pomyslně tak odděluje historizující spodní část vodojemu od válcové nádrže, která již vykazuje prvky secese. Na rozdíl od soklu a dříku je omítnutá. Po celém jejím obvodu jsou prolomena obdélníková okna s výraznou nadokenní římsou. Mezi ně jsou vloženy subtilní pilastry s geometrickým dekorem v červeném provedení. Jejich hlavice jakoby podporují korunní římsu, nad kterou se tyčí prohnutá stanová mnohoúhelníková střecha se čtyřmi vikýři a špicí s makovicí. Vzhled věže je často přirovnáván k holandskému námořnímu majáku.¹⁵¹ Vodojem zásoboval část Libně pitnou vodou do 60. let 20. století, a kromě necitlivé opravy v roce 1988 dlouho chátral.¹⁵² Roku 1994 pak vznikl ambiciózní projekt na konverzi v informační a společenské centrum, který pro podnikatele Tomáše Vávru navrhl Filip Jiříčka.¹⁵³ Z plánu nicméně sešlo a vodojem se dočkal přestavby až v roce 2010, kdy byl soukromým majitelem upraven pro obytné účely.¹⁵⁴ Naštěstí se jednalo o zásah, při němž byl respektován původní vzhled včetně nedochované štukové výzdoby z počátku 20. století.

Vedle libeňského vodojemu je nezbytné uvést **věžový vodojem v areálu pivovaru Plzeňský Prazdroj [51]**, který bývá rovněž připodobňován k holandským majákům. Projekt z roku 1905¹⁵⁵ vypracovala firma F. A. Neuman z porýnského

¹⁵⁰ JÁSEK 2000, 24.

¹⁵¹ <https://www.pamatkovykatolog.cz/vodarenska-vez-14758057>, vyhledáno 24. 1. 2021.

¹⁵² JÁSEK 2000, 24.

¹⁵³ tamtéž.

¹⁵⁴ <http://faber-project.cz/project/vodarenska-vez-liben/>, vyhledáno 24. 1. 2021.

¹⁵⁵ KOŘÍNEK 2013b, 18.

Eschweileru, spolu s Ing. Františkem Spalkem a Adamem Hucllem.¹⁵⁶ Zahrnoval mimo jiné i unikátní řešení dvou nádrží, které byly umístěné nad sebou. Spodní byla určena pro akumulaci pramenité vody, horní pro akumulaci vody říční. Vodojem byl dokončen pod dohledem plzeňského stavitele Eduarda Kroha v roce 1907.¹⁵⁷ Spodní část válcového dříku tvoří šedý sokl členěný jednou řadou obdélných slepých oken. Od zbytku dříku ho dělí jednoduchá římsa. Podobná římsa pohledově odděluje první a druhé patro, a až na čtyři osy šestnácti obdélných oken zůstává dřík nečleněn. Dřík se stejně jako v případě libeňského vodojemu směrem k nádrži zužuje a jeho zdívo z červených cihel je ponecháno v režném stavu. Nejvyšší část s nádržemi je řešena pomocí ocelové konstrukce a betonového pláště, který je omítnut.¹⁵⁸ Tato část je od dříku oddělena drobnou konzolovou římsou. Následující patro má přibližně stejný průměr jako dřík a jsou v něm prolomena úzká okna ve tvaru klíčových střílen. Nad ním se plášť konkávně rozšiřuje a tvoří tak plynulý přechod k nejvyššímu patru, které má největší průměr. Tento přechod je zdola i shora ohraničen zdvojenými římsami. Mezi nimi se střídají ploché pásy a obdélníková okna. Prostor nejvyššího patra pak osvětluje jedna řada úzkých oken se segmentovým zakončením, nad nimiž probíhá výrazná tmavá římsa složená ze segmentových oblouků. Dvoustupňová zvonovitá střecha byla pokryta plechem a zakončena vysokou prosklenou lucernou. Vodojem se na provozu pivovaru podílel až do roku 2005.¹⁵⁹ Díky své neobvyklé konstrukci a skvělému stavu je od roku 2008 chráněn jako kulturní památka.¹⁶⁰

4.1.2 Secese a nástup moderny

Secese se formovala během 90. let 19. století v reakci na styly pozdního historismu.¹⁶¹ Jejím cílem bylo vytvořit nový jednotný styl oprostěný od stylů minulosti – jak tvaroslovím, tak využitím moderních materiálů. Kromě železobetonu se hojně začalo pracovat s ocelí a se sklem. Fasády secesních staveb zdobily sochařské a kované doplňky, bohatý štukový dekor, nástěnné malby, mozaiky, keramické

¹⁵⁶ BERAN/JÁKL nedatováno.

¹⁵⁷ KOŘÍNEK 2013b, 18.

¹⁵⁸ <https://www.pamatkovykatalog.cz/vodarenska-vez-18450645>, vyhledáno 20. 2. 2021.

¹⁵⁹ KOŘÍNEK 2013b, 18.

¹⁶⁰ <https://www.pamatkovykatalog.cz/vodarenska-vez-18450645>, vyhledáno 20. 2. 2021.

¹⁶¹ Počátky secese v českých zemích můžeme spojit s Jubilejní zemskou výstavou, která se konala v roce 1891 v Praze. Byla na ní prezentována např. Petřínská rozhledna nebo Průmyslový palác v pražských Holešovicích.

obklady, zlacení, kachlíky nebo různé nápisy. Oblíbená byla zejména národní témata, ale i mytologické a žánrové výjevy. Florální secese se projevovala v rostlinném dekoru a organických tvarech plných pohybu, naopak geometrická secese preferovala spíše statickou formu, které dominovaly rovné přímky a jednoduché geometrické obrazce.

Jeden z prvních věžových vodojemů na našem území, u nějž lze pozorovat prvky florální secese, byl postaven v roce 1904 v **Nymburce [52, 53]**, kde měl nahradit tzv. Tureckou věž z roku 1597¹⁶².¹⁶³ Navrhl jej Osvald Polívka spolu s Janem Vladimírem Hráským a Karlem Kressem. Stojí v místech, kudy původně vedlo vnitřní opevnění města a v jeho těsné blízkosti se nachází bývalé příkopy Malé a Velké Valy.¹⁶⁴ Stavba je celá omítnutá a její spodní část tvoří čtvercová podnož s konkávně prohnutými stěnami a nárožními pilastry. Člení ji pásová bosáž a nízký sokl s římsou. Na všech čtyřech stranách podnože je umístěno jedno slepé termální okno zakončené segmentovým obloukem, přičemž v západním z nich se nachází jednoduché schodiště se vstupem. Nárožní pilastry s pásovou bosáží pokračují z podnože až k nádrži po dříku, který se směrem vzhůru zužuje. Mezi pilastry se uplatňují vysoké lizény zakončené půlkruhovým obloukem. Ve dvou třetinách výšky dříku jej horizontálně dělí pás se čtyřmi chrličí a kartušemi. Válcovou nádrž s mělkými lizénami vynáší výrazná fabionová římsa, nad kterou se nachází ochoz se secesním kovovým zábradlím. Vodojem je zakončen rovným zastřešením s nízkou atikou.

Prvky geometrické secese lze naopak spatřit u věžového vodojemu v areálu bývalých městských jatek v **Kraslicích [54]** z roku 1904, jehož projekt vypracoval architekt Anton Möller z Varnsdorfu.¹⁶⁵ Podobně jako v případě ostravských či holešovických jatek, i zde se vodojem stal dominantou celého podniku. Světle omítnutou fasádu objektů člení prvky z červených cihel – v celém areálu se hojně uplatňuje nárožní bosáž a segmentový oblouk. Ten se opakuje zejména v dekoru korunní římsy hlavní budovy a v zakončení oken. Cihlové ostění oken zdůrazňuje pouze horní polovinu a je doplněno o klenák a uši, v některých místech se objevují i okna sdružená. Samotný vodojem stojí na čtvercovém půdorysu, ale jeho nároží jsou zkosená a zdůrazněna bosáží. Horizontálně jej člení dvě řady oken, vždy po třech na

¹⁶² KOŘÍNEK 2013a, 21.

¹⁶³ KOŘÍNEK 2013b, 17.

¹⁶⁴ <https://www.pamatkovykatalog.cz/vodarenska-vez-12633111>, vyhledáno 25. 2. 2021.

¹⁶⁵ HLUŠIČKOVÁ 2002, 277.

každé straně, přičemž některá jsou slepá. Horní řada spočívá na výrazném pásu vyskládaném z cihel a probíhá nad ní korunní římsa s drobným ornamentem. Vodojem zakončuje stanová střecha s nárožními věžičkami, vikýři a vysokou makovicí. Jatka sloužila svému původnímu účelu až do roku 1990, poté jejich části sloužily různým účelům (například jako sklady, hospoda či muzeum). Objekt je až na trafostanici památkově chráněn od roku 2004 a nachází se v dobrém stavu. Výjimečně se dochovala i velká část původního vnitřního vybavení z 30. let 20. století.¹⁶⁶

Dobře dochovaný secesní věžový vodojem najdeme v pardubické čtvrti **Pardubičky [55, 56]**, situovaný v jihozápadní části nemocničního areálu na tehdejší vrchu Vinice. Stavbu mezi lety 1906 a 1907 provedla firma Hružka & Rosenberg podle projektu Karla Kresse a Františka Sandera, přičemž hlavním stavebním materiálem byl železobeton.¹⁶⁷ Vodojem na první pohled zaujme pro svůj mohutný hříbovitý tvar. Kruhový dřík je téměř stejného průměru jako nádrž a směrem vzhůru se mírně zužuje. Do vodojemu se vstupuje skrze secesní portál s plechovými dvoukřídlými dveřmi – ty jsou děleny na osm čtvercových polí s plastickým kruhem uprostřed. Nad dveřmi jsou v jedné řadě tři malá okénka a portál je rovněž zastřešen. Nad hladkým soklem se uplatňuje vypouklý vlys se škrabaným vlnitým motivem. Pod nádrží jsou po celém obvodu prolomena úzká okna připomínající střílny. Nad nimi, těsně pod okrajem nádrže, probíhá páska s nápisem *Vodojem královského komorního města Pardubice LP 1907* doplněna o městský znak. Nádrž objímají pilastry vyrůstající z hladké fasády dříku, zvlněné jako by se nádrž rozpínala či přetékala přes okraje dříku. Tento dojem umocňuje i členění fasády obloukovými výřezy a oblý tvar spodní hrany nádrže. Mezi pilastry je umístěno po dvou malých čtvercích s prostou mozaikou. Korunní římsu zdobí vlys s drobným geometrickým motivem a pilastry v této úrovni vrcholí neobvykle pětihrannou hlavicí. Na téměř ploché střeše spočívá lucerna s kruhovými okénky. Vodojem je chráněn jako kulturní památka, prošel v nedávné době rekonstrukcí a stále slouží nemocničnímu areálu jako záložní zdroj.¹⁶⁸

Na využití stále čeká chátrající věžový vodojem v **Ostravě-Slezské Ostravě [57]** z roku 1909, který přiléhá k vodárně zvané „na Hladnově“ a jehož autorem je

¹⁶⁶ tamtéž.

¹⁶⁷ VALCHÁŘOVÁ 2010, 35.

¹⁶⁸ tamtéž.

architekt Jaroslav Volenec.¹⁶⁹ Vodárna má osmiboký půdorys a hranolový vodojem k ní přiléhá ze severní strany. Omítanou fasádu dekoruje střízlivý štukový ornament a poslední vyhlídkové patro je ze všech stran otevřeno obdélnými okny. Nad nimi na konzolové římsě spočívá dřevěná nástavba s otevřeným ochozem, kolem nějž vede secesní zábradlí. Nástavbu ukončuje lucerna s oplechovanou přílbovou střechou.¹⁷⁰ V těsné blízkosti vodojemu stávala kašna s reliéfem od Vojtěcha Suchardy, jenž se bohužel nedochoval. K ukončení provozu vodárny došlo v 60. letech, mezi lety 1970 a 1973 byl pak objekt upraven pro potřeby vyhlídkové restaurace a sauny.¹⁷¹ Od roku 1992 je vodárna s vodojemem chráněna jako kulturní památka, nachází se však ve velmi špatném stavu.¹⁷²

Úspěšnou revitalizací naopak prošel věžový vodojem v **Chrudimi [58]** z období mezi lety 1910 až 1913, jehož projektantem byl opět Karel Kress.¹⁷³ Jedná se o válcovou železobetonovou stavbu s omítanou a bohatě dekorovanou fasádou. Dřík se směrem k nádrži mírně zužuje a vstupuje se do něj skrze půlkruhově zaklenutý portál, nad nímž je vepsán letopočet dokončení stavby. Horizontálně je dřík dělen na dvě poloviny pásovou bosáží, přičemž spodní polovina je členěna zaoblenými lizénovými rámci. Horní polovinu vyplňují úzké obdélníkové lizény a mezi nimi se ve štku opakují jemné geometrické ornamenty. Nádrž je podepřena konzolovou římsou a je z celé stavby nejzdobnější. Po spodním obvodu nádrže probíhá jemná pásová bosáž, na níž spočívají lizénové rámce. Ve spodní třetině každého rámce probíhá vlnitá linka, kterou v horní třetině rámce doplňuje vykrojený segmentový oblouk. Mezi lizénami je vyveden geometrický ornament, jemuž dominuje motiv čtverce. Nízká střecha vynáší malou lucernu. Vodojem v roce 2007 prošel rekonstrukcí a stále slouží svému původnímu účelu.

Pro vývoj architektonické formy věžových vodojemů se stal zásadním věžový vodojem v **Praze-Michli [59, 60]**, navržený v roce 1906 Janem Kotěrou a realizovaný o rok později firmou Karla Kresse.¹⁷⁴ Došlo v něm ke skloubení secesní estetiky

¹⁶⁹ HLUŠIČKOVÁ 2002, 585. Příjmení architekta je v tomto zdroji chybně uváděno jako „Valenec“.

¹⁷⁰ Vyhlídková část věže byla upravena ve 20. letech 20. století; KOŘÍNEK 2013b, 18.

¹⁷¹ tamtéž.

¹⁷² <https://www.pamatkovykatalog.cz/vezovy-vodojem-13062298>, vyhledáno 6. 4. 2022.

¹⁷³ VALCHÁŘOVÁ 2012b, 83.

¹⁷⁴ JÁSEK 2000, 28.

s novým moderním přístupem. Fasádu na rozdíl od vodojemů ze stejného období ponechal v neomítnutém stavu a přiznal v ní nosnou konstrukci. Odpoutal se už od ztvárnění tohoto typu inženýrské architektury jako zámeckých věží, naopak přijal jeho funkci a symbolicky pojal michelský vodojem jako kalich s víkem.¹⁷⁵ Inspirovala se u něj řada dalších architektů, kteří se ocitli před stejným úkolem – vliv této stavby můžeme zpozorovat třeba u některých historizujících vodojemů.¹⁷⁶ Symbolický tvar kalicha se propsal i do mnohem mladších realizací, k připsání inspirace Kotěrovým návrhem je však potřeba přistupovat velmi opatrně (například u věžového vodojemu v Brně-Kohoutovicích [33] z roku 1973 lze odkaz na Jana Kotěru hledat jen stěží). Michelský věžový vodojem stojí na kruhovém půdorysu a jeho dřík z červených cihel se směrem k nádrži zužuje. Vstupuje se do něj skrze půlkruhově zaklenutý portál [61], který je akcentován vysokým stupňovitým štítem se zelenou glazurou. Nad vstupem je vyobrazen znak města Vršovice, neboť vodojem vznikl pro potřeby tamní vodárny.¹⁷⁷ Povrch dříku člení osm nosných pilastrů, mezi nimiž jsou v horní polovině dříku prolomena segmentově zakončená okna s jemnými podokenními i nadokenními římsami vyskládanými z cihel. Nad okny se uplatňuje stupňovitý motiv odkazující na štít nad vstupním portálem. Pilastry vynášejí neomítnutou betonovou nádrž, jejíž spodní okraj lemují zvlněná římsa. Povrch nádrže dekoruje plochý pásový motiv a drobná sdružená kruhová okénka. Vodojem zastřešuje široká oplechovaná kupole s prejzy a plechovou polygonální lucernou se špicí. Od roku 1958 spadá pod památkovou ochranu¹⁷⁸ a svou činnost ukončil v roce 1975.¹⁷⁹ Jan Kotěra je též autorem velmi podobného věžového vodojemu v **Třeboni** [62] z roku 1909.¹⁸⁰

Jednoznačnou inspiraci tvarem michelského vodojemu dokládá věžový vodojem v **Lázních Bohdaneč** [63, 64], dokončený roku 1911 podle návrhu Kotěrova žáka Josefa Gočára. Architekt tvar kalichu ještě umocnil odstraněním výplňového zdíva mezi nosnými pilíři a zvýšením kupolovitého zastřešení, které představuje

¹⁷⁵ VYBÍRAL 2007a, 43.

¹⁷⁶ Spikaly, Bezno, Týnec nad Labem ad.

¹⁷⁷ Vodojem v Praze-Michli rozváděl pitnou vodu v rámci vršovického vodovodu na území Vršovic, později Braníka, Krče a Michle. Zdroj a čerpací stanice se nacházela v Braníku, v Michli se nacházela kromě věžového vodojemu i čerpací stanice a pozemní vodojem. Viz JÁSEK 2000, 28.

¹⁷⁸ <https://www.pamatkovykatolog.cz/vezovy-vodojem-3050809>, vyhledáno 9. 3. 2022.

¹⁷⁹ JÁSEK 2000, 28.

¹⁸⁰ VYBÍRAL 2007a, 43.

víko.¹⁸¹ Jedná se o neomítanou železobetonovou stavbu s úzkým válcovým dříkem z bílých cihel. Kolem něj samostatně stojí šest pilířů připevněných k dříku pouze třemi příčkami. Pilíře mají čtyřboký tvar a pod nádrží se rozšiřují, působí tak kubistickým dojmem. Nízké válcové nádrže dominuje vysoká oplechovaná kupolovitá střecha s vysokou lucernou, provedenou železobetonovým skeletem z šesti úzkých pilířů bez výplňového zdiva. Povrch nádrže je členěn antikizujícím tvaroslovím připomínajícím triglyfy a metopy ve vlysech řeckých chrámů. Pod ním je vyveden nápis *Vodárenská věž královského komorního města Bohdanče, vystavěna r. 1911*. Korunní římsa nádrže je stupňovitá. Vodojem svou činnost ukončil v roce 1980 a v současné době se nachází v uzavřeném areálu Armády České republiky.¹⁸² Bohužel dosud nebyl prohlášen za kulturní památku, přestože se jedná o unikátní doklad industriálního dědictví na našem území, v němž Josef Gočár dosáhl harmonie konstrukční a výtvarné složky.

Oddělení železobetonových pilířů či skeletu od dříku bylo v tomto období rovněž užito u věžového vodojemu v **Duchcově [65]** z roku 1912¹⁸³, v **Hlučíně [66]** z roku 1913¹⁸⁴ nebo v **Bílině-Chudeřicích [67]** z roku 1916.¹⁸⁵ V některých případech však bylo užito i v druhé polovině 20. století, například při realizaci věžového vodojemu v Kladně-Rozdělově **[30]** z roku 1963.

4.2 První republika

Už v 19. století jsou se stavbou věžových vodojemů spojena jména výborných architektů, což zůstává platné i v průběhu 1. poloviny 20. století – nejvíce slávy však věžové vodojemy zažívaly právě v období první republiky. Věžový vodojem byl znakem rozkvětu obce, která získala nezávislý zdroj vody pro své obyvatele. Nebyly už schovávány za estetiku zámeckých věží, naopak je jejich funkce přiznána a dána na odív nahou technickou konstrukcí. První krok tímto směrem udělal v roce 1906 Jan Kotěra při návrhu věžového vodojemu pro Prahu-Michle.

Unikátním dokladem prvorepublikového industriálního dědictví na našem území je tovární areál se zauhlovací a vodárenskou věží v **Liberci-Vratislavicích nad Nisou**

¹⁸¹ tamtéž.

¹⁸² VALCHÁŘOVÁ 2012b, 27.

¹⁸³ <https://www.pamatkovykatalog.cz/vezovy-vodojem-11219342>, vyhledáno 11. 3. 2022.

¹⁸⁴ <https://www.pamatkovykatalog.cz/vezovy-vodojem-12756329>, vyhledáno 11. 3. 2022.

¹⁸⁵ <https://www.pamatkovykatalog.cz/vezovy-vodojem-12196368>, vyhledáno 11. 3. 2022.

[68] z období mezi lety 1916 až 1919.¹⁸⁶ Věž pro továrnu na koberce Ignaz Ginzkey & Co. navrhl Leopold Bauer, který pocházel z Krnova a byl žákem Otto Wagnera, významného architekta vídeňské secese a moderny. Jedná se o neomítanou železobetonovou válcovou stavbu rozdělenou do tří nadzemních podlaží – každé je užší než to pod ním. V prvním podlaží byly umístěny hnací stroje (pumpy na vodu a sací zařízení pro uhlí), v druhém zásobníky na uhlí a v nejvyšším podlaží se nacházela vodní nádrž.¹⁸⁷ Nad vrcholem stavby je situována lucerna vytvářející dojem čtvrtého podlaží. Spodní patro spočívá na vysokém soklu z kamenného zdiva a je členěno nenápadnými lizénami. Je ukončeno konzolovou římsou a stanovou střechou, na níž spočívá polygonální prostřední patro. Po jeho obvodu obíhá pás vysokých, úzkých, hlubokých oken s půlkruhovým zaklenutím. Poslední patro má opět polygonální tvar, je zdola i shora ohraničeno konzolovými římsami a jeho hladká fasáda je oplechovaná. Na rovném zastřešení spočívá zděná polygonální lucerna s arkádou a výraznou korunní římsou. Provoz věže byl ukončen roku 1970 a poté dlouho chátrala, dnes však prochází rekonstrukcí a konverzí pro kulturní využití.¹⁸⁸ Celý areál továrny včetně věže je od roku 2015 chráněn jako kulturní památka.¹⁸⁹

Jak již bylo zmíněno, Kotěřův michelský vodojem byl hlavním zdrojem inspirace pro řadu nových vodojemů vznikajících na našem území. Jedním z nich je i železobetonový věžový vodojem v **Trhových Svinách-Něchově [69]**, navržený Ing. Františkem Doskočilem v roce 1925 a postavený o dva roky později pražskou firmou Lanna.¹⁹⁰ Stavba má sice díky dřívku z výplňového lomového zdiva historizující charakter, dodržuje však moderní připodobnění ke kalichu s víkem. Na neomítané fasádě dřívku jsou přiznány nosné polopilíře, které zhruba ve čtvrtině jejich výšky spojuje mohutná betonová římsa. Fasáda nádrže je opět neomítaná a až na hladký široký pás obíhající kolem jejího středu a neprofilovanou korunní římsu není nijak členěná. Vodojem zastřešuje vysoká kupole s betonovou lucernou prosvětlenou

¹⁸⁶ VYBÍRAL 2007b, 267.

¹⁸⁷ VALCHÁŘOVÁ 2010, 37.

¹⁸⁸ KOŘÍNEK/POLÁK 2013, 56.

¹⁸⁹ <https://www.pamatkovykatalog.cz/soubor-staveb-tovarny-na-koberce-ignaz-ginzkey-co-2282962>, vyhledáno 12. 3. 2022.

¹⁹⁰ <https://www.pamatkovykatalog.cz/vezovy-vodojem-16105545>, vyhledáno 19. 3. 2022.

pomocí okének z luxferů. Stále slouží svému původnímu účelu a v roce 2012 byl prohlášen za kulturní památku.¹⁹¹

Ve 20. letech se začal v Československu projevovat funkcionalismus a prvky konstruktivismu, které se odrazily i ve vývoji industriální architektury a potažmo věžových vodojemů. Jedním z prvních takových příkladů byl **vodojem v areálu Pražské obecní plynárny v Praze-Michli [70]**, která byla postavena podle projektu architekta Josefa Kalouse mezi lety 1925 a 1931. Její realizace byla kromě českých firem Václava Nekvasila a Karla Skorkovského spjata i s francouzskou stavební firmou Compagnie pour la Fabrication des Compteurs et Materiel d'Usines à Gaz a firmou West's Gas Improvement Co. Ltd z Anglie. Vstup do areálu zdobila alegorická sousoší od Ladislava Šalouna.¹⁹² Jednalo se o soubor budov, které se z části dochovaly a prošly v roce 2003 rekonstrukcí a konverzí na administrativní budovu.¹⁹³ Nedochoval se však funkcionalistický věžový vodojem z roku 1926, navržený Josefem Kalousem a postavený firmou Tomáše Keclíka.¹⁹⁴ Při popisu objektu vycházím z dobové fotografie publikované v *Kronice pražského plynárenství [70]*.¹⁹⁵ Dřík vodojemu sestával z polygonální železobetonové konstrukce, která byla horizontálně dělena na čtyři části, z nichž spodní dvě byly vyplněné režnými cihlami. Středem konstrukce se táhl tenký válcový dřík a společně tak vynášely mohutnou válcovou nádrž. Na jejím hladkém plášti byly pravidelně rozmístěny čtyři osy plastických kruhových otvorů – dva v každé ose. Ve spodních z nich byla zasazena kruhová okna a v horních hodiny. Rovná střecha vodojemu byla opatřena zábradlím a vstupem z válcového betonového nástavce. V rámci území, na nějž se tato práce soustředí, se jednalo o unikátní a velmi pokrokovou stavbu. Bohužel byla zbořena v 60. letech poté, co se ukončila výroba svítiplynu.¹⁹⁶

Posun k novému tvarosloví lze pozorovat i v projektu Františka Jandy na věžový vodojem v **Bělé pod Bezdězem [71, 72]** z roku 1926, realizovaný o dva roky později.¹⁹⁷ Janda zde již pracuje s raně funkcionalistickými prvky a otevírá tak další významnou kapitolu meziválečné industriální architektury, kterou na přelomu 20. a 30.

¹⁹¹ tamtéž.

¹⁹² VORLÍK/ZLÁMANÝ nedatováno.

¹⁹³ FRAGNER/HANZLOVÁ 2005, 155.

¹⁹⁴ VALCHÁŘOVÁ 2010, 39.

¹⁹⁵ NOVÁK/ZELENKA 2003, 27.

¹⁹⁶ JÁSEK 2000, 32.

¹⁹⁷ PAVLÍK 2012, 72.

let plně ovládne působivý funkcionalismus. Bělský vodojem spočívá na širokém čtvercovém parteru z režných červených cihel. Válcový dřík sestává z šesti železobetonových polopilířů a cihlového výplňového zdiva. V nejvyšší části dříku je po jeho celém obvodu umístěn pás luxferů přerušovaný pouze nosnými polopilíři. Spodní hrana nádrže je zaoblená s obdélníkovými výsečemi kopírujícími rozmístění polopilířů. Plášť nádrže je hladký a nečleněný. Nad jednoduchou korunní římsou je osvětlení prostoru nádrže opět řešeno pásem luxferových oken, nad nimiž se zvedá oplechovaná kuželová střecha s kulatými vikýři. Světle omítané prvky stavby (polopilíře a nádrž) kontrastují s parterem a dříkem z režných červených cihel. V současné době je v provozu pouze přečerpávací stanice v přízemí. Objekt se nachází v dobrém stavu, bohužel však není památkově chráněn. František Janda se v roce 1926 ujal také stavby věžového vodojemu v **Bělé pod Bezdězem-Hlínovišti [73]**, jehož projektantem byl původně Ing. Jaroslav Matička. Jeho návrh byl nicméně poněkud zastaralý, Janda jej tedy zbavil historizujícího dekoru a pojal ho podobným stylem jako dříve zmíněný vodojem v této obci.¹⁹⁸

František Janda si tento typ válcového věžového vodojemu velmi oblíbil, parter však vystřídal kruhový sloupový ochoz [75]. Tímto způsobem přistoupil i k návrhům na vodojemy v Jaroměři-Pražském Předměstí, Kolíně, Poděbradech a pravděpodobně i v Pečkách.¹⁹⁹ **Jaroměřský vodojem [74]** z roku 1928 postavila firma Ing. Hráského z železobetonu, omítaný je hrubou omítkou.²⁰⁰ Dřík člení dvanáct polopilířů vzdálených od sebe na šířku jednoho z nich. Přízemí obklopuje sloupový ochoz s rovným zastřešením, nad nímž jsou mezi polopilíři prolomena obdélná okna. Stejný pás oken se opakuje těsně pod nádrží, kterou pak od dříku odděluje mohutná profilovaná betonová římsa. Plášť nádrže dekorují hladké pilastry, mezi nimiž jsou v horní části nádrže prolomena čtvercová okénka s podokenní římsou. Nad okénky se uplatňuje jednoduchá korunní římsa oddělující nádrž od jehlancové střechy s kruhovými vikýři.

Funkcionalistický vodojem v **Kolíně [76]** z roku 1930 oproti jaroměřskému nese čistší rysy, stavba je oproštěna od přebytečného dekoru a nepůsobí tak těžkopádným dojmem.²⁰¹ Původním autorem návrhu z roku 1928 byl prof. Jan

¹⁹⁸ tamtéž.

¹⁹⁹ Autorství návrhu vodojemu v Pečkách je nejisté.

²⁰⁰ <https://www.pamatkovykatalog.cz/vodarna-16304050>, vyhledáno 21. 3. 2022.

²⁰¹ HLUŠIČKOVÁ 2002, 242.

Vladimír Hráský, v první fázi stavby jej však upravil František Janda. Práce byly dokončeny v roce 1929, o rok později bylo ještě přidáno druhé patro ochozu a přístupové schodiště [77].²⁰² Vodojem byl posléze uveden do provozu. Stojí na dvoupodlažním ochozu, ke kterému vede široké zužující se schodiště a naproti němu je vybudována drobná půlkruhová fontána se stupínky navržená Jandou. První podlaží ochozu má větší průměr než druhé a tvoří ho pilířová kolonáda. Druhé podlaží ochozu má jádro z režných červených cihel, osvětlené nízkými pásovými okny a kryté rovnou betonovou střešou bez podpěr. Válcový dřík sestává z železobetonových omítaných polopilířů a výplňového zdiva z červených cihel. Nad ochozem a těsně pod nádrží jsou mezi polopilíři umístěna čtverhranná okna. Plášť vysoké nádrže je hladký a omítaný, v jeho horní části je po celém obvodu prolomen úzký pás oken osvětlující prostor nádrže. Nad ním probíhá fabionová římsa vynášející malou oplechovanou kupoli se stejně zastřešenou lucernou. Provoz kolínského vodojemu byl ukončen v roce 1977 a v současné době funguje jako rozhledna.²⁰³

Podobný Jandův vodojem se nachází v **Poděbradech** [78, 79], provedený firmou Antonína Hráského a Františka Jenče mezi lety 1929 a 1930.²⁰⁴ V jeho přízemí je opět situován dvoupatrový ochoz stejně jako v Kolíně – spodní patro s pilířovou kolonádou, horní menšího průměru a bez kolonády [80]. Nenajdeme zde však žádné profilované římsy ani elegantní schodiště, vodojem tak působí utilitárnějším dojmem. Ten je umocněn tím, že oproti kolínskému protějšku nemá výplňové zdivo z červených cihel, ale železobetonová stavba je celá omítána. Polopilíře dříku, mezi nimiž jsou malá okna, navíc přímo navazují a splývají s hladkou nádrží, která není nijak výrazněji naznačena. Plášť nádrže plynule přechází ve fabionovou římsu, v níž jsou prolomena nízká obdélníková okna a nad níž spočívá nízká oplechovaná kupole. Vodojem nedávno prošel úspěšnou rekonstrukcí a dále slouží svému primárnímu účelu. Od roku 2010 je chráněn jako kulturní památka.²⁰⁵

Velmi podobným způsobem přistoupil František Janda i k návrhu na věžový vodojem v **Kouřimi** [81], tentokrát však bez spodního ochozu. Stavby se znovu ujala firma Antonína Hráského, Františka Jenče a Karla Duba, která měla na starost i

²⁰² JÁSEK nedatováno.

²⁰³ tamtéž.

²⁰⁴ <https://www.pamatkovykatalog.cz/vezovy-vodojem-12667052>, vyhledáno 25. 3. 2022.

²⁰⁵ tamtéž.

realizaci nového vodovodu (práce na něm probíhaly mezi lety 1927 a 1932).²⁰⁶ Vodojem byl dokončen v roce 1930 a zásoboval město pitnou vodou.²⁰⁷ Jedná se opět o železobetonový válcový vodojem, jehož dřík plynule navazuje na nádrž, stejně jako u poděbradského vodojemu. Opakuje se zde i členění fasády pomocí polopilířů a tří řad oken umístěných mezi nimi ve třetinách výšky dříku. Hladký plášť vysoké nádrže přechází ve fabionovou římsu s okny, nad níž je vodojem zastřešen nízkou kupolí. Oproti poděbradskému vodojemu má ten kouřimský znatelně větší průměr a působí mohutněji. Je stále v užívání a není památkově chráněn.

Firma Antonína Hráského, Františka Jenče a Karla Duba z Mladé Boleslavi se podílela na stavbě mnoha dalších věžových vodojemů na našem území a má tedy v této kapitole své místo. Za zmínku stojí především věžový vodojem v **Mladé Boleslavi-Čejetičkách** (zvaný Na Sahaře) [82] navržený firmou roku 1931.²⁰⁸ Byl velmi neobvyklý svou dispozicí – dřík nebyl napojen na střed nádrže, nýbrž „nalepen“ na její vnější plášť. Nádrž pak vynášely další tři samostatné pilíře umístěné po jejím obvodu. Celý vodojem byl až na červenohnědé okenní rámy bíle omítaný.²⁰⁹ Měl nesmírně utilitární vzhled, skládal se pouze ze tří prostých pilířů, hranolovitého dříku s obdélnými okny a nečleněné, rovně zastřešené válcové nádrže. Přesto se jednalo o nevšední příklad funkcionalistické industriální architektury. V přízemí byla později umístěna drobná betonová „buňka“ přiléhající ke dříku, která narušila dojem lehkosti a možnost volného průhledu pod nádrží. V roce 2013 bohužel došlo k demolici celého vodojemu.²¹⁰ Firma Antonína Hráského a Františka Jenče²¹¹ rovněž projektovala věžový vodojem v nedalekých **Čejeticích**, dokončený roku 1923 v historizujícím slohu.²¹² Ten nedávno prošel rekonstrukcí a je stále v provozu.

Firma kromě spolupráce s Františkem Jandou realizovala i některé projekty Jaroslava Matičky, například vodojem v Bílé Hlíně (1929–1934) [83].²¹³ Jaroslav Matička a jeho firma jsou též spjati s mnoha realizacemi (nejen) věžových vodojemů u nás. Jeho projekty bývaly stavebně i slohově jednodušší, a tedy finančně lépe

²⁰⁶ PEJŠA nedatováno a.

²⁰⁷ HLUŠIČKOVÁ 2002, 257.

²⁰⁸ PAVLÍK 2012, 39.

²⁰⁹ PAVLÍK 2012, 40.

²¹⁰ RYDVAL 2013, 8.

²¹¹ Karel Dub měl na starost stavbu nového vodovodu, projektu na vodojem se přímo neúčastnil.

²¹² PAVLÍK 2012, 37.

²¹³ PAVLÍK 2012, 79.

dostupné, což vyhovovalo obcím s omezeným rozpočtem. Přesto tuto firmu nelze v této kapitole opomenout, neboť se stala důležitou součástí historie českého meziválečného vodohospodářství. Projektovala například věžový vodojem v Mečeříži (1913)²¹⁴ [84], Chocnějovicích-Rostkově [85] a Sedlisku (1923)²¹⁵, Týništi nad Orlicí (1925–1928)²¹⁶ [86], Horním Cetně (1925–1930)²¹⁷ [87], Hoříčkách (asi 1928)²¹⁸ [88], Buštěhradě (1933)²¹⁹ [89] nebo Horní Bukovině (1934)²²⁰ [90].

Mezi zdařené funkcionalistické věžové vodojemy, jejichž autorství už nespadá mezi výše uvedené firmy, lze zařadit železobetonový vodojem v **Břeclavi** [91] z období mezi lety 1926 a 1927.²²¹ Jeho sokl je zdůrazněn šesti polopilíři a širokou římsou nad úrovní vstupu. Konstrukce dřívku sestává z šesti polygonálních sloupů, mezi nimiž je rovné výplňové zdivo – mezi každou druhou dvojicí sloupů jsou nad sebou prolomena dvě obdélná okna. Sloupy se těsně pod nádrží rozšiřují podobně jako u Gočárova vodojemu v Lázních Bohdaneč [63, 64]. Hladká nádrž válcového tvaru je zastřešena kuželovitou střechou s rozměrnou prosklenou bání s kupolí. Pravděpodobně se již tehdy pracovalo s možností využít vodojem jako rozhlednu, což je jedna z jeho dnešních funkcí.²²²

V roce 1927 dále vznikl návrh na věžový vodojem a zároveň letecký maják při letišti v **Praze-Kbelích** [92, 93]. K jeho realizaci došlo o rok později a měl rozvádět pitnou vodu pouze v areálu letiště, zhruba od 50. let jej však začaly využívat i jiné stavby v okolí.²²³ Autorem návrhu je architekt Otakar Novotný, který jej v kontextu Československa pojal nevšedním způsobem. Jedná se o železobetonovou stavbu stojící na půdorysu šestiúhelníku, v jejímž soklu je prolomeno šest půlkruhově zaklenutých vstupů. Sokl od dřívku odděluje široká zalamovaná římsa. Prominentní dřík sestává z železobetonového proskleného skeletu, který se směrem k nádrži zužuje. Spodní hrana válcové nádrže je zaoblená a její plášť dekorují čtyři reliéfy s leteckou tematikou [94]

²¹⁴ PAVLÍK 2012, 47.

²¹⁵ <https://www.pamatkovykatalog.cz/vezovy-vodojem-15771526>, vyhledáno 28. 3. 2022.

²¹⁶ DOSTÁLOVÁ nedatováno.

²¹⁷ PAVLÍK 2012, 53.

²¹⁸ KOŘÍNEK nedatováno.

²¹⁹ <https://www.pamatkovykatalog.cz/vezovy-vodojem-18637012>, vyhledáno 28. 3. 2022.

²²⁰ HLUŠIČKOVÁ 2002, 54.

²²¹ KOŘÍNEK 2013c, 14.

²²² tamtéž.

²²³ JÁSEK 2000, 34.

od sochaře Jana Laudy.²²⁴ Nádrž ukončuje jednoduchá korunní římsa se zubořezem, nad níž se nachází poslední patro s ochozem. Toto patro má menší průměr než nádrž a je zastřešené kupolí nesoucí světlomet. Provoz vodojemu byl ukončen v 70. letech,²²⁵ stavba však stále plní funkci leteckého majáku a v roce 2004 byla prohlášena za kulturní památku.²²⁶

Zcela jiný přístup lze pozorovat u věžového vodojemu v **Karviné [95]** z roku 1929, u nějž převládl konstruktivismus.²²⁷ Jedná se o válcovou stavbu z železobetonové konstrukce a cihlového výplňového zdiva, jejíž dřík i nádrž mají totožný průměr. Dřík kromě pilastrů člení horizontální římsa v polovině výšky dříku. Mezi pilastry je po jedné ose obdélných oken, jen pod nádrží se počet oken i pilastrů zdvojnásobuje. Nádrž od dříku odděluje výrazná římsa složená ze zalomených hlavic pilastrů vytvářející dojem mohutného vystupujícího zubořezu. Plášť nádrže člení dvě řady oken a profilované římsy. Nad korunní římsou spočívá nízká oplechovaná jehlancová střecha. Karvinský vodojem je od roku 1958 chráněn jako kulturní památka a mezi lety 2011 a 2017 prošel konverzí pro obytné účely.²²⁸

Tradičnějším způsobem byl ve stylu funkcionalismu navržen věžový vodojem v **Chrasti [96, 97]** z roku 1929. Autorem projektu jsou Ing. Vladimír Chmelík²²⁹ a Ing. Antonín Nesnídal.²³⁰ Železobetonový vodojem v přízemí disponuje, podobně jako vodojemy Františka Jandy, zastřešeným sloupovým ochozem. Nádrž vynáší hladký válcový dřík osvětlený jednou osou úzkých oken a šest pilířů rozmístěných kolem něj. Plášť válcové nádrže dekoruje prostřední pás s dvanácti prostými pilíři, jinak je ponechán hladký a jsou v něm po spodním i horním obvodu prolomena velmi nízká okna. Na rovném zastřešení spočívá válcová lucerna členěná pilíři, mezi nimiž byla umístěna okna (dnes již zazděna). Hlavice pilířů jsou ukončeny drobnou fabionovou římsou a vystupují nad vrchol lucerny, tvořící tak atiku. Lucerna je bohužel v současné době skryta pod množstvím antén a satelitů.

²²⁴ tamtéž.

²²⁵ tamtéž.

²²⁶ <https://www.pamatkovykatalog.cz/letecky-majak-s-vodojemem-2309958>, vyhledáno 31. 3. 2022.

²²⁷ HAVLICE 2018, 7.

²²⁸ <https://www.pamatkovykatalog.cz/vodarna-12979231>, vyhledáno 20. 4. 2022.

²²⁹ Firma Ing. Vladimíra Chmelíka zde v tomto roce vybudovala i celý nový vodovod. VALCHÁŘOVÁ 2010, 81.

²³⁰ tamtéž.

Typově podobný věžový vodojem se nachází v **Pečkách [98, 99]** a datuje se do roku 1932. Jedná se o železobetonovou omítanou stavbu oproštěnou od jakéhokoliv dekoru. Provedla ji firma Antonína Hráského, Františka Jenče a Karla Duba buď podle projektu Františka Uhra, který od roku 1927 projektoval i nový vodovod, nebo Františka Jandy – autorství není jednoznačné.²³¹ V přízemí objektu se opět nachází malý zastřešený ochoz, jehož sloupoví tvoří šest sloupů vynášejících nádrž. Uprostřed mezi nimi je umístěn hladký válcový dřík s jednou osou úzkých oken. Válcová nádrž je hladká, zdobena pouze drobnou neprofilovanou korunní římsou. Na rovné střeše spočívá poslední válcové betonové patro obehnané zábradlím a počítalo se, že bude sloužit jako vyhlídka.²³² Zpřístupněna nyní bývá pouze příležitostně, vodojem však stále plní svou původní funkci a od roku 2011 je památkově chráněn.²³³

Jak je zřejmé, funkcionalistické věžové vodojemy z přelomu 20. a 30. let tíhly k větší míře utilitárnosti. Dalšími charakteristickými příklady jsou vodojemy v Hostíně (po 1930)²³⁴ **[100]** nebo **Cvrčovicích [101, 102]**. Druhý zmíněný vznikl v roce 1933 podle projektu Ing. Rudolfa Kunce.²³⁵ Původně se k němu vstupovalo po jednoduchém, ale reprezentativním schodišti, které se směrem nahoru zužovalo. Už při vstupu k vodojemu tak byla dána najevo důležitost této stavby – zejména pro tak malou obec jako jsou Cvrčovice. Vodojem sestává z železobetonové konstrukce a válcového dříku i nádrže. Po spodním obvodu dříku je veden sokl s mírně profilovanou římsou, který obepíná celou stavbu včetně pěti pravidelně umístěných úzkých polopilířů. Ty se těsně pod nádrží zalamují do pravého úhlu a vytváří tak vizuální přechod hmoty mezi dříkem a nádrží. Vstup je akcentován plochým zastřešením, z nějž vybíhá jednoduché ostění navazující na obdélníkové plné zábradlí plynule vybíhající ze soklu dříku. I samotné dveře měly původně dekorativní charakter, neboť byly po celé jejich ploše zdobeny trojrozměrným diamantovým ornamentem.²³⁶ Nad vstupem je plasticky vyveden rok vzniku vodojemu, tedy 1933, a nad ním je prolomeno dlouhé úzké okno.

²³¹ PEJŠA nedatováno b.

²³² tamtéž.

²³³ <https://www.pamatkovykatalog.cz/vezovy-vodojem-12797091>, vyhledáno 1. 4. 2022.

²³⁴ HLUŠIČKOVÁ 2002, 77.

²³⁵ HLUŠIČKOVÁ 2001, 482; Příjmení Kunz bývá v literatuře i pramenech zaměňováno s Kunc, např. Zápisy o schůzích obecní rady 1931–1937 (Státní okresní archiv Kladno, fond Archiv obce Cvrčovice, kniha 3) uvádí příjmení Kunc, avšak Památník města Cvrčovice (kniha 45 tamtéž) jej uvádí jako Kunz.

²³⁶ Nicméně se nedochovaly a byly nahrazeny obyčejnými dřevěnými dveřmi.

Další okenní otvory byly prolomeny těsně pod nádrží, kde kopírují kruhový tvar stavby a formují zdánlivě souvislý prstenec přerušovaný pouze úzkými polopilíři. Stejně bylo řešeno i nízké okno při horním obvodu nádrže na západní straně. Plášť rovně zastřešené válcové nádrže je členěn lizénovými rámci, jejichž vertikální části se nachází v osách polopilířů dříku. Vodojem byl v nedávné době rekonstruován a je stále v provozu. Typ vodojemu užitý ve Cvrčovicích se dále používal i v 50. letech, například u vodojemu ve Slaném [103], Stochově [104] a Petřvaldě [105]. Na konci 20. let a ve 30. letech se rovněž stále držel historizující přístup, který už působil velmi překonaně – například věžový vodojem v Kolíně-Zibohlavech (1927)²³⁷ [106], Peruci (1928)²³⁸ [107], Suché Lhotě (1929)²³⁹ [108] nebo Krupé (1936)²⁴⁰ [109].

Z období mezi lety 1931 a 1932 se dodnes dochoval neotřelý věžový vodojem s rozhlednou na **Suchém Vrchu** u Orliček, bohužel však po několika necitlivých úpravách. Při popisu původního stavu tedy vycházím z fotografie dokumentující stav před 2. světovou válkou [110]. Vodojem s rozhlednou provedla firma Lanna podle původního návrhu Antonína Parkmana.²⁴¹ Jednalo se o železobetonovou stavbu, která přiléhala ke zdejší Kramářově chatě. Stála na kruhovém půdorysu a v jejím přízemí byl situován zastřešený sloupový ochoz (jak bylo u funkcionalistických věžových vodojemů oblíbené), spojený krátkou chodbou přímo s chatou. Válcový dřík vertikálně členila tenká, vzhůru se zužující žebra a úzké souvislé pásy oken mezi nimi. Žebra vynášela spodní ze dvou nekrytých vyhlídkových ochozů, nad nimiž spočívala válcová nádrž. Její plášť členily tenké pilíře, mezi nimiž byla při spodním obvodu osazena obdélná okna. Pilíře pak přesahovaly úroveň rovného zastřešení, kde se zalamovaly a tvořily atiku. Na vrcholu stavbu ukončovala válcová betonová lucerna. První zásadní úprava zde proběhla v 60. letech, kdy byl horní ze dvou vyhlídkových ochozů zasklen a nádrž věže obklopily antény [111]. Mezi lety 1982 a 1986 pak došlo k umístění mohutného oplechovaného komolého kužele, pod nějž byla skryta celá nádrž i oba vyhlídkové ochozy [112].²⁴² V současné době je skryt i přízemní sloupový ochoz, který byl vyplněn a obložen dřevem. Bohužel byla těmito kroky znehodnocena jinak velmi

²³⁷ PEJŠA nedatováno c.

²³⁸ VALCHÁŘOVÁ 2001, 285.

²³⁹ VALCHÁŘOVÁ 2012b, 154.

²⁴⁰ HLUŠIČKOVÁ 2002, 300.

²⁴¹ VALCHÁŘOVÁ 2012b, 171.

²⁴² tamtéž.

zdařilá inženýrská stavba, zajímavá nejen svou architekturou, ale i dvojitou funkcí a spojením s horskou chatou.

Unikátním věžovým vodojemem na našem území se stal zejména vodojem v **Kladně-Rozdělově [113]** z roku 1933. Důvodem je konstrukční řešení, které bylo mezi železobetonovými vodojemy poprvé pojato zcela odlišně – jádro rozdělovského vodojemu tvořila kompletně konstrukce z uhlíkové oceli [114], cihlové zdivo tedy nemělo nosnou funkci.²⁴³ Konstrukce byla sestavena na osmiúhelném půdorysu a obložena zdivem do tvaru válce. Nádrž byla jen mírně širšího průměru než dřív a její plášť byl ponechán hladký. Shora ji ukončoval ochoz a souvislý prstenec z pásových oken, který byl zastřešen plechovou stanovou střechou s nízkou lucernou. Vodojem zásoboval pitnou vodou kladenské domácnosti až do 50. let, pak jej nahradil objemnější vodojem zvaný Lesní. Vodárenský provoz v něm byl ukončen v 80. nebo 90. letech.²⁴⁴ V listopadu 2019 byla dokončena jeho rekonstrukce a konverze nejen pro administrativní a edukativní účely.²⁴⁵

Na počátku 30. let byl také realizován věžový vodojem v **Benátkách nad Jizerou (zvaný U sv. Jana) [115]**, navržený v roce 1931 a postavený firmou Lanna o rok později.²⁴⁶ Benátský vodojem byl opět postaven z železobetonu ve funkcionalistickém stylu, tentokrát však na čtvercovém půdorysu a ve tvaru jednodílného hranolu (tvar dřívku a nádrže je půdorysně totožný). V jeho přízemí se nachází zastřešený ochoz bez podpěr a nad ním se na každé straně hranolovitěho dřívku uplatňuje jedno vpadlé pole z režných červených cihel – kromě nich je celá stavba omítaná. Při jejich spodní a dolní hraně jsou prolomena nízká pásová okna. Nároží celé stavby nad parterem jsou vykrojena, kromě nádrže, jejíž hrany jsou zaoblené a její plášť zůstává hladký. Teprve pod rovným zastřešením se opět objevuje motiv vykrojení doplněný o pásová okna. Objekt prošel kompletní rekonstrukcí v roce 2009, v rámci které byla na střechu umístěna ocelová konstrukce ve tvaru jehlanu k lepšímu osazení antén a satelitů [116].²⁴⁷ Vodojem stále slouží svému původnímu účelu.

Kombinace režných červených cihel s omítaným železobetonem se po užitárnějších vodojemech 20. let vrátila i roku 1936 v návrhu na věžový vodojem

²⁴³ HLUŠIČKOVÁ 2002, 224.

²⁴⁴ KULHÁNEK 2021 datuje ukončení provozu do 80. let, HLUŠIČKOVÁ 2002, 224 do roku 1996.

²⁴⁵ NÝČ 2021.

²⁴⁶ HLUŠIČKOVÁ 2001, 363.

²⁴⁷ PAVLÍK 2012, 46.

v **Hradci Králové-Třebši [117]**. Stavba byla dokončena firmou bratří Capoušků o rok později podle projektu Bohuslava Drahoše nesoucího prvky funkcionalismu a moderního klasicismu.²⁴⁸ Jedná se o typ železobetonového válcového vodojemu s přízemním sloupovým ochozem, kde zdivo dřívku z červených cihel je hladké a členěné pouze čtyřmi vertikálními pásy oken. Pod nádrží dřív obepíná výrazný betonový prstenec, který je spolu s válcovou nádrží omítaný. Prostor mezi ním a nádrží vyplňuje téměř souvislý pás oken. Spodní hrana nádrže je zaoblená a její plášť dekorují plastické horizontální pásy, které vrcholí fabionovou korunní římsou. Vodojem se tak opět připodobňuje symbolickému kalichu. Ukončuje jej rovná střecha se stejně zastřešenou betonovou lucernou. V roce 1995 byl vodojem rekonstruován, díky tomu stále zásobuje část Hradce Králové pitnou vodou a příležitostně slouží i jako rozhledna.²⁴⁹ Od roku 2017 je chráněn jako kulturní památka.²⁵⁰ Tvarem připomíná věžový vodojem v **Kladně-Kročehlavech [118]**, který byl celý postaven z železobetonu, disponoval přízemním ochozem a jeho nádrž měla téměř totožný tvar. Bohužel byl v roce 1988 demolován.²⁵¹

Naopak vzhled připomínající konstruktivismus 20. let byl zvolen firmou Oldřicha Nikla pro věžový vodojem v **Třebíči (zvaný Kostelíček) [119, 120]**. Byl postaven v období mezi lety 1936 a 1938 z železobetonu.²⁵² Stojí na půdorysu obdélníku s kratší jižní a severní stranou, přičemž jižní průčelí je zaoblené. Fasáda vodojemu je omítaná a na delších stranách je členěna jednou osou čtvercových okének. Hladká válcová nádrž je vychýlena ze středu dřívku a vystupuje na severní straně, kde ji podpírají dva pilíře. Z jejího rovného zastřešení se přímo vstupuje do posledního patra stavby, které navazuje na tvar dřívku. Po ukončení provozu a následné rekonstrukci mezi lety 2014 a 2015 v této úrovni vznikla vyhlídková terasa s ochozem, zatímco interiér je využíván pro výstavní účely.²⁵³

²⁴⁸ VALCHÁŘOVÁ 2012a, 43.

²⁴⁹ LOSKOT 2018, 1.

²⁵⁰ <https://www.pamatkovykatalog.cz/vezovy-vodojem-24023290>, vyhledáno 5. 4. 2022.

²⁵¹ HÁJEK 2011.

²⁵² BERAN/VALCHÁŘOVÁ/ZIKMUND 2014, 213.

²⁵³ KOŘÍNEK 2016, 12.

4.3 Poválečné období

V kontrastu k rozmachu věžových vodojemů za prvorepublikového období se po roce 1938 setkáváme pouze s několika málo novostavbami. Zásadní roli v tomto vývoji hrála druhá světová válka a související vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava v roce 1939. Až do konce 50. let se věžové vodojemy téměř nestavěly – země se musela vypořádávat s následky války a patrně dostačovaly již existující vodovodní systémy. V následujících desetiletích se pak upřednostňovaly stavby ryze technické, utilitární a typizované.

Přestože drážní vodojemy nejsou předmětem této práce, je na místě v této kapitole zmínit vodojem v **Praze-Běchovicích [121]** z roku 1937. Navrhl jej architekt Josef Danda ve funkcionalistickém stylu.²⁵⁴ Dřík z neomítaných červených cihel stojí na kruhovém půdorysu a je zesílen předsazeným železobetonovým skeletem. V polovině výšky dříku jsou po jeho obvodu prolomena nízká pásová okna z luxferů. Pilíře skeletu z dříku stoupají až k zastřešení nádrže, jejíž plášť tvoří výplňové zdivo z režných cihel. Při horním obvodu nádrže se uplatňuje téměř souvislý pás oken, nad nimiž je stavba ukončena rovnou střechou. Vodojem se v současné době nachází ve velmi špatném stavu. Josef Danda navrhl i věžové vodojemy pro **Kolín [122]** (dokončen roku 1943, zbořen roku 2018)²⁵⁵ a pravděpodobně i pro **Staré Město u Uherského Hradiště [123]** (před 1953)²⁵⁶. Jedná se opět o válcové vodojemy z nosné železobetonové konstrukce a výplňového zdiva z režných červených cihel, osvětlené pásovými okny z luxferů.

S typem běchovického vodojemu lze setkat například i v **Kostelci nad Černými lesy [124]**, kde byl postaven roku 1938 podle návrhu Františka Pohořalého – rozdílem je útlý tvar a omítaná nádrž. Podobný (avšak drážní) vodojem z roku 1939 se nachází v Turnově, přičemž jeho dřík a nádrž jsou stejného průměru a tvoří jednolitý válec.²⁵⁷ Různé variace tohoto typu se nadále užívaly i v průběhu 40. a 50. let. Kromě

²⁵⁴ JÁSEK 2000, 66.

²⁵⁵ HÁJEK 2007, 180.

²⁵⁶ VORLÍK/FOUSKOVÁ nedatováno.

²⁵⁷

<http://www.vezovevodojemy.cz/?action=diesel.view&table=vodojemy&projector=vi ew&id=1031>, vyhledáno 6. 4. 2022.

drážního vodojemu ve **Znojmě [125]** (1948)²⁵⁸ či v **Nymburce [126]** (1950)²⁵⁹ se s ním pracovalo i roku 1957²⁶⁰ v **Tuřanech** (okres Kladno) a o rok později v obci **Lučina [29]**,²⁶¹ kde opět získal subtilnější proporce.

Oblíbený byl rovněž typ cvrčovického vodojemu z období mezi lety 1933 až 1934 [101]. Jedná se o železobetonové válcové vodojemy, jejichž fasáda je omítaná. Dřík vertikálně člení jedna osa oken nad vstupem a polopilíře, které se pod nádrží zalamují do pravého úhlu. V horní části dříku jsou zpravidla po obvodu dříku prolomena pásová okna. Vodojemy tohoto typu se nachází například ve **Stochově [104]** (1950)²⁶², **Petřvaldě [105]** (1954)²⁶³ nebo ve **Slaném [103]** (50. léta)²⁶⁴.

5 Věžové vodojemy v urbanistickém vývoji

Při stavbě věžových vodojemů se zpočátku musela zohledňovat jejich pozice vůči vodnímu zdroji, která byla až do 19. století velmi zásadní determinantou. Budovaly se přímo u vodního zdroje, zpravidla na břehu rybníka či říčního toku, poskytujícího energii na pohon zařízení. Renesanční a barokní věžové vodojemy byly též začleňovány do městského opevnění, kde budily dojem pevnostní (hradební) věže. Z dochovaných staveb lze uvést například vodojem v Benátkách nad Jizerou [7], Táboře [6], Mladé Boleslavi [14] či chrudimský vodojem Na Puši [10]. V 2.

258

<http://www.vezovevodojemy.cz/?action=diesel.view&table=vodojemy&projector=vi ew&id=1140>, vyhledáno 6. 4. 2022.

259

<http://www.vezovevodojemy.cz/?action=diesel.view&table=vodojemy&projector=vi ew&id=633>, vyhledáno 6. 4. 2022.

²⁶⁰ KOŘÍNEK 2013d, 15; Tuřanský vodojem bohužel prošel rekonstrukcí, která nerespektovala původní podobu.

261

<http://www.vezovevodojemy.cz/?action=diesel.view&table=vodojemy&projector=vi ew&id=519>, vyhledáno 6. 4. 2022.

262

<http://www.vezovevodojemy.cz/?action=diesel.view&table=vodojemy&projector=vi ew&id=943>, vyhledáno 6. 4. 2022.

263

<http://www.vezovevodojemy.cz/?action=diesel.view&table=vodojemy&projector=vi ew&id=759>, vyhledáno 6. 4. 2022.

264

<http://www.vezovevodojemy.cz/?action=diesel.view&table=vodojemy&projector=vi ew&id=912>, vyhledáno 6. 4. 2022.

polovině 19. století se věžové vodojemy historismu připodobňovaly k zámeckým či hradním věžím a stávaly se specifickými dominantami zámeckých areálů i měst.²⁶⁵

S průmyslovou revolucí a rychlým rozvojem vodohospodářství přestala být vzdálenost vodojemu od vodního zdroje natolik určující. Vodojemy už nebyly energeticky závislé na vodním toku či kole – nahradily je parní stroje a benzinové, plynové a elektrické motory. Věžové vodojemy tak mohly být stavěny uvnitř města, podél železničních tratí nebo třeba na vrcholcích hor, klíčová byla hlavně ekonomická a technická dostupnost.²⁶⁶ S tím souviselo jejich zapojení do průmyslových areálů, například městských jatek, kde zajišťovaly dostatek vody pro chladírny i zásobování pitnou a užitkovou vodou v dalších částech jatečního provozu.²⁶⁷ Nezřídka byly součástí sprinklerových či jiných protipožárních systémů a plnily tak funkci požární věže. Nejen v průmyslových areálech pak ekonomicky i prostorově velmi výhodné řešení představovaly komínové vodojemy; jejich éra však skončila na přelomu 40. a 50. let, kdy už nebyly kapacitně dostačující.²⁶⁸ Dochovaly se například v Sudkově (1908)²⁶⁹, Dobrovicích (1912)²⁷⁰, Libčicích nad Vltavou (1921)²⁷¹, Praze-Ruzyni (1935)²⁷² nebo České Skalici (1942)²⁷³. Komínové i věžové vodojemy se v průmyslových podnicích uplatňovaly také jako pohledově významné prvky.²⁷⁴

Vodojemům 1. poloviny 20. století byla poprvé hrdě přiznána jejich funkce a namísto dominanty, která předstírá historickou zámeckou věž, se stávaly technickými dominantami. Jak již bylo nastíněno v předchozích kapitolách, dokládaly vyspělost obce a proměňovaly panoramata měst. Stávaly se významnými výškovými dominantami a orientačními body, které se však s přibývajícím zástavbou či porostem v dálkových pohledech ztrácejí. Tento vývoj lze sledovat na příkladu Kotěrova vodojemu v Praze-Michli, který se s vážností tyčil nad jižní částí města [127]. V současné době je pohlčen okolní zástavbou administrativních budov a panelových domů, a navíc mu konkurují nedaleké výškové budovy na Pankráci. Podobný osud

²⁶⁵ např. věžový vodojem v Sychrově nebo v Českých Budějovicích.

²⁶⁶ KOŘÍNEK 2013b, 16.

²⁶⁷ MOUTVIC 2007, 15.

²⁶⁸ KOŘÍNEK/VONKA 2014, 60.

²⁶⁹ VONKA/KOŘÍNEK 2014, 358.

²⁷⁰ KOŘÍNEK 2012b, 18.

²⁷¹ VONKA/KOŘÍNEK 2014, 358.

²⁷² KOŘÍNEK 2012b, 17.

²⁷³ VONKA/KOŘÍNEK 2014, 358.

²⁷⁴ např. areál městských jatek v Praze-Holešovicích, Ostravě, Kraslicích a Liberci.

potkal i vodojemy v menších městech; například vodojem v Chrudimi byl ze západní a severní strany obstavěn budovami Vodárenské společnosti Chrudim, nebo v Lázních Bohdaneč, kde byl Gočárův vodojem obklopen stavbami Armády České republiky. Pardubický secesní vodojem kdysi býval elegantní dominantou své čtvrti [128], dnes jej lze v areálu nemocnice najít jen stěží. Prominentními pohledovými dominantami současných českých měst naopak zůstávají, mimo jiné, vodojemy v Jaroměři [129, 130], Benátkách nad Jizerou [131], Chrasti [132] či Kolíně [133].

V současné době se nabízí mnoho způsobů, jak lze tak specifické stavby, jako jsou věžové vodojemy, začlenit do moderního sídla a navrátit jim podobu důstojné technické dominanty. Bohužel ne vždy se ujala snaha je zachovat a řada z nich byla necitlivě zrekonstruována či demolována. Z necitlivých zásahů je nutno připomenout rekonstrukci, která probíhala v 60. a 80. letech na vodojemu na Suchém Vrchu. Z politováníhodných demolic je pak třeba zmínit vodojem v Kladně-Kročehlavech nebo v areálu plynárny v Praze-Michli. V posledních dvou desetiletích však pomalu roste zájem o industriální architekturu a řada architektů, zastupitelstev měst i podniků se snaží k ní přistupovat s úctou. Opomíjeny nejsou ani věžové vodojemy, které se po rekonstrukci či přestavbě stávají neoddelitelnou součástí života v dané lokalitě. Mohou sloužit jako rozhledny, orientační body, nebo jako hrdá technická dominanta menších obcí.²⁷⁵ Kromě kvalitních rekonstrukcí se tak na našem území podařilo realizovat několik konverzí, na nichž lze ilustrovat možnosti dalšího využití věžových vodojemů i jiných staveb podobných dispozic.

6 Věžové vodojemy v organismu současného města

6.1 Nové využití a otázka památkové péče

Přestavba industriální architektury k dalšímu využití bývá náročným úkolem, neboť je nutné počítat s jejími technickými determinantami. Pokud jsou však tato její specifika respektována, může dojít k mimořádně kvalitním rekonstrukcím nebo konverzím. Například díky konverzi bývalé továrny Rossemann & Kühnemann v Centrum současného umění DOX vzniklo kulturní ohnisko, které do Prahy láká české i zahraniční návštěvníky. Revitalizovaný parostrojní pivovar v Lobči byl zase citlivě

²⁷⁵ Věžový vodojem byl např. vyobrazen na historických pohlednicích Horních Krut, Peček ale i Třeboně nebo pražských Vinohrad. Karvinský vodojem se také objevil na poštovní známce.

opraven tak, aby v něm mohl být po letech chátrání znovu obnoven provoz. Malá obec se tedy stala oblíbeným místem setkávání a odpočinku.

Konverze věžových vodojemů však s sebou nesou řadu úskalí kvůli jejich vertikalitě a malé adaptabilitě. Nezřídka je od demolice dělí pouze jejich výška, díky které mohou nést různé antény, satelity a vysílače. Ve snaze prostory vodojemů nějak využít často sloužily i jako skladiště, velká část z nich však zůstává dlouhá léta bez jakékoliv funkce. Takový osud je zvláště nešťastný v případě vodojemů, které mají jednoznačnou památkovou hodnotu – například věžový vodojem v Lázních Bohdaneč od Josefa Gočára. Ten zůstává nevyužit a ani se na něj nevztahuje žádná památková ochrana, přitom zajímavě doplňuje ostatní Gočárovy stavby v této lokalitě. Podobně nejistá je však i budoucnost secesního vodojemu ve Slezské Ostravě, který je sice památkově chráněn, ale nachází se v bezútěšném stavu.

K úspěšné a dobře provedené konverzi industriálního dědictví je tedy zapotřebí nejen znalost památkové hodnoty dané stavby a kreativní, pokorný přístup architekta, ale i majitel ochotný investovat svůj čas do spolupráce s odborníky. Důležitou otázkou též představuje zajištění financí, které se bude lišit v závislosti na tom, zda je majitelem město, koncern, spolek nebo fyzická osoba. Pokud je objekt památkově chráněn, lze na jeho revitalizaci čerpat vybrané dotace. Přínos konverzí a zmíněné proměnné týkající se vlastnictví, lokality nebo účelu stavby zkoumá na konkrétních případech následující kapitola.

6.2 Možnosti konverze na konkrétních příkladech

6.2.1 Rozhledny

Využití věžových vodojemů jako rozhleden a vyhlídek je zcela evidentní a často se s ním pracovalo už v prvních stavebních fázích; například při projektování vodojemu v Břeclavi, Slezské Ostravě a Pečkách. Některé vodojemy však tuto funkci získaly až po ukončení jejich vodárenského provozu. Příkladem může být úprava secesního vodojemu v **Heřmanově Huti [134]**, který je jedním z prvních věžových vodojemů na našem území postavených z monolitické železobetonové konstrukce. Realizovala jej firma Hružka & Rosenberg roku 1908, aby zásoboval pitnou vodou pivovar ve Vlkyši.²⁷⁶ Vodojem přestal sloužit k vodárenským účelům v 60. letech a po mnoho let chátral. V roce 2007 byl z iniciativy obce prohlášen za kulturní památku a

²⁷⁶ KOŘÍNEK 2012a, 16.

podářilo se získat financování pro jeho záchranu. V září 2011 byla Památkovým ateliérem Plzeň²⁷⁷ dokončena zdařilá konverze na vyhlídku se střešním ocelovým ochozem, k němuž vede externí vřetenové schodiště [135, 136].²⁷⁸ Důležitou roli v obnově vodojemu hrálo především aktivní vedení obce, které nebylo slepé vůči jeho památkové hodnotě a bylo ochotné získat potřebné dotace. Heřmanova Huť tak získala novou dominantu a atraktivní turistický cíl – posílení cestovního ruchu bývá velmi častým důvodem ke konverzím.

Podobně byl upraven i věžový vodojem v dnešním areálu Národního hřebčína **Kladruby nad Labem** [137] dokončený v roce 1925.²⁷⁹ Sestává z tenkého dřívku, jemuž je předsazena železobetonová konstrukce vynášející válcovou nádrž. V roce 2015 byla pod nádrž osazena ocelová vyhlídková plošina přístupná po externím vřetenovém schodišti. V prostoru bývalé nádrže byla po celém jeho obvodu prolomena obdélníková okna a dá se do něj rovněž vystoupat [138].²⁸⁰

Jako vyhlídka či rozhledna je dále využíván například věžový vodojem v **Třebíči** (zvaný Kostelíček) [120], v **Hradci Králové-Třebši** [117] nebo v **Kolíně** [133]. Poslední zmíněný je navíc doplněn o expozici ke snadnému určení vzdálených hor či významných staveb v okolí a návštěvníci se mohou dočíst více o historii vodojemu.²⁸¹ Nerealizovaný, ale hodný zmínky, je návrh na konverzi vodárenské věže v zámeckém areálu v **Zákupech** [139] z období mezi lety 1710 až 1711. Adéla Píbrová ve svém návrhu pojímá vodojem jako vyhlídku a zároveň expozici přírodních krás Českolipska. Pracuje v něm s proskleným ocelovým schodištěm uvnitř dřívku, které v každém patře zpřístupňuje prostor pro exponáty [140]. Na vrchol vodojemu umístila zastřešenou vyhlídkovou plošinu [141] a nezapomněla při tom citlivě odlišit původní část od moderní nástavby.²⁸²

6.2.2 Administrativní prostory

Dokonce i ty nejstarší dochované věžové vodojemy v České republice poskytly své zázemí k administrativním účelům, například **Staroměstská** [1] nebo **Petržilkovská vodárenská věž** [3] v Praze. První zmíněná je dnes začleněna do

²⁷⁷ POHOŘALÁ/ANDERLE/BÍŠEK 2013, 31.

²⁷⁸ ČERVINKA 2014, 10.

²⁷⁹ <https://www.pamatkovykatalog.cz/vezovy-vodojem-7725914>, vyhledáno 17. 4. 2022.

²⁸⁰ KOŘÍNEK 2016, 12.

²⁸¹ tamtéž.

²⁸² VORLÍK 2007, 144.

komplexu na Novotného lávce, kde ji obklopují budovy Muzea Bedřicha Smetany (budova bývalé vodárny), restaurací a nočních klubů. V Petřilkovské vodárenské věži se mezi lety 1937 a 1948 nacházela klubovna skautů z 2. pražského oddílu vedeného Jaroslavem Foglarem, dnes v ní sídlí kanceláře Vodohospodářského rozvoje a výstavby.²⁸³ S administrativní budovou vodárny na nábřeží ji od roku 1990 spojuje prosklená lávka [142] navržená architektkou Jindřiškou Petříkovou.²⁸⁴ Mimo Prahu lze jako příklad konverze věžového vodojemu v kancelářskou budovu uvést vodojem v **Mladé Boleslavi** z roku 1894 [24], v němž dnes sídlí Odbor stavební a rozvoje města.²⁸⁵

Jedna z nejnovějších konverzí proběhla mezi lety 2017 a 2019 ve věžovém vodojemu v **Kladně-Rozdělově** [143] z roku 1933.²⁸⁶ Zadavatelem projektu byla firma Středočeské vodárny. Jejím záměrem bylo vodojem využít jako hi-tech vodárenský dispečink a centrum kybernetické bezpečnosti pro koncern Veolia, jehož je firma členem. Autory návrhu se stali Tereza Tejkalová a Michal Škrna z pražského ateliéru esté architekti.²⁸⁷ Ti administrativní část umístili do prostoru po vyjmuté nádrži, který prosvětlili pomocí pláště z horizontálního lamelového stínění [144].²⁸⁸ Pod touto částí se nachází technické patro a zbytek dřívku je přístupný veřejnosti jako interaktivní expozice. V ní se návštěvníci dozví nejen o vodárenském provozu, ale i vodních ekosystémech a ochraně vodní flóry a fauny. Vodojem kromě administrativních a výstavních účelů slouží také jako vyhlídka – v nejvyšším 6. patře je k dispozici panoramatická zasedací místnost [145] a vyhlídková plošina.²⁸⁹ Jedná se o velmi zdařilou konverzi, při níž byla respektována původní podoba vodojemu z roku 1933. Autorům se podařilo mu navrátit vzhled důstojné technické dominanty města s bohatou průmyslovou historií a byli právem oceněni v soutěži Stavba roku 2020.²⁹⁰

²⁸³ TUREK 2021.

²⁸⁴ JÁSEK 2000, 10.

²⁸⁵ KOŘÍNEK 2016, 16.

²⁸⁶ NÝČ 2021.

²⁸⁷ KULHÁNEK 2021.

²⁸⁸ <https://www.estearchitekti.cz/cs/vodojem-kladno-rozdelov>, vyhledáno 18. 4. 2022.

²⁸⁹ NÝČ 2021.

²⁹⁰ <http://www.stavbaroku.cz/contestInfo.do?Dispatch=ShowDetail&itemId=363>, vyhledáno 18. 4. 2022.

6.2.3 Kulturní využití

Poměrně ambiciózní konverze dlouhodobě probíhá v zauhlovací a vodárenské věži v **Liberci-Vratislavicích nad Labem**, kde spolek AvantgArt začal s pomocí dobrovolníků budovat kulturní centrum [146]. Chátrající věž byla spolu s továrním areálem v roce 2015 prohlášena za kulturní památku a od té doby se zde organizovaly náročné úklidy, sháněly se finance na opravu a věž pomalu začala ožívat. Pořádají se v ní výstavy, vernisáže, přednášky a další kulturní program [147]. Spolek pokorně navázal na původní využití objektu otevřením dílny, která má za cíl podporovat tradiční řemesla a konají se v ní například kurzy renovace nábytku.²⁹¹ V budoucnu by věž mohla být zpřístupněna jako rozhledna.²⁹² Příběh takzvané Zauhlovačky je důkazem, že i aktivní občané se mohou výrazně zasadit o záchranu industriálního dědictví, přestože se jí věnují pouze ve svém volném čase.

V Praze se nového využití dočkávají dvě novorenesanční věže: v roce 2018 byla po komplexní rekonstrukci a konverzi zpřístupněna vodárenská věž na Letné²⁹³ a roku 2024 se plánuje otevřít věž na **Vinohradech**. Ta má být proměněna v osvětové centrum o vodě Hydropolis [148], které návštěvníky seznámí s procesem distribuce pitné vody a hospodařením s ní. V interiéru by se měly nacházet multimediální přednáškové sály, vyhlídka a výstavní prostor [149]. Projekt navrhuje i rekonstrukci dalších budov bývalé vodárny.²⁹⁴

Konverze **letenské věže** byla svěřena ateliéru Petr Hájek Architekti, který ji vhodně přepatroval a do jejího podkroví umístil periskop k pozorování města i noční oblohy [150]. Do prostoru po vyjmuté nádrži umístil sál k pořádání výstav či jiných společenských akcí a pod ním se nachází knihovna s čajovnou [151]. Prostory dřívku pak slouží jako zázemí několika kluboven. Okolní zástavba byla spolu se zahradou upravena pro mateřskou školu a dům dětí a mládeže.²⁹⁵ Ačkoliv interiér doznal výrazných změn, zůstaly zachovány různé části jeho vývoje od vzniku stavby až po současnost. Tuto svébytnou mozaiku doplňuje nevtíravá kombinace neomítaného betonu, dřeva a oceli. Exteriér věže ani její hodnota nebyly narušeny, naopak došlo k jejímu zachování pro další generace, která ji může ocenit v plném rozsahu [152].

²⁹¹ ŠTIFTER 2021.

²⁹² <https://www.zauhlovacka.cz/o-nas/>, vyhledáno 18. 4. 2022.

²⁹³ JÁSEK 2018, 53.

²⁹⁴ <https://www.archiweb.cz/n/domaci/v-arealu-vinohradske-vodarny-bude-osvetove-centrum-o-vode>, vyhledáno 19. 4. 2022.

²⁹⁵ HÁJEK/KEILOVÁ/KLIEN/MARKEL/STOSS 2018.

Konverze se vesměs těší pozitivnímu ohlasu a byla oceněna titulem Stavba roku 2018²⁹⁶ a Interiér roku 2018.²⁹⁷

V Praze kulturním účelům slouží i **Novomlýnská vodárenská věž**, jejíž prostory využívá Muzeum hlavního města Prahy. V současné době je v ní ke shlédnutí stálá multimediální expozice s názvem *Praha hoří!* [153, 154], která tematizuje historii požárů v hlavním městě a úlohu vodárenských věží.²⁹⁸ Zajímavou expozici v sobě skrývá i Kotěřův vodojem v **Třeboni**, v němž sídlí Galerie buddhistického umění [155]. Další věžové vodojemy konvertované ve výstavní prostory se nachází například v **Táboře** [6] nebo u železniční stanice **Opava-východ** [156, 157].

6.2.4 Obytné prostory

Mezi nejnáročnější úpravy věžových vodojemů bezpochyby patří jejich konverze v obytné prostory. Jejich výsledkem však může být velmi netradiční domov, nebo atraktivní způsob krátkodobého ubytování, který má potenciál pozitivně ovlivnit cestovní ruch v dané lokalitě. Na tuto strategii vsadila rada města **Bohumína**, když v roce 2003 započala konverzi vodojemu z roku 1935 [158] na Penzion ve věži [159]. Důležitou roli v rozhodovacím procesu hrál nedostatek ubytovacích kapacit ve městě a umístění vodojemu v blízkosti mnoha sportovních zařízení. Přestavba vodojemu měla tuto oblast doplnit a pomoci vytvořit centrum sportu a odpočinku. Autorem návrhu byl architekt Vladimír Vychodil, který do dřívku umístil jedenáct pokojů [160] přístupných pomocí přistavěného krytého schodiště a venkovního výtahu. Ten dosahuje až do nejvyšších pater, kde se nachází kavárna s vyhlídkou.²⁹⁹ Bohužel kvůli této přístavbě došlo k narušení působení stavby, kterou znehodnotil i modro-oranžový nátěr.

Šetrněji bylo ke konverzi přistoupeno v případě renesančního vodojemu v **Jičíně** [5, 161], který nabízí luxusní ubytování pro dva. Exteriér stavby zůstal zachován bez větších úprav a interiér je vkusně laděn v „renesančním“ duchu. Ložnice je situována pod trámy v podkroví [162] a přístupný je také salónek a sklep se soukromým šenkem [163]. Podobné možnosti nabízí konvertovaný věžový vodojem Art Tower ve

²⁹⁶ <http://www.stavbaroku.cz/printDetail.do?Dispatch=ShowDetail&siid=1709>, vyhledáno 19. 4. 2022.

²⁹⁷ <https://www.interierroku.cz/cs/vitez-kategorie-verejny-interier-ii-2/>, vyhledáno 19. 4. 2022.

²⁹⁸ <https://www.prague.eu/cs/objekt/mista/2858/novomlynska-vodarenska-vez>, vyhledáno 20. 4. 2022.

²⁹⁹ WALICA/ŠMIDÁK/KUDA 2006, 25.

Vratimově [164, 165], jehož dvě ložnice pohodlně ubytují šest lidí. Interiér byl moderně vybaven [166], exteriér však nadále nese rysy historizujícího stylu. Kolem spodního obvodu nádrže byl přistavěn ochoz, ani to však nijak výrazně nezasáhlo do původního vzhledu objektu. Obě lokality jsou v soukromém vlastnictví a v dobrém stavu, zejména si je čeští i zahraniční hosté oblíbili k relaxačním pobytům.

K trvalému pobytu byl uzpůsoben konstruktivistický věžový vodojem v **Karviné [95]**, jehož provoz byl ukončen roku 1972. Konverze vodojemu probíhala mezi lety 2011 a 2017, celkem zde vzniklo osm samostatných bytových jednotek [167]. Vertikální komunikace byla zajištěna vnitřním výtahem a podkroví je zpřístupněno po schodišti. Přestože muselo dojít k zateplení stavby a jejímu přizpůsobení k trvalému pobytu, její konstruktivistický vzhled nebyl nijak nápadně narušen – zajisté tomu pomohl i status kulturní památky.³⁰⁰ Ten držel pomyslnou ochrannou ruku i nad secesním věžovým vodojemem v **Praze-Libni [27]**, který k trvalému pobytu upravil soukromý majitel. Konverzi navrhl ateliér Faber Project roku 2005 a byla dokončena o pět let později.³⁰¹ V rámci ní zde vzniklo podzemní relaxační centrum s prostorem na bazén, saunu, squashový kurt, posilovnu a vinný sklep [168]. V nadzemní části se nachází několikapatrová mezonetová obytná část s výtahem [169, 170].³⁰² Ačkoliv se jedná o velmi výstřední přestavbu, byla respektována podoba vnější části vodojemu z počátku 20. století a fasáda konečně získala štukový dekor, o nějž v posledních desetiletích přišla [171].

7 Závěr

Hlavním cílem této práce bylo určení architektonické a památkové hodnoty věžových vodojemů 1. poloviny 20. století na území České republiky. Na počátku byla definována terminologie a kritéria k výběru zkoumaných staveb. Při shrnutí dostupné literatury byl nastíněn význam jak technického, tak uměleckohistorického bádání, které umožňuje komplexní pochopení hodnoty industriální architektury. Věžové vodojemy 1. poloviny 20. století byly zasazeny do kontextu vývoje tohoto stavebního typu od 12. století až po současnost. Na vybraných vodojemech z období mezi lety 1900 a 1960 byl následně pomocí formální analýzy popsán jejich vývoj, jenž odpovídal stylovému

³⁰⁰ HAVLICE 2018, 8.

³⁰¹ <http://faber-project.cz/project/vodarenska-vez-liben/>, vyhledáno 20. 4. 2022.

³⁰² <https://www.luxent.cz/prodej-dum-pamatka-jine-praha-8/162/>, vyhledáno 20. 4. 2022.

vývoji české moderní architektury. Zvláštní důraz byl kladen na stavby výjimečné svou formou, stavební konstrukcí či autorstvím.

Věžové vodojemy 1. poloviny 20. století byly představeny jako hodnotná součást českého industriálního dědictví i moderní architektury, přesto jich mnoho chátrá. Z tohoto důvodu se závěrečná část práce zaměřuje na možnosti jejich dalšího využití. Nejprve byl stručně popsán vývoj vztahu věžových vodojemů ke krajině či osídlení, který se v průběhu staletí měnil. To vyústilo v pojednání o tom, jaké místo mají v organismu současného města. Mohou pro něj být důstojnou dominantou, turistickým cílem, vyhlídkou, kulturním centrem nebo netradičním prostorem k práci i bydlení. Tyto možnosti jsou prezentovány na konkrétních příkladech konvertovaných věžových vodojemů na našem území. Problematika revitalizace technických staveb je nicméně velmi rozsáhlá a bohatá, proto ji vnímám jako příležitost k mému dalšímu bádání.

Industriální architektura je ve své formě velmi specifická, což je její předností i nevýhodou. Pakliže však porozumíme jejím technickým determinantám a architektonické a památkové hodnotě, navrácení života do jednotlivých staveb i celých průmyslových areálů může být obrovským přínosem pro města či menší obce. Věžové vodojemy nejsou výjimkou; tyto mnohdy skromné objekty mají své právoplatné místo v historii české moderní architektury a zaslouží si být zachovány pro další generace.

8 Seznam užitých pramenů a literatury

- 1) American Water Works Association 2013 — American Water Works Association: Steel water-storage tanks. Denver 2013
- 2) BARTOŠ/LUKEŠ/PANOCH 2006 — Štěpán BARTOŠ / Zdeněk LUKEŠ / Pavel PANOCH: Kaleidoskop tvarů. Století moderní architektury v Pardubickém kraji. Pardubice 2006
- 3) BARTOŠ/LUKEŠ/PANOCH 2008 — Štěpán BARTOŠ / Zdeněk LUKEŠ / Pavel PANOCH: Ve víru modernosti. Architektura 20. století v Královéhradeckém kraji. Pardubice 2008
- 4) BENEŠ/ŠEVČÍK 2014 — Ondřej BENEŠ / Oldřich ŠEVČÍK: Architektura 60. let. „Zlatá šedesátá léta“ v české architektuře 20. století. Praha 2014
- 5) BENEŠOVÁ 1949 — Marie BENEŠOVÁ: Architekt Josef Gočár a jeho podíl na vývoji české architektury. Praha 1949
- 6) BENEŠOVÁ 1966 — Marie BENEŠOVÁ: O kubismu v české architektuře. In: Architektura ČSR XXV, 1966, 171–184
- 7) BENEŠOVÁ 1969 — Marie BENEŠOVÁ: Rondokubismus. In: Architektura ČSR XXVIII, 1969, 303–317
- 8) BENEŠOVÁ 1973 — Marie BENEŠOVÁ: Česká architektura 20. let. In: Umění 21, 1973, 445
- 9) BENEŠOVÁ 1984 — Marie BENEŠOVÁ: Česká architektura v proměnách dvou staletí. 1780–1980. Praha 1984
- 10) BENEŠOVÁ/JAKL/TOMAN 2000 — Marie BENEŠOVÁ / Jan JAKL / František TOMAN: Salón republiky. Moderní architektura Hradce Králové. Hradec Králové 2000
- 11) BENEVOLO 1971 — Leonardo BENEVOLO: History of Modern Architecture I–II. Cambridge 1971
- 12) BERAN 2013 — Lukáš BERAN (ed.): Industriální topografie. Průmyslová architektura a technické stavby. Olomoucký kraj. Praha 2013
- 13) BERAN 2016 — Lukáš BERAN: Bruno Bauer a industriální architektura v českých zemích. Praha 2016

- 14) BERAN/VALCHÁŘOVÁ 2005 — Lukáš BERAN / Vladislava VALCHÁŘOVÁ (eds.): Pražský industriál. Technické stavby a průmyslová architektura Prahy. Praha 2005
- 15) BERAN/VALCHÁŘOVÁ 2006 — Lukáš BERAN / Vladislava VALCHÁŘOVÁ (eds.): Vodní dílo v krajině. Konference na lodi. Praha 2006
- 16) BERAN/VALCHÁŘOVÁ 2007 — Lukáš BERAN / Vladislava VALCHÁŘOVÁ: Industriál Libereckého kraje. Technické stavby a průmyslová architektura. Průvodce. Praha 2007
- 17) BERAN/VALCHÁŘOVÁ 2008 — Lukáš BERAN / Vladislava VALCHÁŘOVÁ (eds.): Průmyslové dědictví Ústeckého kraje. Mapování a revitalizace. Praha 2008
- 18) BERAN/VALCHÁŘOVÁ 2009 — Lukáš BERAN / Vladislava VALCHÁŘOVÁ: Industriál Prahy 3. Technické stavby a průmyslová architektura. Průvodce. Praha 2009
- 19) BERAN/VALCHÁŘOVÁ/ZIKMUND 2013 — Lukáš BERAN / Vladislava VALCHÁŘOVÁ / Jan ZIKMUND (eds.): Industriální topografie. Průmyslová architektura a technické stavby. Plzeňský kraj. Praha 2013
- 20) BERAN/VALCHÁŘOVÁ/ZIKMUND 2014 — Lukáš BERAN / Vladislava VALCHÁŘOVÁ / Jan ZIKMUND (eds.): Industriální topografie. Průmyslová architektura a technické stavby. Kraj Vysočina. Praha 2014
- 21) BLAU/PLATZER 1999 — Eve BLAU / Monika PLATZER: Zrození metropole. Moderní architektura a město ve střední Evropě 1890–1937. Praha 1999
- 22) BLAŽÍČEK 1962 — Oldřich J. BLAŽÍČEK (ed.): Slovník památkové péče. Terminologie, morfologie, organizace. Praha 1962
- 23) BLAŽKOVÁ/MATOUŠEK 2015 — Tereza BLAŽKOVÁ / Václav MATOUŠEK: Česká krajina 19. a 20. století ve světě industriální archeologie – stav bádání. In: Pavel VAŘEKA (ed.): Archeologie 19. a 20. století. Přístupy, metody, témata. Plzeň 2013, 17–22
- 24) BOUDOVÁ/FRAGNER/KASTLOVÁ/POLÁČEK/VORLÍK/ZIKMUND 2016 — Petra BOUDOVÁ / Benjamin FRAGNER / Veronika KASTLOVÁ / Vojtěch POLÁČEK / Petr VORLÍK / Jan ZIKMUND (eds.): Industriály 2016. Kulturní a komunitní projekty pro objekty průmyslového dědictví. Praha 2016
- 25) CAHLÍKOVÁ/KRZYŽANKOVÁ/PROKOPOVÁ/ŠÁTAVOVÁ 2008 — Leona CAHLÍKOVÁ / Vlasta KRZYŽANKOVÁ / Anna PROKOPOVÁ / Dana ŠÁTAVOVÁ:

- Industriální stavby. Pivovary. 1. rekonstrukce a konverze pivovarů. Ostrava 2008
- 26) ČERVINKA 2014 — Jan ČERVINKA: Tam, kde bývala voda ve výšinách. In: Propamátky 3, 2014, 8–11
- 27) Dům techniky ČSVTS České Budějovice 1989 — Dům techniky ČSVTS České Budějovice: Architektura 19. a počátku 20. století. Problematika ochrany a údržby. České Budějovice 1989
- 28) DVOŘÁK 2004 — Max DVOŘÁK: Katechismus památkové péče. Praha 2004
- 29) DVOŘÁKOVÁ 2011 — Dita DVOŘÁKOVÁ (ed.): Industriální topografie. Průmyslová architektura a technické stavby. Karlovarský kraj. Praha 2011
- 30) DVOŘÁKOVÁ/FRAGNER/FRIČ/ŠENBERGER 2007 — Eva DVOŘÁKOVÁ / Benjamin FRAGNER / Pavel FRIČ / Tomáš ŠENBERGER: Industriál paměť východiska. Praha 2007
- 31) FASSATI 2008 — Tomáš FASSATI: Z Benešova za stavbami 20. století krajinou vnější i vnitřní. Průvodce světem architektury 20. století Benešovska. Benešov 2008
- 32) FRAGNER 2006 — Benjamin FRAGNER: Jiné užití, jiné světy. In: Ateliér XXIII, 2006, 8–9
- 33) FRAGNER/HANZLOVÁ 2005 — Benjamin FRAGNER / Alena HANZLOVÁ (eds.): Industriální stopy. Architektura konverzí průmyslového dědictví v České republice 2000–2005. Praha 2005
- 34) FRAGNER/VALCHÁŘOVÁ 2010 — Benjamin FRAGNER / Vladislava VALCHÁŘOVÁ (eds.): Průmyslové dědictví ve vzduchoprázdnu mezi profesionály a amatéry. Praha 2010
- 35) FRAGNER/VALCHÁŘOVÁ 2014 — Benjamin FRAGNER / Vladislava VALCHÁŘOVÁ (eds.): Industriální topografie. Architektura konverzí, Česká republika 2005–2015. Praha 2014
- 36) FRAGNER/VORLÍK/ZIKMUND 2010 — Benjamin FRAGNER / Petr VORLÍK / Jan ZIKMUND (eds.): Úskalí nového využití. Pivovar v Buštěhradě. Soutěžní projekty studentů architektury. Praha 2010
- 37) FRAGNER/ZIKMUND 2009 — Benjamin FRAGNER / Jan ZIKMUND (eds.): Co jsme si zbořili. Bilance mizející průmyslové éry / deset let. Praha 2009

- 38) FRAMPTON 2004 — Kenneth FRAMPTON: Moderní architektura. Kritické dějiny. Praha 2004
- 39) GEHL 2000 — Jan GEHL: Život mezi budovami. Užívání veřejných prostranství. Brno 2000
- 40) GIRSA/HOLEČEK 2009 — Václav GIRSA / Josef HOLEČEK (ed.): Projektování obnovy stavebních památek. Praha 2009
- 41) GLANCEY 2004 — Jonathan GLANCEY: Moderní architektura. Nejvýznamnější světové stavby 20. století. Praha 2004
- 42) GÖSSEL/LETHÄUSEROVÁ 2006 — Peter GÖSSEL / Gabriele LETHÄUSEROVÁ: Architektura 20. století. Praha 2006
- 43) HAAS 1978 — Felix HAAS: Architektura 20. století. Praha 1978
- 44) HANZLÍK/HÁJKOVÁ/ZAJONCOVÁ 2016 — Jan HANZLÍK / Lenka HÁJKOVÁ / Jana ZAJONCOVÁ: Teplice. Architektura moderní doby 1860–2000. Ústí nad Labem 2016
- 45) HÁJEK 2007 — Karel HÁJEK: Architekt Josef Danda. Praha 2007
- 46) HÁJEK 2014 — Jan HÁJEK: Průmyslová revoluce. In: Tvar 4, 2014, 16
- 47) HALÍK/KRATOCHVÍL/NOVÝ 1996 — Pavel HALÍK / Petr KRATOCHVÍL / Otakar NOVÝ: Architektura a město. Praha 1996
- 48) HAVLICE 2018 — Kryštof HAVLICE: Tři vodárenské věže a jejich využití. In: Propamátky 4, 2018, 6–9
- 49) HEČKOVÁ/MARKOVÁ/SLACH 2013 — Michaela HEČKOVÁ / Blanka MARKOVÁ / Ondřej SLACH: Továrna na sny. Základní desatero úspěchu při zavádění horizontálních projektů a kreativních inkubátorů a příklady dobré praxe rekonverzí industriálního dědictví. Plzeň 2013
- 50) HEROUT 2002 — Jaroslav HEROUT: Staletí kolem nás. Přehled stavebních slohů. Praha, Litomyšl 2002
- 51) HLOBIL 1985 — Ivo HLOBIL: Teorie městských památkových rezervací. 1900–1975. Praha 1985
- 52) HLUŠIČKOVÁ 2001 — Hana HLUŠIČKOVÁ (ed.): Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I. Praha 2001
- 53) HLUŠIČKOVÁ 2002 — Hana HLUŠIČKOVÁ (ed.): Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II. Praha 2002

- 54) HLUŠIČKOVÁ 2003 — Hana HLUŠIČKOVÁ (ed.): Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. Praha 2003
- 55) HLUŠIČKOVÁ 2004 — Hana HLUŠIČKOVÁ (ed.): Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku IV. Praha 2004
- 56) HORÁČEK 2017 — Michal HORÁČEK: Benešov technický a industriální. Benešov 2017
- 57) HORSKÁ/MAUR/MUSIL 2002 — Pavla HORSKÁ / Eduard MAUR / Jiří MUSIL: Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropa. Praha 2002
- 58) HRÁSKÝ 1919 — Jan Vladimír HRÁSKÝ: Přednášky o vodárenství. Zásobování měst a krajin vodou. Část II. Vodojmy. Praha 1919
- 59) HRUŠKA/PŘEROST 2017 — Jiří HRUŠKA / Miloslav PŘEROST: Posedlost vodojmy. Rozhovor s Robertem Kořínkem, zakladatelem Společества vodárenských věží. In: Veleslavín 39, 4, 2017, 6–8
- 60) HRŮZA 1977 — Jiří HRŮZA: Slovník soudobého urbanismu. Praha 1977
- 61) HRŮZA 2014 — Jiří HRŮZA: Svět měst. Praha 2014
- 62) HRŮZA/ZAJÍC 1995 — Jiří HRŮZA / Josef ZAJÍC: Vývoj urbanismu I. Praha 1995
- 63) HRŮZA/ZAJÍC 1996 — Jiří HRŮZA / Josef ZAJÍC: Vývoj urbanismu II. Praha 1996
- 64) HŮRKOVÁ/PRIX 2019 — Ludmila HŮRKOVÁ / Dalibor PRIX (eds.): Teoretické základy památkové péče na prahu 21. století. Praha 2019
- 65) CHEJNOVSKÝ 2011 — Pavel CHEJNOVSKÝ: Zdravotní vodohospodářské stavby. Akumulace vody – vodojmy. Praha 2011
- 66) Institut pro památky a kulturu, o.p.s. 2015 — Vodárenské věže. Jejich obnova a využívání. Sborník konference 2014. 2015
- 67) JANATA 2016 — Michal JANATA: Velkoměsta v 19. a 20. století – křižovatky změn. Urbanistické strategie v komparativní perspektivě. Zlín 2016
- 68) JÁSEK 2000 — Jaroslav JÁSEK: Pražské vodní věže. Praha 2000
- 69) JÁSEK 2018 — Jaroslav JÁSEK: Vodárenský areál v Praze na Letné slaví 130 let. In: SOVAK Časopis oboru vodovodů a kanalizací 7–8, 2018, 52–53
- 70) JÁSEK/FIALA 2004 — Jaroslav JÁSEK / Michal FIALA: Šitkovská vodárna a Karel Mělnický. Praha 2004

- 71) FRAGNER 2008 — Benjamin FRAGNER (ed.): Průmyslové dědictví. Sborník příspěvků z mezinárodního bienále Industriální stopy. Praha 2008
- 72) KADEŘÁBKOVÁ 2009 — Božena KADEŘÁBKOVÁ (ed.): Brownfields. Jak vznikají a co s nimi. Praha 2009
- 73) KOHOUT/VANČURA 1986 — Jiří KOHOUT / Jiří VANČURA: Praha 19. a 20. století. Technické proměny. Praha 1986
- 74) KOŘÍNEK 2012a — Robert KOŘÍNEK: Druhý dech věžových vodojemů. In: SOVAK Časopis oboru vodovodů a kanalizací 3, 2012, 14–17
- 75) KOŘÍNEK 2012b — Robert KOŘÍNEK: Komínový vodojem – ohrožený druh. In: SOVAK Časopis oboru vodovodů a kanalizací 9, 2012, 16–18
- 76) KOŘÍNEK 2013a — Robert KOŘÍNEK. Vodárenské věže. 1. část: Nejstarší vodní věže. In: SOVAK Časopis oboru vodovodů a kanalizací 3, 2013, 20–23
- 77) KOŘÍNEK 2013b — Robert KOŘÍNEK: Vodárenské věže. 2. část: Průmyslová revoluce a nová renesance ve vodárenství. In: SOVAK Časopis oboru vodovodů a kanalizací 4, 2013, 16–18
- 78) KOŘÍNEK 2013c — Robert KOŘÍNEK: Vodárenské věže. 3. část: Vrcholná díla v meziválečném období. In: SOVAK Časopis oboru vodovodů a kanalizací 5, 2013, 12–15
- 79) KOŘÍNEK 2013d — Robert KOŘÍNEK: Vodárenské věže. 4. část: Soumrak elegance vodárenských věží a cesta do současnosti. In: SOVAK Časopis oboru vodovodů a kanalizací 6, 2013, 14–17
- 80) KOŘÍNEK/POLÁK 2013 — Robert KOŘÍNEK / Jiří POLÁK: Vodárenské věže. 5. část: Průmysl, dráha a další zajímavosti. In: SOVAK Časopis oboru vodovodů a kanalizací 7–8, 2013, 56–61
- 81) KOŘÍNEK 2015 — Robert KOŘÍNEK: Věžový vodojem Kostelíček je ukázkou zachování industriálního dědictví. In: SOVAK Časopis oboru vodovodů a kanalizací 9, 2015, 5
- 82) KOŘÍNEK 2015 — Robert KOŘÍNEK: Ochrana technických památek aneb Není věda jako věda. In: Poznej tajemství vědy 1, 2015, 18–19
- 83) KOŘÍNEK 2016 — Robert KOŘÍNEK: Věžové vodojemy – nové využití specifického industriálního dědictví. In: Vodohospodářské technicko-ekonomické informace 6, 2016, 10–17

- 84) KOŘÍNEK/HORÁČEK/VONKA/JIROUŠKOVÁ/BURGETOVÁ 2018 — Robert KOŘÍNEK / Michal HORÁČEK / Martin VONKA / Šárka JIROUŠKOVÁ / Eva BURGETOVÁ: Věžové vodojemy – výzkumný projekt mapující vývoj a podobu věžových vodojemů na našem území. In: Vodohospodářské technicko-ekonomické informace 6, 2018, 4–11
- 85) KOŘÍNEK/HORÁČEK/VONKA 2019 — Robert KOŘÍNEK / Michal HORÁČEK / Martin VONKA: Stanovení základní typologie věžových vodojemů. In: Vodohospodářské technicko-ekonomické informace 2, 2019, 4–9
- 86) KOŘÍNEK/VONKA 2014 — Robert KOŘÍNEK / Martin VONKA: Tovární komíny s vodojemy jako unikátní průmyslové dědictví. In: Konstrukce. Odborný časopis pro stavebnictví a strojírenství, 2014, 59–61
- 87) KOŘÍNEK/VONKA 2015 — Robert KOŘÍNEK / Martin VONKA: Tovární komíny s vodojemy. In: Andrea HRUŠKOVÁ (ed.): Poznej tajemství vědy. Odborná publikace pro popularizaci technických a přírodních věd. Ostrava 2015, 130–133
- 88) KOULA 1940 — Jan Emil KOULA: Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století. Praha 1940
- 89) KRUIŠOVÁ/MAXOVÁ 2008 — Hana KRUIŠOVÁ / Ivana MAXOVÁ (eds.): Péče o architektonické dědictví. Vybrané kapitoly k tématu péče o stavební a umělecké památky I. Praha 2008
- 90) KRUIŠOVÁ/MAXOVÁ 2008 — Hana KRUIŠOVÁ / Ivana MAXOVÁ (eds.): Péče o architektonické dědictví. Vybrané kapitoly k tématu péče o stavební a umělecké památky II. Praha 2008
- 91) KRUIŠOVÁ/MAXOVÁ 2009 — Hana KRUIŠOVÁ / Ivana MAXOVÁ (eds.): Péče o architektonické dědictví. Vybrané kapitoly k tématu péče o stavební a umělecké památky III. Praha 2009
- 92) KUČA/KUČOVÁ 2000 — Karel KUČA / Věra KUČOVÁ: Principy památkového urbanismu. Praha 2000
- 93) KUDA/SMOLOVÁ 2007 — František KUDA / Irena SMOLOVÁ: Technické a geografické aspekty integrace neprůmyslových brownfieldů do území. Ostrava 2007
- 94) LAHODA 1996 — Vojtěch LAHODA: Český kubismus. Praha 1996

- 95) LAHODA/NEŠLEHOVÁ/PLATOVSKÁ/ŠVÁCHA/BYDŽOVSKÁ 1998 — Vojtěch LAHODA / Mahulena NEŠLEHOVÁ / Marie PLATOVSKÁ / Rostislav ŠVÁCHA / Lenka BYDŽOVSKÁ (eds.): Dějiny českého výtvarného umění IV/1. Praha 1998
- 96) LAHODA/NEŠLEHOVÁ/PLATOVSKÁ/ŠVÁCHA/BYDŽOVSKÁ 1998 — Vojtěch LAHODA / Mahulena NEŠLEHOVÁ / Marie PLATOVSKÁ / Rostislav ŠVÁCHA / Lenka BYDŽOVSKÁ (eds.): Dějiny českého výtvarného umění IV/2. Praha 1998
- 97) LOSKOT 2018 — Pavel LOSKOT: Věžový vodojem v Hradci Králové je kulturní památkou. In: SOVAK Časopis oboru vodovodů a kanalizací 2, 2018, 1–3
- 98) LUKEŠ 2006 — Zdeněk LUKEŠ: Kouzlo starých továren aneb Pět příběhů a zkušeností z průzkumu pražské industriální architektury. In: Ateliér XXIII, 2006, 9
- 99) LUKEŠ 2006 — Zdeněk LUKEŠ (ed): Český architektonický kubismus. Podivuhodný směr, který se zrodil v Praze. Katalog výstavy Galerie Jaroslava Fragnera, 21. 12. 2006 – 11. 2. 2007. Praha 2006
- 100) MAIER 2000 — Karel MAIER (ed.): Urbanistická čítanka. Vybrané texty urbanistické literatury XX. století. Praha 2000
- 101) MAIER 2003 — Karel MAIER (ed.): Urbanistická čítanka II. Vybrané texty urbanistické literatury XX. století. Praha 2003
- 102) MOUTVIC 2007 — Miroslav MOUTVIC: Ústřední jatky města Prahy v Holešovicích. 1895-1951. Praha 2007
- 103) Národní technické muzeum 1993 — Národní technické muzeum: Průvodce po technických památkách v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha 1993
- 104) NEKULA 2009 — Marek NEKULA: Národní symbolika ve veřejném prostoru. In: Ročenka textů zahraničních profesorů III, 2009, 357–384
- 105) NOVÁK 1997 — Rudolf NOVÁK: Kronika plynárenství. Praha 1997
- 106) NOVÁK/ZELENKA 2003 — Rudolf NOVÁK / Karel ZELENKA: Kronika pražského plynárenství. Praha 2003
- 107) NOVOTNÝ 1969 — Vladimír NOVOTNÝ: Úloha stavebních památek v tvorbě životního prostředí. In: Památková péče 29, 1969, 114–118
- 108) NOVOTNÝ 2013 — Michal NOVOTNÝ (ed.): Kubismus v české architektuře. Sto let poté. Praha 2013

- 109) NOVÝ 1998 — Otakar NOVÝ: Česká architektonická avantgarda. Praha 1998
- 110) PAVLÍK 2012 — Otakar PAVLÍK: Věžové vodojemy na Mladoboleslavsku. Mladá Boleslav 2012
- 111) PECHAR/ULRICH 1981 — Josef PECHAR / Petr URLICH: Programy české architektury. Praha 1981
- 112) PETRASOVÁ/BYDŽOVSKÁ 2007 — Taťána PETRASOVÁ / Lenka BYDŽOVSKÁ: Neobaroko a secese. In: Taťána PETRASOVÁ / Rostislav ŠVÁCHA (ed.): Dějiny umění v českých zemích 800–2000. Praha 2007
- 113) POHOŘALÁ/ANDERLE/BÍŠEK 2013 — Jitka POHOŘALÁ / Marek ANDERLE / Michal BÍŠEK: Heřmanova huť – úprava vodárenské věže na vyhlídkovou věž. In: Konstrukce 1, 2013, 31–33
- 114) POCHE 1977 — Emanuel POCHE (ed.): Umělecké památky Čech I. Praha 1977
- 115) POCHE 1978 — Emanuel POCHE (ed.): Umělecké památky Čech II. Praha 1978
- 116) POCHE 1980 — Emanuel POCHE (ed.): Praha národního probuzení. Praha 1980
- 117) POCHE 1980 — Emanuel POCHE (ed.): Umělecké památky Čech III. Praha 1980
- 118) POCHE 1982 — Emanuel POCHE (ed.): Umělecké památky Čech IV. Praha 1982
- 119) PRAVDOVÁ/HUBATOVÁ-VACKOVÁ 2018 — Anna PRAVDOVÁ / Lada HUBATOVÁ-VACKOVÁ (ed.): 1918–1938. První republika (kat. výst.). Praha 2018
- 120) PŘIDAL 2004 — Jaromil PŘIDAL: Revitalizace veřejných prostorů v centrech historických měst (zkrácená verze dizertační práce na Fakultě architektury Vysokého učení technického v Brně). Brno 2004
- 121) PUSTĚJOVSKÝ 2021 — Jan PUSTĚJOVSKÝ: Konverze věžových vodojemů. In: Beton – technologie, konstrukce, sanace 4, 2021, 68–73
- 122) RAEBURN 1993 — Michael RAEBURN (ed.): Dějiny architektury. Praha 1993, 198–301

- 123) RIEGL 2003 — Alois RIEGL: Moderní památková péče. Praha 2003
- 124) ROŠOVÁ/STRAKOŠ/RÝŠKOVÁ/ČOČKOVÁ 2017 — Romana ROŠOVÁ / Martin STRAKOŠ / Michaela RÝŠKOVÁ / Gabriela ČOČKOVÁ: Městská jatka v Moravské Ostravě. Stavebněhistorický průzkum. Ostrava 2017
- 125) RYDVAL 2013 — Ladislav RYDVAL: Odstranění věžového vodojemu v Mladé Boleslavi – Sahaře. In: Zpravodaj akciové společnosti Vodovody a kanalizace Mladá Boleslav II, 2013, 8.
- 126) SOUKUP 1905 — Jiří SOUKUP: Pražské jezy, mlýny, vodárny a nábřeží (= Obrazy z pražských břehů a vod II). Praha 1905
- 127) SVOBODA/NOLL/HAVLOVÁ 2000 — Jan E. SVOBODA / Jindřich NOLL / Ester HAVLOVÁ: Praha 1919–1940. Kapitoly o meziválečné architektuře. Praha 2000
- 128) ŠEVČÍK 1999 — Oldřich ŠEVČÍK: Programy a prohlášení architektů XX. století. Praha 1999
- 129) ŠILHÁNKOVÁ 2000 — Vladimíra ŠILHÁNKOVÁ: Revitalizace centrálních částí měst (dizertační práce na Fakultě architektury Vysokého učení technického v Brně). Brno 2000
- 130) ŠTĚPÁNEK 1946 — Otakar ŠTĚPÁNEK: Architektura průmyslových staveb. Praha 1949
- 131) ŠTORM 1965 — Břetislav ŠTORM: Základy péče o stavební památky. Praha 1965
- 132) ŠVÁCHA 1995 — Rostislav ŠVÁCHA: Od moderny k funkcionalismu. Proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století. Praha 1995
- 133) ŠVÁCHA 2000 — Rostislav ŠVÁCHA: Lomené, hranaté a obloukové tvary. Česká kubistická architektura 1911–1923. Praha, 2000
- 134) ŠVÁCHA/PLATOVSKÁ 2005 — Rostislav ŠVÁCHA / Marie PLATOVSKÁ (eds.): Dějiny českého výtvarného umění V. 1939–1958. Praha 2005
- 135) VALENA 1991 — Tomáš VALENA: Město a topografie. Evropské město v topografickém kontextu. Praha 1991
- 136) VALCHÁŘOVÁ 2005 — Vladislava VALCHÁŘOVÁ (ed.): Stavební kniha 2005. Meziválečná průmyslová architektura. Brno 2005

- 137) VALCHÁŘOVÁ 2007 — Vladislava VALCHÁŘOVÁ: Pražský industriál. Nekrology 2002–2007. In: Věstník Klubu Za starou Prahu XXXVII (VIII), 2007, 13–20
- 138) VALCHÁŘOVÁ 2010 — Vladislava VALCHÁŘOVÁ: Krása vodárenských věží. Historické věžové vodojemy ze železobetonu u nás. In: Beton – technologie, konstrukce, sanace 4, 2010, 34–39
- 139) VALCHÁŘOVÁ 2011 — Vladislava VALCHÁŘOVÁ (ed.): Industriální topografie. Průmyslová architektura a technické stavby. Ústecký kraj. Praha 2011
- 140) VALCHÁŘOVÁ 2012a — Vladislava VALCHÁŘOVÁ (ed.): Industriální topografie. Průmyslová architektura a technické stavby. Královéhradecký kraj. Praha 2012
- 141) VALCHÁŘOVÁ 2012b — Vladislava VALCHÁŘOVÁ (ed.): Industriální topografie. Průmyslová architektura a technické stavby. Pardubický kraj. Praha 2012
- 142) VALCHÁŘOVÁ 2014 — Vladislava VALCHÁŘOVÁ (ed.): Industriální topografie. Průmyslová architektura a technické stavby. Středočeský kraj. Praha 2014
- 143) VONKA 2014 — Martin VONKA: Tovární komíny. Funkce, konstrukce, architektura. Praha 2014
- 144) VONKA/KOŘÍNEK 2013 — Martin VONKA / Robert KOŘÍNEK: Dokumentace, pasportizace a návrhy nového využití továrních komínů s vodojemy. In: Vodohospodářské technicko-ekonomické informace 5, 2013, 4–7
- 145) VONKA/KOŘÍNEK 2014 — Martin VONKA / Robert KOŘÍNEK 2014 — Komíny s reservoáry, aneb unikátní technické stavby první poloviny 20. století. In: Jana KLEINOVÁ (ed.): Věda a technika v českých zemích mezi světovými válkami. Praha 2014, 357–366
- 146) VONKA/KOŘÍNEK 2015a — Martin VONKA / Robert KOŘÍNEK: Komínový vodojem – funkce, konstrukce, architektura. In: SOVAK Časopis oboru vodovodů a kanalizací 3, 2015, 12–16

- 147) VONKA/KOŘÍNEK 2015b — Martin VONKA / Robert KOŘÍNEK: Libčický bambulák. In: Libčické noviny 2, 2015, 7
- 148) VONKA/KOŘÍNEK 2015c — Martin VONKA / Robert KOŘÍNEK: Železobetonové komínové vodojemy – unikátní konstrukce první poloviny 20. století. In: Beton – technologie, konstrukce, sanace 1, 2015, 50–53
- 149) VONKA/KOŘÍNEK 2015d — Martin VONKA / Robert KOŘÍNEK: Komínové vodojemy. Funkce, konstrukce, architektura. Praha 2015
- 150) VONKA/KOŘÍNEK 2015e — Martin VONKA / Robert KOŘÍNEK: Tovární komíny s vodojemem na území Prahy a Ostravska. In: Vodohospodářské technicko-ekonomické informace 6, 2015, 6–12
- 151) VONKA 2015 — Martin VONKA (ed.): Komínové vodojemy. Situace, hodnoty, možnosti. Praha 2015
- 152) VORLÍK 2007 — Petr VORLÍK (ed.): Druhý dech průmyslové architektury. Sborník z výstavy alternativních studentských projektů na téma nové využití průmyslového dědictví jako podnět nebo nástroj územního rozvoje. Praha 2007
- 153) VYBÍRAL 1998 — Jindřich VYBÍRAL: Inženýrská architektura a užitkové stavby. In: Dějiny českého výtvarného umění IV/1. Praha 1998, 181–191
- 154) VYBÍRAL 2001a — Jindřich VYBÍRAL: Inženýrská architektura a užitkové stavby klasicismu. In: Dějiny českého výtvarného umění 1780–1890, sv. I. Praha 2001. 61–63
- 155) VYBÍRAL 2001b — Jindřich VYBÍRAL: Inženýrská architektura a užitkové stavby romantického historismu. In: Dějiny českého výtvarného umění 1780–1890, sv. I. Praha 2001, 278–281
- 156) VYBÍRAL 2001c — Jindřich VYBÍRAL: Inženýrská architektura přísného a pozdního historismu. In: Dějiny českého výtvarného umění 1780–1890, sv. II. Praha 2001, 203–204
- 157) VYBÍRAL 2002 — Jindřich VYBÍRAL: Česká architektura na prahu moderní doby. Devatenáct esejů o devatenáctém století. Praha 2002
- 158) VYBÍRAL 2007a — Jindřich VYBÍRAL: Vodojem jako architektonický skvost. Vodárenské věže v Čechách na přelomu 19. a 20. století. In: Dějiny a současnost 29, 8, 2007, 41–43

- 159) VYBÍRAL 2007b — Jindřich VYBÍRAL: The Industrial Architecture of Leopold Bauer. In: *Centropa* 7/3, 2007, 266–277
- 160) WAGNER 1946 — Václav WAGNER: Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana. Praha 1946
- 161) WALICA/ŠMIDÁK/KUDA 2006 — Rostislav WALICA / Vladimír ŠMIDÁK / František KUDA: Rekonstrukce bývalé vodárenské věže v Bohumíně. In: *Urbanismus a územní rozvoj* 4, 2006, 25–29
- 162) WIRTH 1957 — Zdeněk WIRTH: Vývoj zásad a praxe ochrany památek v období 1800–1950. In: *Umění* 5, 1957, 105–116
- 163) WIRTH/MATĚJČEK 1922 — Zdeněk WIRTH / Antonín MATĚJČEK: Česká architektura 1800–1920. Praha 1922
- 164) ZATLOUKAL 2002 — Pavel ZATLOUKAL: Příběhy z dlouhého století. Architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku. Olomouc 2002
- 165) ZEMAN 2017 — Jaroslav ZEMAN: Mezi tradicí a modernitou. Město v průmyslovém věku. Severočeská architektura v první polovině 20. století (dizertační práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy). Praha 2017
- 166) ZICH/BAŽANT 2010 — Miloš ZICH / Zdeněk BAŽANT: Plošné betonové konstrukce, nádrže a zásobníky. Brno 2010
- 167) ZIKMUND 2014 — Jan ZIKMUND (ed.): Industriální topografie. Průmyslová architektura a technické stavby. Zlínský kraj. Praha 2014
- 168) ŽÁK 1947 — Ladislav ŽÁK: Obytná krajina. Praha 1957

9 Internetové zdroje

- 1) BERAN/JÁKL nedatováno — Lukáš BERAN / Pavel JÁKL: Měšťanský pivovar (Plzeňský Prazdroj). In: Industriální topografie, <http://www.industrialnitopografie.cz/karta.php?zaznam=V006259>, vyhledáno 20. 2. 2021
- 2) BRANDEJSKÝ 2019 — Petr BRANDEJSKÝ: Unikátní věžový vodojem. In: TZB-info, <https://stavba.tzb-info.cz/architektura-staveb/19880-unikatni-vezovy-vodojem>, vyhledáno 7. 2. 2021
- 3) DOSTÁLOVÁ nedatováno — Alena Dominika DOSTÁLOVÁ: Věžový vodojem. In: Industriální topografie, <http://www.industrialnitopografie.cz/karta.php?zaznam=V008797>, vyhledáno 28. 3. 2022
- 4) HÁJEK 2011 — Roman HÁJEK: Bývalý vodojem v Kročehlavech. In: Kladno minulé, <http://www.kladnominule.cz/fotografie/byvaly-vodojem-v-krochlavech>, vyhledáno 7. 4. 2022
- 5) HÁJEK/KEILOVÁ/KLIEN/MARKEL/STOSS 2018 — Petr HÁJEK / Tereza KEILOVÁ / Cornelia KLIEN / Benedikt MARKEL / Martin STOSS: Rekonstrukce vodárenské věže s observatoří. In: <https://www.archiweb.cz/b/rekonstrukce-vodarenske-veze-s-observatori>, vyhledáno 19. 4. 2022.
- 6) JÁSEK nedatováno — Jaroslav JÁSEK: Věžový vodojem. In: Industriální topografie, <http://www.industrialnitopografie.cz/karta.php?zaznam=V000154>, vyhledáno 25. 3. 2022
- 7) KOŘÍNEK nedatováno — Robert KOŘÍNEK: Věžový vodojem. In: Industriální topografie, <http://www.industrialnitopografie.cz/karta.php?zaznam=V010939>, vyhledáno 28. 3. 2022
- 8) KULHÁNEK 2021 — František KULHÁNEK: Unikátní věžový vodojem v Kladně se proměnil ve Věž budoucnosti. In: Stavitel, <https://www.stavitel.cz/zajimave-stavby/unikatni-vezovy-vodojem-v-kladne-se-promenil-ve-vez-budoucnosti/>, vyhledáno 7. 4. 2022

- 9) NÝČ 2021 — Viktor NÝČ: Konverze původního věžového vodojemu v areálu VKM a.s. In: Časopis Stavebnictví, <https://www.casopisstavebnictvi.cz/clanky-konverze-puvodniho-vezoveho-vodojemu-v-arealu-vkm-a.s..html>, vyhledáno 7. 4. 2022
- 10) PEJŠA nedatováno a — Jaroslav PEJŠA: Věžový vodojem. In: Industriální topografie, <http://www.industrialnitopografie.cz/karta.php?zaznam=V000191>, vyhledáno 28. 3. 2022
- 11) PEJŠA nedatováno b — Jaroslav PEJŠA: Věžový vodojem. In: Industriální topografie, <http://www.industrialnitopografie.cz/karta.php?zaznam=V008199>, vyhledáno 1. 4. 2022
- 12) PEJŠA nedatováno c — Jaroslav PEJŠA: Věžový vodojem. In: Industriální topografie, <http://www.industrialnitopografie.cz/karta.php?zaznam=V013602>, vyhledáno 4. 4. 2022
- 13) ŠTIFTER 2021 — Jan ŠTIFTER: Severočeská Zauhlovačka. Příběh věže, která by bez lidí nebyla. In: <https://svetneziskovek.cz/lide/severoceska-zauhlovacka-pribeh-veze-ktera-by-bez-lidi-nebyla>, vyhledáno 18. 4. 2022
- 14) TUREK 2021 — Miloš TUREK: Malostranská vodárenská věž se zapsala do skautské historie. In: <https://cesky.radio.cz/malostranska-vodarenska-vez-se-zapsala-do-skautske-historie-8723604>, vyhledáno 18. 4. 2022
- 15) VORLÍK/FOUSKOVÁ nedatováno — Petr VORLÍK / Veronika FOUSKOVÁ: Věžový vodojem. In: Industriální topografie, <http://www.industrialnitopografie.cz/karta.php?zaznam=V003792>, vyhledáno 6. 4. 2022
- 16) VORLÍK/ZLÁMANÝ nedatováno — Petr VORLÍK / Michal ZLÁMANÝ: Pražská obecní plynárna. In: Industriální topografie, <http://www.industrialnitopografie.cz/karta.php?zaznam=V000274>, vyhledáno 5. 4. 2022

10 Obrazová příloha

1. **Praha-Staré Město**, Staroměstská vodárenská věž (založena před 1431), stav k roku 2006

2. **Praha-Nové Město**, Šítkovská vodárenská věž (založena 1488–1495), stav k roku 2021

3. **Praha-Smíchov**, Petřilkovská vodárenská věž (založena po 1502), nedatováno

4. **Praha-Nové Město**, Novomlýnská vodárenská věž (založena před 1484), stav k roku 2019

5. **Jičín**, vodárenská věž (založena před 1502), stav před rokem 1918

6. **Tábor**, vodárenská věž (založena před 1508), stav k roku 2010

7. **Benátky nad Jizerou**, vodárenská věž (založena koncem 14. stol.), stav k roku 2017

8. **Nymburk**, vodárenská věž zv. Turecká (založena 1597), stav k roku 2017

9. **Chrast**, vodárenská věž (založena kolem 1662), stav k roku 2016

10. **Chrudim**, vodárenská věž Na Puši (založena kolem 1670), stav k roku 2007

11. **Chrudim**, vodárenská věž Na Puši (založena kolem 1670), stav k roku 2012

12. **Nové Dvory**, vodárenská věž (1686), stav k roku 2007

13. **Cítoliby**, vodárenská věž (1. pol. 18. stol.), stav k roku 2019

14. **Mladá Boleslav**, barokní vodárenská věž (založena 1494–1496), stav k roku 2013

15. **Mladá Boleslav**, barokní vodárenská věž (založena 1494–1496), stav k roku 2021

16. **Plzeň**, klasicistní přestavba věžového vodojemu (1845–1849), nedatováno

17. **Hrádek u Nechanic**, věžový vodojem (1838–1856), stav k roku 2007

18. **České Budějovice**, věžový vodojem (založen 1721–1724, přestavba 1882),
stav k roku 2020

19. **Sychrov**, věžový vodojem (1891), stav k roku 2018

20. **Ostrava-Vítkovice**, kostel sv. Pavla s věžovým vodojemem (1880–1886), stav k roku 2021

21. **Praha-Bubeneč**, věžový vodojem (1888), nedatováno

22. **Praha-Vinohrady**, věžový vodojem (1891), stav k roku 2018

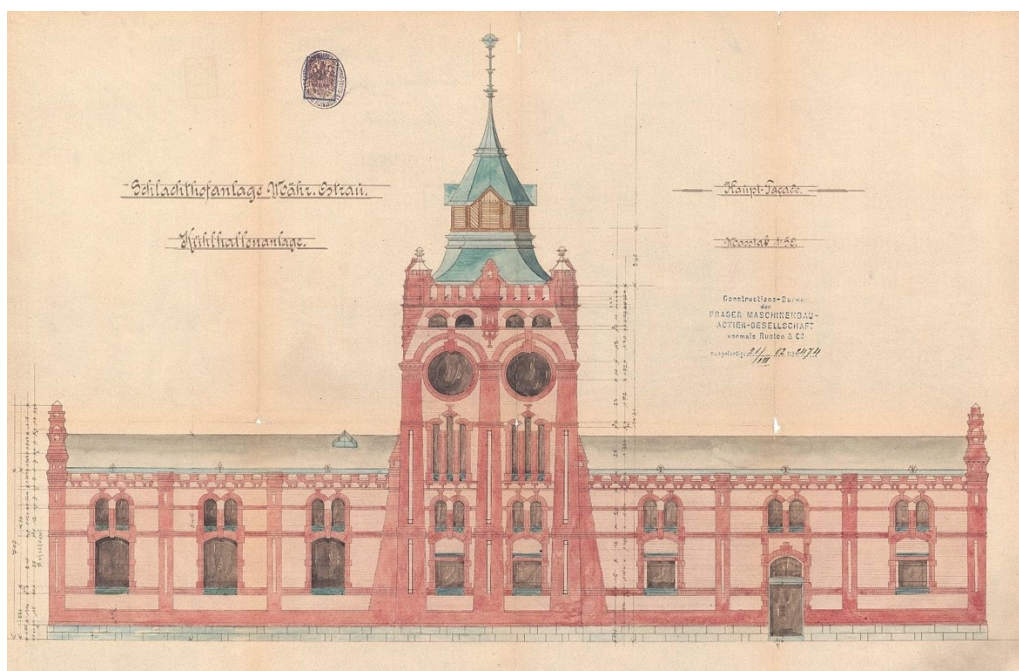
23. Praha-Holešovice, věžový vodojem (1893–1895), stav k roku 2018

24. Mladá Boleslav, novorenesanční věžový vodojem (1894), stav k roku 2015

25. **Brno**, věžový vodojem v areálu Ústředních městských jatek (1872–1909), stav k roku 2013

26. **Ostrava**, věžový vodojem v areálu Městských jatek (1902–1903), 1902. Archiv města Ostravy, Okresní úřad Moravská Ostrava, karton 22

27. **Praha-Libeň**, secesní věžový vodojem (1904), stav k roku 1904

28. **Tuřany**, věžový vodojem (1957), stav k roku 2007

29. **Lučina**, věžový vodojem (1958), stav k roku 2008

30. **Kladno-Rozděllov**, věžový vodojem zv. Lesní (1957–1963), stav k roku 2007

31. **Bohumín-Pudlov**, věžový vodojem (1961), stav k roku 2009

32. **Bohumín-Starý Bohumín**, věžový vodojem (1963), stav k roku 2009, detail nádrže

33. **Brno-Kohoutovice**, věžový vodojem (1973), stav k roku 2018

34. **Olomouc-Nová Ulice**, věžový dům s vodojemem (1968–1973), 1973.
Vlastivědné muzeum Olomouc, A6555

35. **Olomouc-Nová Ulice**, věžový dům s vodojemem, (1968–1973), stav k roku 2021

36. **Praha-Radlice**, vyrovnávací věž Děvín (1977), nedatováno

37. **Teplice-Nová Ves**, věžový vodojem (2. pol. 80. let 20. stol.), stav k roku 2022

38. **Ludgeřovice**, věžový vodojem (1976), nedatováno. SOkA Opava, Sbirka dokumentačního materiálu SOkA Opava, karton 147/35

39. Šanov, věžový vodojem (2020), stav k roku 2021

40. Ohrazenice, věžový vodojem (2019), stav k roku 2021

41. **Nová Ves nad Lužnicí**, věžový vodojem (počátek 20. stol.), stav k roku 2020

42. **Pardubice-Dražkovice**, věžový vodojem (kolem 1901), stav k roku 2019

43. **Kovanec**, věžový vodojem (1907–1909), stav k roku 2004

44. **Kovanec**, věžový vodojem (1907–1909), stav k roku 2018

45. **Kanina**, věžový vodojem (1910), stav k roku 2007

46. **Bezno**, věžový vodojem (1911–1913), stav k roku 2007

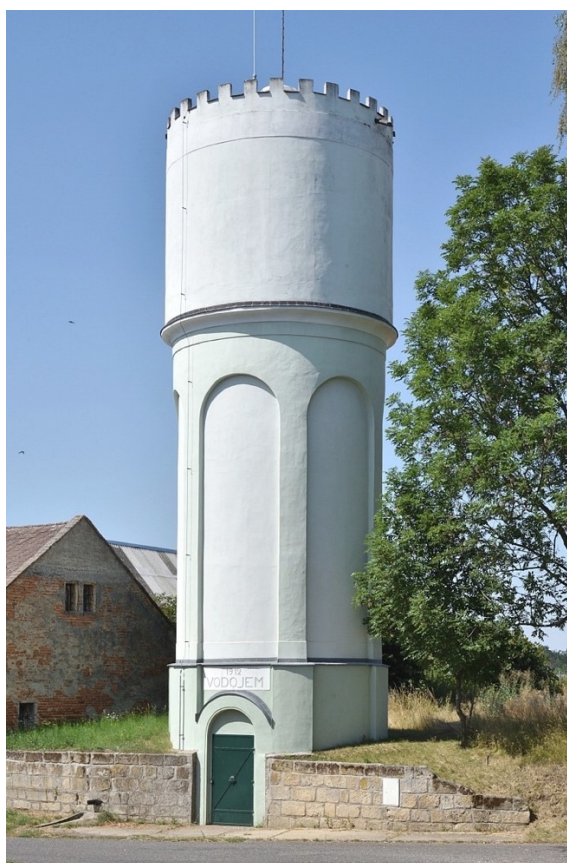
47. Týnec nad Labem, věžový vodojem (1916–1921), stav k roku 2012

48. Spikaly, věžový vodojem (kolem 1914), stav k roku 2017

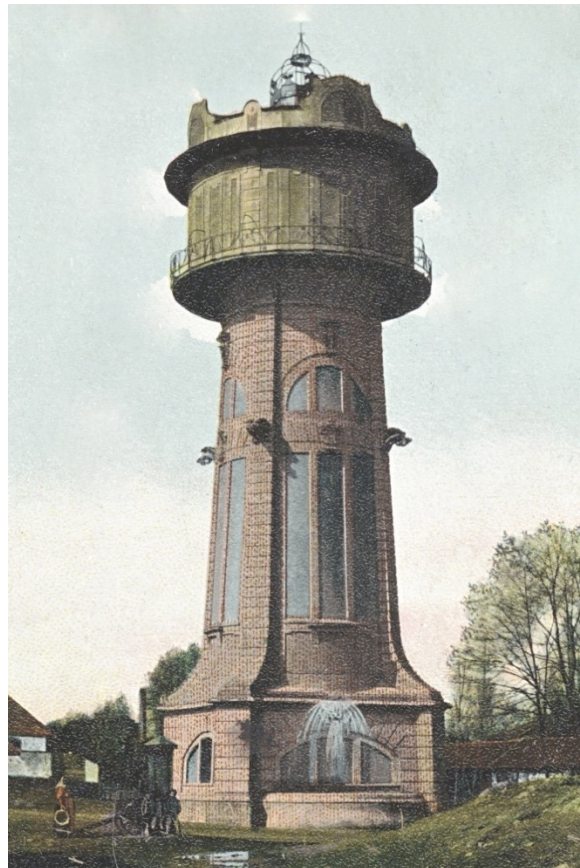
49. Velké Všelisy, věžový vodojem (asi 1913), stav k roku 2019

50. Malé Všelisy, věžový vodojem (1912), stav k roku 2019

51. **Plzeň**, věžový vodojem v areálu pivovaru Plzeňský Prazdroj (1905–1907), stav k roku 2021

52. **Nymburk**, secesní věžový vodojem s původní atikou a fontánou (1904), nedatováno

53. **Nymburk**, secesní věžový vodojem (1904), stav k roku 2021

54. **Kraslice**, věžový vodojem v areálu městských jatek (1904), stav k roku 2008

55. Pardubice-Pardubičky, věžový vodojem (1906–1907), nedatováno

56. Pardubice-Pardubičky, věžový vodojem (1906–1907), stav k roku 2019

57. Ostrava-Slezská Ostrava, věžový vodojem (1909), stav k roku 2018

58. Chrudim, secesní věžový vodojem (1910–1913), stav k roku 2019

59. Praha-Michle, věžový vodojem (1906–1907), stav k roku 1907

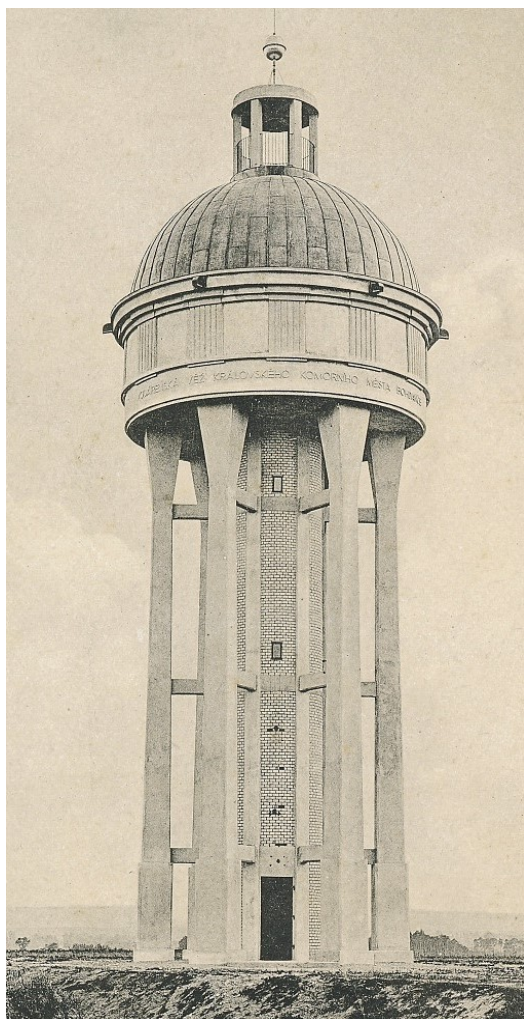
60. Praha-Michle, věžový vodojem (1906–1907), stav k roku 2019

61. **Praha-Michle**, věžový vodojem (1906–1907), stav k roku 1907, detail vstupu

62. **Třeboň**, věžový vodojem (1909), stav k roku 2021

63. Lázně Bohdaneč, věžový vodojem (1911), krátce po dostavbě /vlevo/
64. Lázně Bohdaneč, věžový vodojem (1911), stav k roku 2020 /vpravo/

65. **Duchcov**, věžový vodojem (1912), stav k roku 2014

66. **Hlučín**, věžový vodojem (1913), stav k roku 2019

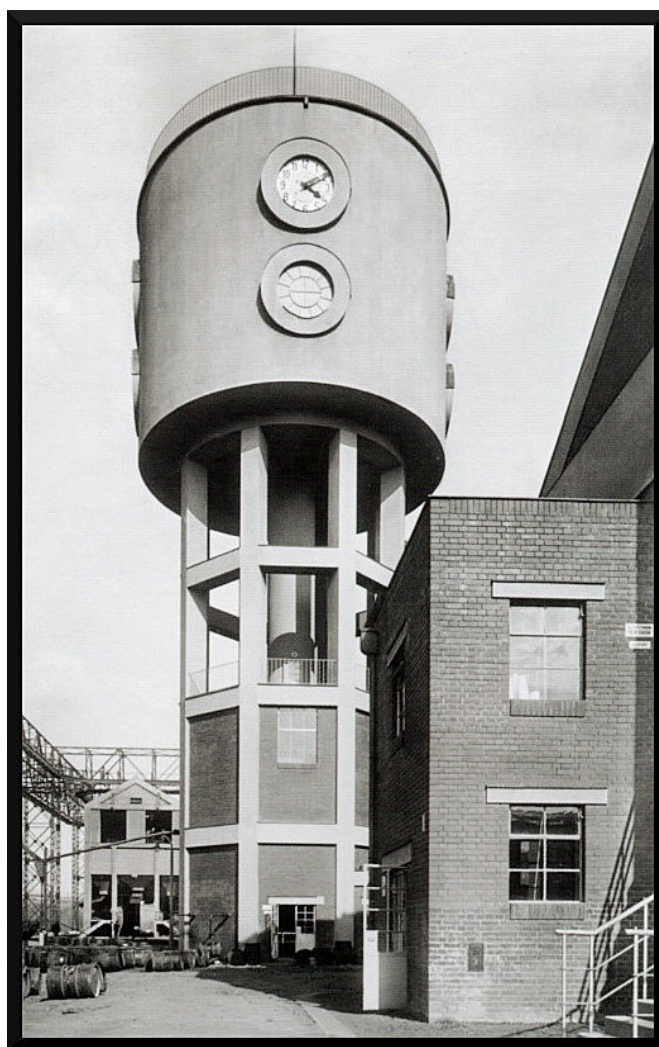
67. **Bílina-Chudeřice**, věžový vodojem (1916), stav k roku 2022

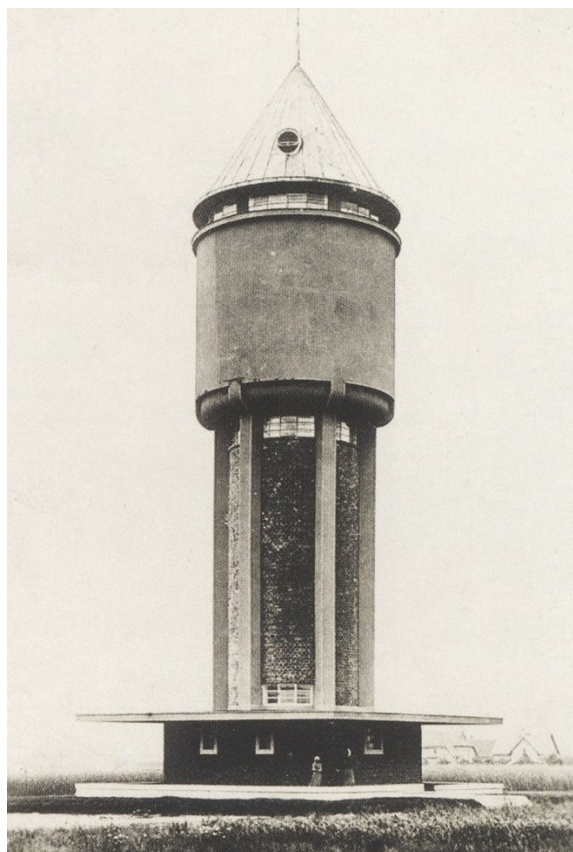
68. **Liberec-Vratislavice nad Nisou**, zauhlovací a vodárenská věž (1916–1919),
stav k roku 2022

69. **Trhové Sviny-Něchov**, věžový vodojem (1925–1927), stav k roku 2020

70. **Praha-Michle**, vodojem v areálu Pražské obecní plynárny (1925–1931),
nedatováno

71. Bělá pod Bezdězem, věžový vodojem (1926), stav k roku 1930

72. Bělá pod Bezdězem, věžový vodojem (1926), stav k roku 2019

73. **Bělá pod Bezdězem-Hlínoviště**, věžový vodojem (1926), stav k roku 2015

74. **Jaroměř**, věžový vodojem (1928), stav k roku 2020

75. **Jaroměř**, věžový vodojem (1928), stav k roku 2018, detail ochozu

76. **Kolín**, věžový vodojem (1929–1930), stav k roku 2016

77. Kolín, věžový vodojem (1929–1930), stav k roku 2016, detail ochozu

78. Poděbrady, věžový vodojem (1929–1930), nedatováno

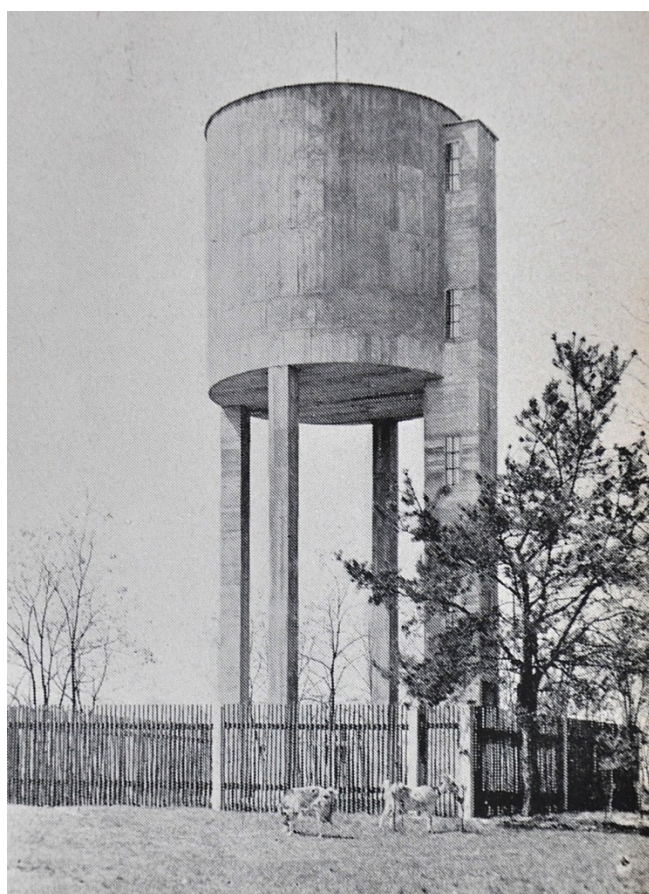
79. Poděbrady, věžový vodojem (1929–1930), stav k roku 2021

80. Poděbrady, věžový vodojem (1929–1930), stav k roku 2021, detail ochozu

81. **Kouřim**, věžový vodojem (1930), stav k roku 2020

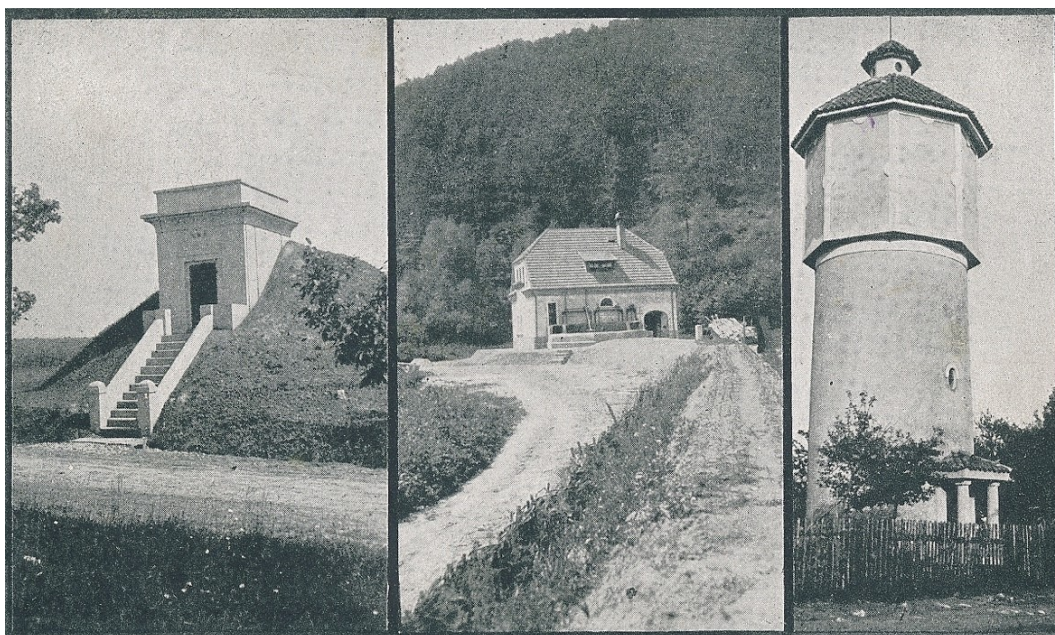
82. **Mladá Boleslav-Čejtičky**, věžový vodojem (1931), nedatováno.

83. **Bílá Hlína**, věžový vodojem (1929–1934), stav k roku 2016

84. **Mečeříž**, věžový vodojem (1913), stav k roku 2015

85. Chocnějovice-Rostkov, vpravo věžový vodojem (1923), nedatováno

86. Týniště nad Orlicí, věžový vodojem (1925–1928), stav k roku 1928

87. **Horní Cetno**, věžový vodojem (1925–1930), stav k roku 2010

88. **Hoříčky**, věžový vodojem (asi 1928), stav k roku 2018

89. **Buštěhrad**, věžový vodojem (1933), stav k roku 2007

90. **Horní Bukovina**, věžový vodojem (1934), stav k roku 2016

91. **Břeclav**, věžový vodojem (1926–1927), stav k roku 2020

92. **Praha-Kbely**, letecký maják s věžovým vodojemem (1927), před 1929

93. **Praha-Kbely**, letecký maják s věžovým vodojemem (1927), stav k roku 2018

94. **Praha-Kbely**, letecký maják s věžovým vodojemem (1927), jeden z reliéfů na plášti nádrže, 2020

95. **Karviná**, věžový vodojem (1929), stav k roku 2020

96. **Chrast**, funkcionalistický věžový vodojem (1929), nedatováno

97. **Chrast**, funkcionalistický věžový vodojem (1929), stav k roku 2019

98. **Pečky**, věžový vodojem (1932), nedatováno

99. **Pečky**, věžový vodojem (1932), stav k roku 2015

100. **Hostín**, věžový vodojem (po 1930), stav k roku 2007

101. Cvrčovice, věžový vodojem (1933), nedatováno

102. Cvrčovice, věžový vodojem (1933), stav k roku 2018

103. **Slaný**, věžový vodojem (50. léta 20. stol.), stav k roku 2007

104. **Stochov**, věžový vodojem (1950), stav k roku 1998

105. **Petřvald**, věžový vodojem (1954), stav k roku 2019

106. **Kolín-Zibohlavý**, věžový vodojem (1927), stav k roku 2020

107. **Peruc**, věžový vodojem (1928), stav k roku 2007

108. **Suchá Lhota**, věžový vodojem (1929), stav k roku 2020

109. **Krupá**, věžový vodojem (1936), stav k roku 2020

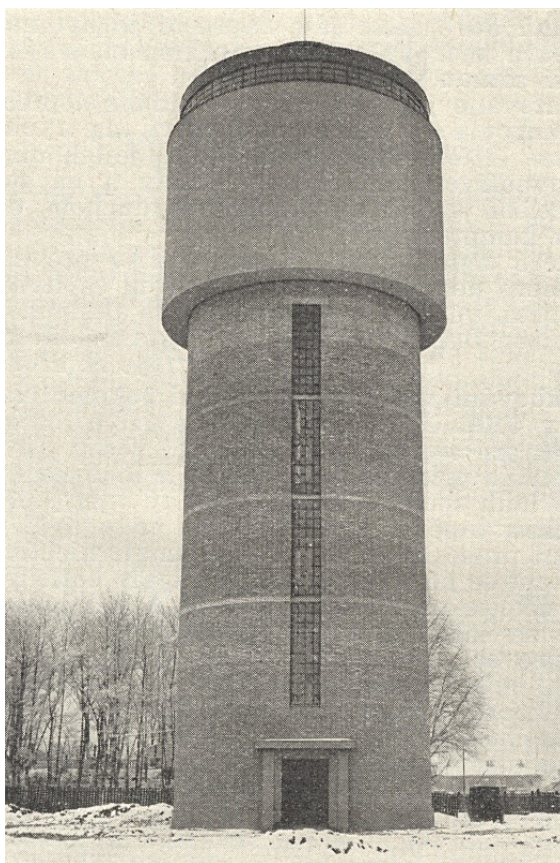
110. **Suchý Vrch**, věžový vodojem (1931–1932), nedatováno

111. **Suchý Vrch**, věžový vodojem (1931–1932), stav po přestavbě v 60. letech, nedatováno

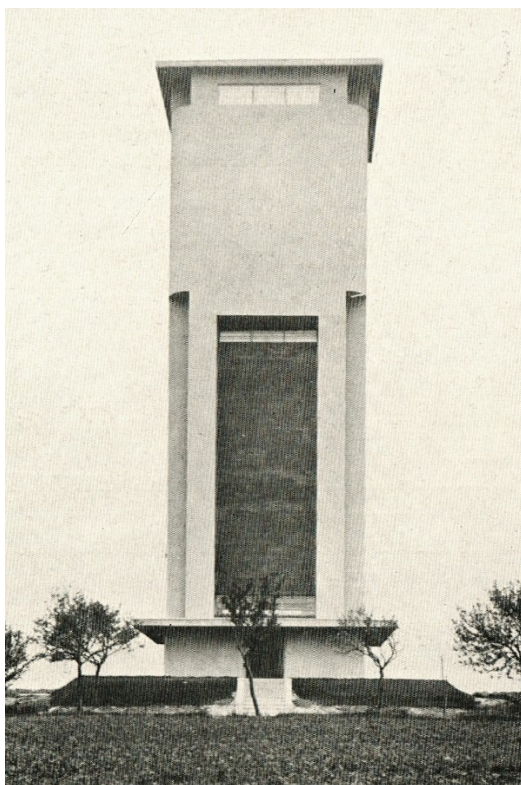
112. **Suchý Vrch**, věžový vodojem (1931–1932), po přestavbě v období 1982–1986, stav k roku 2020

113. **Kladno-Rozdělův, věžový vodojem (1933), stav k roku 1933**

114. **Kladno-Rozdělův, věžový vodojem (1933), konstrukce**

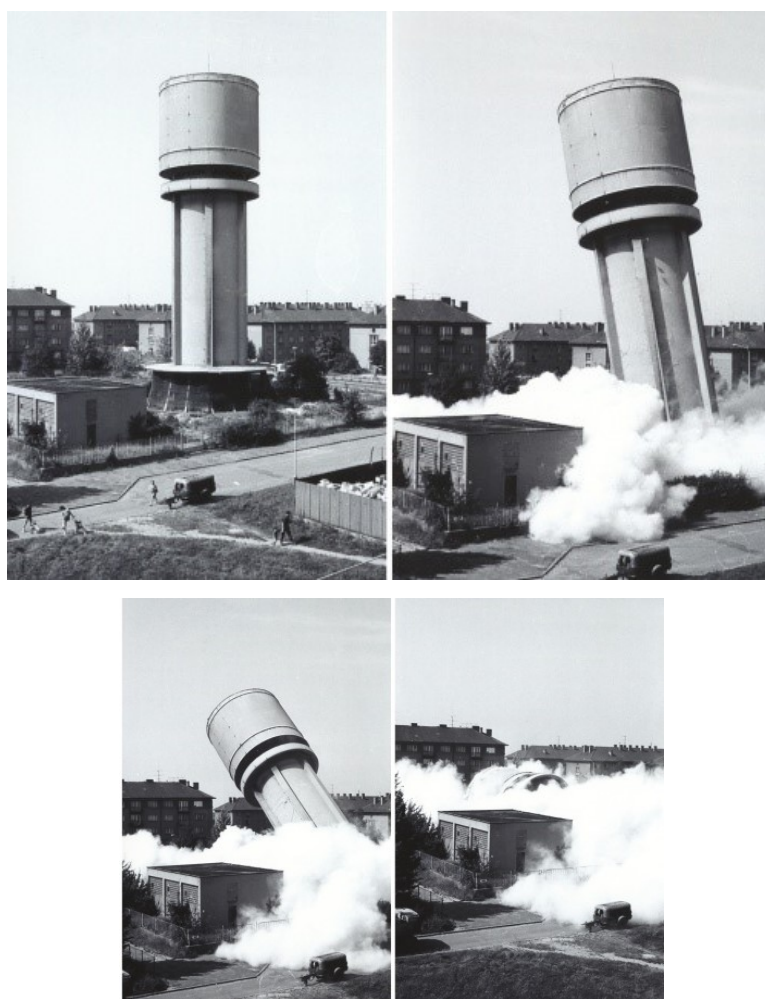
115. **Benátky nad Jizerou, věžový vodojem zv. U sv. Jana (1931–1932),**
nedatováno

116. **Benátky nad Jizerou, věžový vodojem zv. U sv. Jana (1931–1932),**
stav k roku 2016

117. **Hradec Králové-Třebeš, věžový vodojem (1936), stav k roku 2020**

118. **Kladno-Kročehlav, věžový vodojem, demolice roku 1988**

119. **Třebíč**, věžový vodojem (1936–1938), nedatováno

120. **Třebíč**, věžový vodojem (1936–1938), stav k roku 2020

121. **Praha-Běchovice**, drážní věžový vodojem (1937), stav k roku 2019

122. **Kolín**, drážní věžový vodojem (1943), stav k roku 2007

123. **Staré Město u Uherského Hradiště, drážní věžový vodojem (před 1953), stav k roku 2020**

124. **Kostelec nad Černými lesy, věžový vodojem (1938), stav k roku 2012**

125. **Znojmo**, drážní věžový vodojem (1948), stav k roku 2010

126. **Nymburk**, drážní věžový vodojem (1950), stav k roku 2021

127. **Praha-Michle**, pohled na plynojem s věžovým vodojemem Jana Kotěry v pozadí, 1942

128. **Pardubice-Pardubičky**, věžový vodojem (1906–1907), nedatováno, vztah k městu

129. **Jaroměř, věžový vodojem (1928), nedatováno, vztah k městu**

130. **Jaroměř, věžový vodojem (1928), stav k roku 2018, vztah k městu**

131. **Benátky nad Jizerou**, věžový vodojem (1931–1932), stav k roku 2020, vztah k městu

132. **Chrast**, věžový vodojem (1929), stav k roku 2019, vztah k městu

133. **Kolín**, věžový vodojem (1929–1930), stav k roku 2021, vztah k městu

134. **Heřmanova Huť**, věžový vodojem (1908), stav k roku 2007

135. **Heřmanova Huť**, věžový vodojem po konverzi (1908), stav k roku 2021

136. **Heřmanova Huť**, věžový vodojem po konverzi (1908), stav k roku 2021

137. **Kladruhy nad Labem, věžový vodojem (1925), výřez z pohlednice, nedatováno**

138. **Kladruhy nad Labem, věžový vodojem po konverzi (1925), stav k roku 2021**

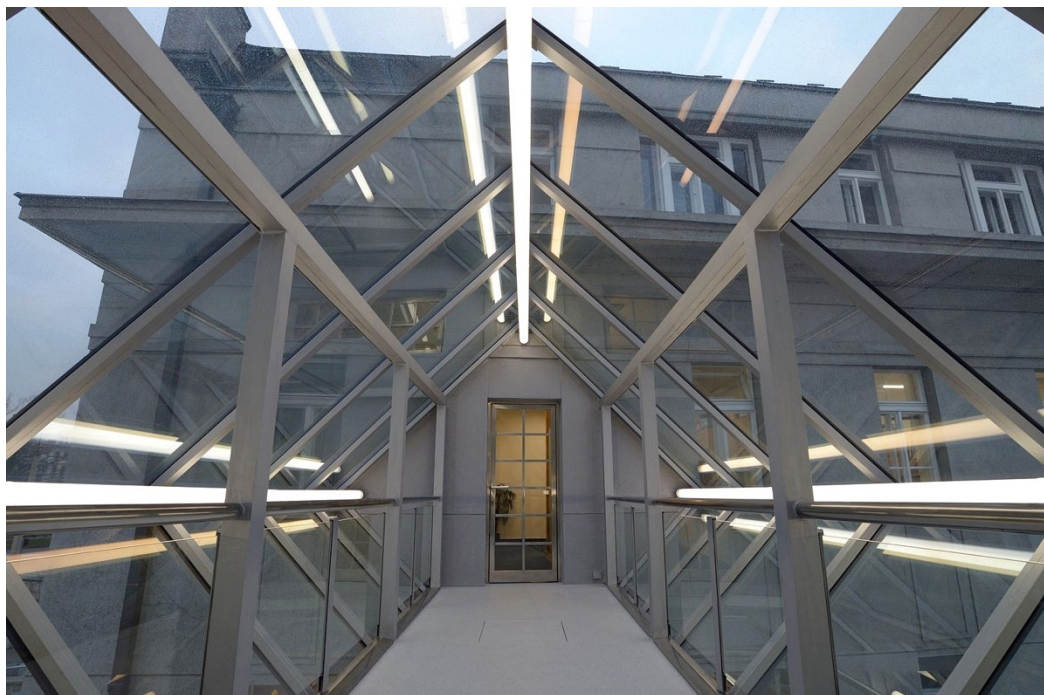
139. **Zákupy**, návrh na konverzi věžového vodojemu (1710–1711)

140. **Zákupy**, návrh na konverzi věžového vodojemu (1710–1711), expozice

141. **Zákupy**, návrh na konverzi věžového vodojemu (1710–1711), vyhlídka

142. **Praha-Smíchov**, prosklená lávka Petřilkovské vodárenské věže (1990), nedatováno

143. **Kladno-Rozdělův**, věžový vodojem po konverzi (1933), stav k roku 2021

144. **Kladno-Rozdělův**, věžový vodojem po konverzi (1933), stav k roku 2021, ohoz v předposledním patře

145. **Kladno-Rozdělou, věžový vodojem po konverzi (1933), stav k roku 2021, zasedací vyhlídková místnost**

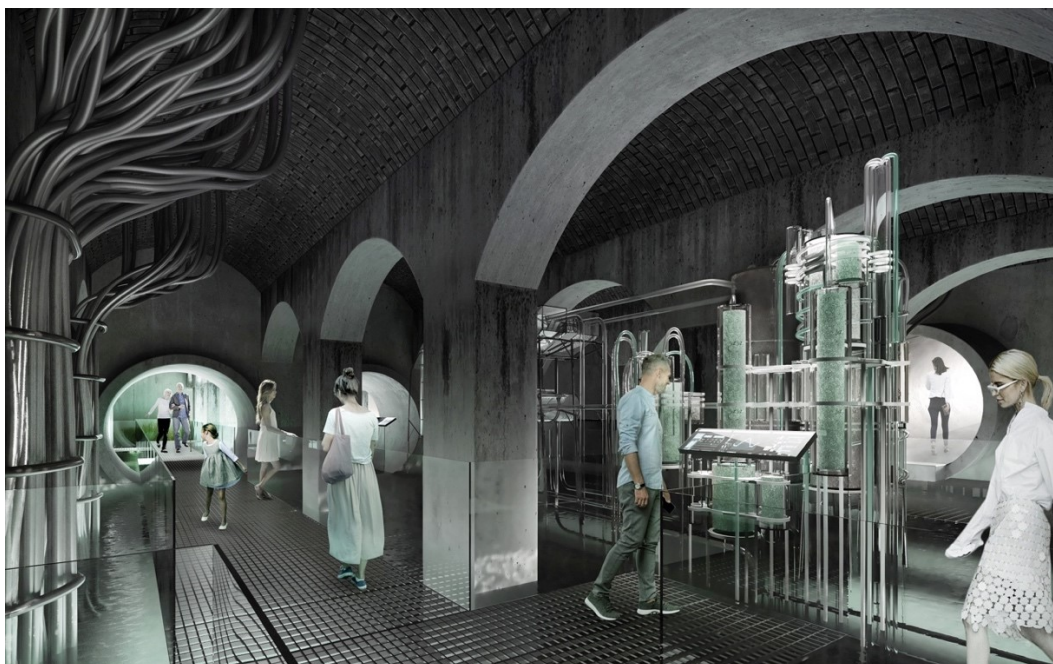
146. **Liberec-Vratislavice nad Labem, zauhlovací a vodárenská věž po konverzi (1916–1919), 2019**

147. **Liberec-Vratislavice nad Labem**, zauhlovací a vodárenská věž po konverzi (1916–1919), 2016, kulturní program v interiéru

148. **Praha-Vinohrady**, vizualizace konverze věžového vodojemu v osvětové centrum o vodě (1891)

149. **Praha-Vinohrady**, vizualizace konverze věžového vodojemu v osvětové centrum o vodě (1891), interiér

150. **Praha-Bubeneč**, periskop umístěný v rámci konverze vodojemu (1888), stav k roku 2021

151. **Praha-Bubeneč, knihovna ve věžovém vodojemu (1888), stav k roku 2021**

152. **Praha-Bubeneč, věžový vodojem po konverzi (1888), stav k roku 2021**

153. **Praha-Nové Město**, Novomlýnská věž (založena před 1484), 2017, expozice *Praha hoří!* v konvertovaném věžovém vodojemu

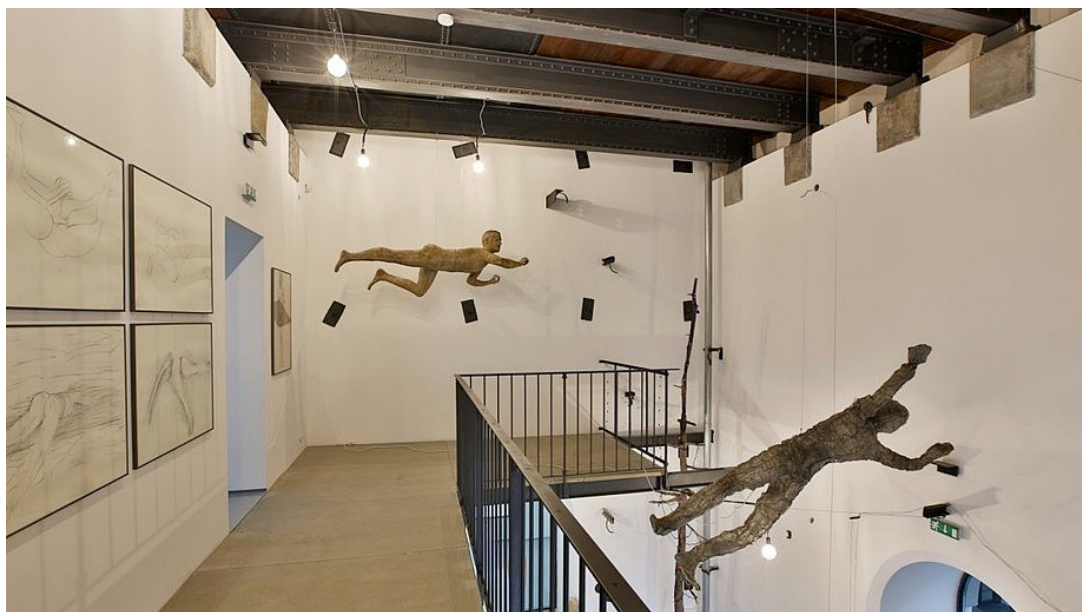
154. **Praha-Nové Město**, Novomlýnská věž (založena před 1484), 2017, expozice *Praha hoří!* v konvertovaném věžovém vodojemu

155. **Třeboň**, Galerie buddhistického umění v konvertovaném věžovém vodojemu (1909), 2021

156. **Opava-východ**, konverze drážního věžového vodojemu (1893), stav k roku 2017

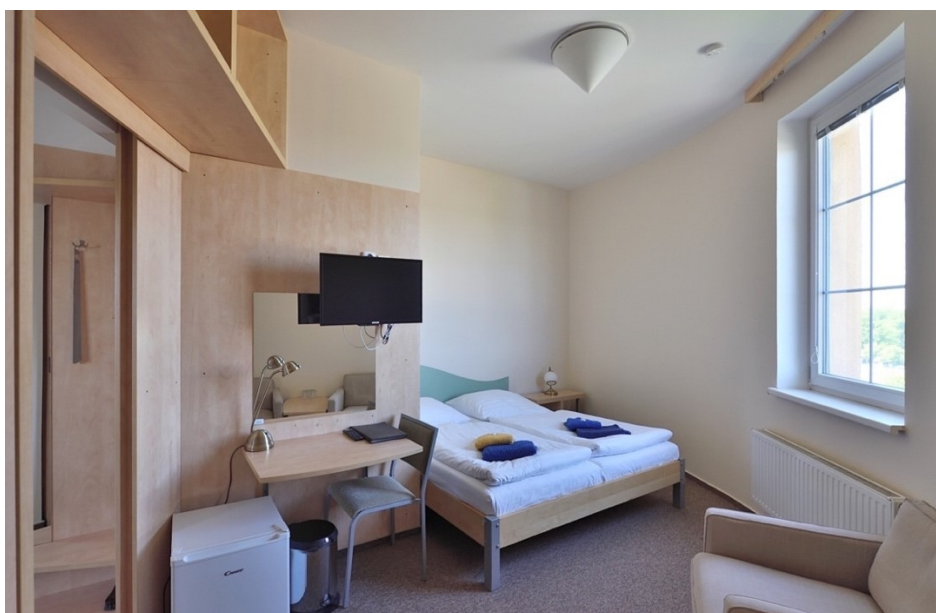
157. **Opava-východ**, konverze drážního věžového vodojemu (1893), stav k roku 2016, výstavní prostory

158. **Bohumín**, věžový vodojem před konverzí (1935), stav k roku 2003

159. **Bohumín**, konverze věžového vodojemu v Penzion ve věži (1935),
2020

160. **Bohumín**, konverze věžového vodojemu v Penzion ve věži (1935),
2021, jeden z pokojů

161. **Jičín**, vodárenská věž po konverzi (založena před 1502), nedatováno

162. **Jičín**, vodárenská věž po konverzi (založena před 1502), nedatováno, ložnice

163. **Jičín**, vodárenská věž po konverzi (založena před 1502), nedatováno, sklepní šenk

164. **Vratimov**, věžový vodojem (1931), stav k roku 2003

165. **Vratimov, věžový vodojem po konverzi (1931), stav k roku 2021**

166. **Vratimov, věžový vodojem po konverzi (1931), stav k roku 2021, interiér**

167. **Karviná**, věžový vodojem po konverzi (1929), stav k roku 2021, interiér jednoho z bytů

168. **Praha-Libeň**, konvertovaný věžový vodojem (1904), 2021, vizualizace bazénu

169. **Praha-Libeň**, konvertovaný věžový vodojem (1904), 2021, vizualizace obýváku

170. **Praha-Libeň**, konvertovaný věžový vodojem (1904), 2021, vizualizace ložnice

171. **Praha-Libeň, konvertovaný věžový vodojem (1904), 2021**

11 Seznam vyobrazení

1. **Praha-Staré Město**, Staroměstská vodárenská věž (založena před 1431), stav k roku 2006. Foto: Jan Baláček
2. **Praha-Nové Město**, Šitkovská vodárenská věž (založena 1488–1495), stav k roku 2021. Foto: Norbert Bánhidi
3. **Praha-Smíchov**, Petržilkovská vodárenská věž (založena po 1502), nedatováno. Foto: HABARTline, s. r. o.
4. **Praha-Nové Město**, Novomlýnská vodárenská věž (založena před 1484), stav k roku 2019. Foto: V. Vozka
5. **Jičín**, vodárenská věž (založena před 1502), stav před rokem 1918. Foto z: www.vezjicin.cz, vyhledáno 27. 4. 2022
6. **Tábor**, vodárenská věž (založena před 1508), stav k roku 2010. Foto: NPÚ, Eva Zuzáková
7. **Benátky nad Jizerou**, vodárenská věž (založena koncem 14. stol.), stav k roku 2017. Foto: NPÚ, Irena Blažková
8. **Nymburk**, vodárenská věž zv. Turecká (založena 1597), stav k roku 2017. Foto: NPÚ, Ivan Minář
9. **Chrast**, vodárenská věž (založena kolem 1662), stav k roku 2016. Foto: J. Šlapák
10. **Chrudim**, vodárenská věž Na Puši (založena kolem 1670), stav k roku 2007. Foto: NPÚ, František R. Václavík
11. **Chrudim**, vodárenská věž Na Puši (založena kolem 1670), stav k roku 2012. Foto: Chrudimské noviny
12. **Nové Dvory**, vodárenská věž (1686), stav k roku 2007. Foto: NPÚ, Ivan Minář
13. **Cítoliby**, vodárenská věž (1. pol. 18. stol.), stav k roku 2019. Foto: NPÚ, Matěj Páral
14. **Mladá Boleslav**, barokní vodárenská věž (založena 1494–1496), stav k roku 2013. Foto: NPÚ, Ivan Minář
15. **Mladá Boleslav**, barokní vodárenská věž (založena 1494–1496), stav k roku 2021. Foto: NPÚ, Ivan Minář
16. **Plzeň**, klasicistní přestavba věžového vodojemu (1845–1849), nedatováno. Foto: Mikhail Markovskiy

17. **Hrádek u Nechanic**, věžový vodojem (1838–1856), stav k roku 2007. Foto: NPÚ, Radim Jakesch
18. **České Budějovice**, věžový vodojem (založen 1721–1724, přestavba 1882), stav k roku 2020. Foto: Robert Kořínek
19. **Sychrov**, věžový vodojem (1891), stav k roku 2018. Foto: Václav Dvořák
20. **Ostrava-Vítkovice**, kostel sv. Pavla s věžovým vodojemem (1880–1886), stav k roku 2021. Foto: Robert Kořínek
21. **Praha-Bubeneč**, věžový vodojem (1888), nedatováno. Foto: Profimedia.cz
22. **Praha-Vinohrady**, věžový vodojem (1891), stav k roku 2018. Foto: Martin Vonka
23. **Praha-Holešovice**, věžový vodojem (1893–1895), stav k roku 2018. Foto: Robert Kořínek
24. **Mladá Boleslav**, novorenesanční věžový vodojem (1894), stav k roku 2015. Foto: Robert Kořínek
25. **Brno**, věžový vodojem v areálu Ústředních městských jatek (1872–1909), stav k roku 2013. Foto: NPÚ, Jiří Syrový
26. **Ostrava**, věžový vodojem v areálu Městských jatek (1902–1903), 1902. Archiv města Ostravy, Okresní úřad Moravská Ostrava, karton 226. Foto: Statutární město Ostrava, Archiv města Ostravy
27. **Praha-Libeň**, secesní věžový vodojem (1904), stav k roku 1904. Foto: archiv Martina Sluky
28. **Tuřany**, věžový vodojem (1957), stav k roku 2007. Foto: Robert Kořínek
29. **Lučina**, věžový vodojem (1958), stav k roku 2008. Foto: Robert Kořínek
30. **Kladno-Rozdělov**, věžový vodojem zv. Lesní (1957–1963), stav k roku 2007. Foto: Robert Kořínek
31. **Bohumín-Pudlov**, věžový vodojem (1961), stav k roku 2009. Foto: Robert Kořínek
32. **Bohumín-Starý Bohumín**, věžový vodojem (1963), stav k roku 2009, detail nádrže. Foto: Robert Kořínek
33. **Brno-Kohoutovice**, věžový vodojem (1973), stav k roku 2018. Foto: Ondřej Cívín
34. **Olomouc-Nová Ulice**, věžový dům s vodojemem (1968–1973), 1973. Vlastivědné muzeum Olomouc, A6555. Foto: J. Juryšek

35. **Olomouc-Nová Ulice**, věžový dům s vodojemem, (1968–1973), stav k roku 2021. Foto: Robert Kořínek
36. **Praha-Radlice**, vyrovnávací věž Děvín (1977), nedatováno. Foto: Pražské vody a kanalizace
37. **Teplice-Nová Ves**, věžový vodojem (2. pol. 80. let 20. stol.), stav k roku 2022. Foto: Martin Vonka
38. **Ludgeřovice**, věžový vodojem (1976), nedatováno. Foto: SOkA Opava, Sběrka dokumentačního materiálu SOkA Opava, karton 147/35
39. **Šanov**, věžový vodojem (2020), stav k roku 2021. Foto: Robert Kořínek
40. **Ohrazenice**, věžový vodojem (2019), stav k roku 2021. Foto: Ondřej Cívín
41. **Nová Ves nad Lužnicí**, věžový vodojem (počátek 20. stol.), stav k roku 2020. Foto: Ondřej Cívín
42. **Pardubice-Dražkovice**, věžový vodojem (kolem 1901), stav k roku 2019. Foto: Ondřej Cívín
43. **Kovanec**, věžový vodojem (1907–1909), stav k roku 2004. Reprodukce z: PAVLÍK 2012, 50.
44. **Kovanec**, věžový vodojem (1907–1909), stav k roku 2018. Foto: Robert Kořínek
45. **Kanina**, věžový vodojem (1910), stav k roku 2007. Foto: Robert Kořínek
46. **Bezno**, věžový vodojem (1911–1913), stav k roku 2007. Foto: Robert Kořínek
47. **Týnec nad Labem**, věžový vodojem (1916–1921), stav k roku 2012. Foto: Jaroslav Pejša
48. **Spikaly**, věžový vodojem (kolem 1914), stav k roku 2017. Foto: NPÚ, Irena Blažková
49. **Velké Všelisy**, věžový vodojem (asi 1913), stav k roku 2019. Foto: Robert Kořínek
50. **Malé Všelisy**, věžový vodojem (1912), stav k roku 2019. Foto: Robert Kořínek
51. **Plzeň**, věžový vodojem v areálu pivovaru Plzeňský Prazdroj (1905–1907), stav k roku 2021. Foto: Martin Vonka
52. **Nymburk**, secesní věžový vodojem s původní atikou a fontánou (1904), nedatováno. Foto: archiv Radima Heinicha
53. **Nymburk**, secesní věžový vodojem (1904), stav k roku 2021. Foto: Ondřej Cívín

54. **Kraslice**, věžový vodojem v areálu městských jatek (1904), stav k roku 2008.
Foto: Lukáš Beran
55. **Pardubice-Pardubičky**, věžový vodojem (1906–1907), nedatováno. Foto:
archiv Východočeského muzea v Pardubicích
56. **Pardubice-Pardubičky**, věžový vodojem (1906–1907), stav k roku 2019.
Foto: Ondřej Cívín
57. **Ostrava-Slezská Ostrava**, věžový vodojem (1909), stav k roku 2018. Foto:
Robert Kořínek
58. **Chrudim**, secesní věžový vodojem (1910–1913), stav k roku 2019. Foto:
Ondřej Cívín
59. **Praha-Michle**, věžový vodojem (1906–1907), stav k roku 1907. Foto: Archiv
hlavního města Prahy
60. **Praha-Michle**, věžový vodojem (1906–1907), stav k roku 2019. Foto: Martin
Vonka
61. **Praha-Michle**, věžový vodojem (1906–1907), stav k roku 1907, detail vstupu.
Foto: Archiv hlavního města Prahy
62. **Třeboň**, věžový vodojem (1909), stav k roku 2021. Foto: Ondřej Cívín
63. **Lázně Bohdaneč**, věžový vodojem (1911), krátce po dostavbě. Foto: archiv
Robert Kořínek
64. **Lázně Bohdaneč**, věžový vodojem (1911), stav k roku 2020. Foto: Robert
Kořínek
65. **Duchcov**, věžový vodojem (1912), stav k roku 2014. Foto: Robert Kořínek
66. **Hlučín**, věžový vodojem (1913), stav k roku 2019. Foto: Robert Kořínek
67. **Bílina-Chudeřice**, věžový vodojem (1916), stav k roku 2022. Foto: Martin
Vonka
68. **Liberec-Vratislavice nad Nisou**, zauhlovací a vodárenská věž (1916–1919),
stav k roku 2022. Foto: Robert Kořínek
69. **Trhové Sviny-Něchov**, věžový vodojem (1925–1927), stav k roku 2020. Foto:
Robert Kořínek
70. **Praha-Michle**, vodojem v areálu Pražské obecní plynárny (1925–1931),
nedatováno. Foto z: <http://podzemi.solvayovylomy.cz/techpam/plyn/plyn.htm>,
vyhledáno 8. 5. 2022
71. **Bělá pod Bezdězem**, věžový vodojem (1926), stav k roku 1930. Reprodukce
z: PAVLÍK 2012, 73

72. **Bělá pod Bezdězem**, věžový vodojem (1926), stav k roku 2019. Foto: Robert Kořínek
73. **Bělá pod Bezdězem-Hlínoviště**, věžový vodojem (1926), stav k roku 2015. Foto: Robert Kořínek
74. **Jaroměř**, věžový vodojem (1928), stav k roku 2020. Foto: Robert Kořínek
75. **Jaroměř**, věžový vodojem (1928), stav k roku 2018, detail ochozu. Foto: Ondřej Civín
76. **Kolín**, věžový vodojem (1929–1930), stav k roku 2016. Foto: Robert Kořínek
77. **Kolín**, věžový vodojem (1929–1930), stav k roku 2016, detail ochozu. Foto: Robert Kořínek
78. **Poděbrady**, věžový vodojem (1929–1930), nedatováno. Foto: archiv Roberta Kořínka
79. **Poděbrady**, věžový vodojem (1929–1930), stav k roku 2021. Foto: Ondřej Civín
80. **Poděbrady**, věžový vodojem (1929–1930), stav k roku 2021, detail ochozu. Foto: Ondřej Civín
81. **Kouřim**, věžový vodojem (1930), stav k roku 2020. Foto: Ondřej Civín
82. **Mladá Boleslav-Čejtičky**, věžový vodojem (1931), nedatováno. Foto z: <http://vezovevodojemy.cz/?action=diesel.view&table=vodojemy&projector=view&id=559>, vyhledáno 9. 5. 2022
83. **Bílá Hlína**, věžový vodojem (1929–1934), stav k roku 2016. Foto: Robert Kořínek
84. **Mečeříž**, věžový vodojem (1913), stav k roku 2015. Foto: Robert Kořínek
85. **Chocnějovice-Rostkov**, vpravo věžový vodojem (1923), nedatováno. Foto: archiv Roberta Kořínka
86. **Týniště nad Orlicí**, věžový vodojem (1925–1928), stav k roku 1928. Foto z: <https://www.tyniste.cz/cs/mesto/historie-mesta/historie-slovem-i-obrazem/vodarenska-vez.html>, vyhledáno 27. 4. 2022
87. **Horní Cetno**, věžový vodojem (1925–1930), stav k roku 2010. Foto: NPÚ, Irena Blažková
88. **Hoříčky**, věžový vodojem (asi 1928), stav k roku 2018. Foto: Robert Kořínek
89. **Buštěhrad**, věžový vodojem (1933), stav k roku 2007. Foto: Robert Kořínek
90. **Horní Bukovina**, věžový vodojem (1934), stav k roku 2016. Foto: Robert Kořínek

91. **Břeclav**, věžový vodojem (1926–1927), stav k roku 2020. Foto: Robert Kořínek
92. **Praha-Kbely**, letecký maják s věžovým vodojemem (1927), před 1929. Reprodukce z: Volné směry 27, 1929, 196.
93. **Praha-Kbely**, letecký maják s věžovým vodojemem (1927), stav k roku 2018. Foto: Robert Kořínek
94. **Praha-Kbely**, letecký maják s věžovým vodojemem (1927), jeden z reliéfů na plášti nádrže, 2020. Foto: NPÚ, Roman Polášek
95. **Karviná**, věžový vodojem (1929), stav k roku 2020. Foto: Robert Kořínek
96. **Chrast**, funkcionalistický věžový vodojem (1929), nedatováno. Foto: archiv Roberta Kořínka
97. **Chrast**, funkcionalistický věžový vodojem (1929), stav k roku 2019. Foto: Ondřej Cívín
98. **Pečky**, věžový vodojem (1932), nedatováno. Foto: archiv Roberta Kořínka
99. **Pečky**, věžový vodojem (1932), stav k roku 2015. Foto: Robert Kořínek
100. **Hostín**, věžový vodojem (po 1930), stav k roku 2007. Foto: Robert Kořínek
101. **Cvrčovice**, věžový vodojem (1933), nedatováno. Státní okresní archiv Kladno, Archiv obce Cvrčovice, kniha 45. Foto: autorka
102. **Cvrčovice**, věžový vodojem (1933), stav k roku 2018. Foto: Robert Kořínek
103. **Slaný**, věžový vodojem (50. léta 20. stol.), stav k roku 2007. Foto: Robert Kořínek
104. **Stochov**, věžový vodojem (1950), stav k roku 1998. Foto: Jaroslav Jásek
105. **Petřvald**, věžový vodojem (1954), stav k roku 2019. Foto: Robert Kořínek
106. **Kolín-Zibohlavy**, věžový vodojem (1927), stav k roku 2020. Foto: Robert Kořínek
107. **Peruc**, věžový vodojem (1928), stav k roku 2007. Foto: Robert Kořínek
108. **Suchá Lhota**, věžový vodojem (1929), stav k roku 2020. Foto: Robert Kořínek
109. **Krupá**, věžový vodojem (1936), stav k roku 2020. Foto: Robert Kořínek

110. **Suchý Vrch**, věžový vodojem (1931–1932), nedatováno. Foto: archiv Radima Heinicha
111. **Suchý Vrch**, věžový vodojem (1931–1932), stav po přestavbě v 60. letech, nedatováno. Foto: archiv Radima Heinicha
112. **Suchý Vrch**, věžový vodojem (1931–1932), po přestavbě v období 1982–1986, stav k roku 2020. Foto: Robert Kořínek
113. **Kladno-Rozdělov**, věžový vodojem (1933), stav k roku 1933. Foto z: <http://vezovevodojemy.cz/?action=diesel.view&table=vodojemy&projector=view&id=381>, vyhledáno 8. 5. 2022
114. **Kladno-Rozdělov**, věžový vodojem (1933), konstrukce. Foto z: <http://vezovevodojemy.cz/?action=diesel.view&table=vodojemy&projector=view&id=381>, vyhledáno 8. 5. 2022
115. **Benátky nad Jizerou**, věžový vodojem zv. U sv. Jana (1931–1932), nedatováno. Foto z: <http://vezovevodojemy.cz/?action=diesel.view&table=vodojemy&projector=view&id=9>, vyhledáno 9. 5. 2022
116. **Benátky nad Jizerou**, věžový vodojem zv. U sv. Jana (1931–1932), stav k roku 2016. Foto: Robert Kořínek
117. **Hradec Králové-Třebeš**, věžový vodojem (1936), stav k roku 2020. Foto: Ondřej Cívín
118. **Kladno-Kročehlavy**, věžový vodojem, demolice roku 1988. Foto: Miroslav Tmej
119. **Třebíč**, věžový vodojem (1936–1938), nedatováno. Foto: archiv Vodárenské akciové společnosti
120. **Třebíč**, věžový vodojem (1936–1938), stav k roku 2020. Foto: Robert Kořínek
121. **Praha-Běchovice**, drážní věžový vodojem (1937), stav k roku 2019. Foto: Martin Vonka
122. **Kolín**, drážní věžový vodojem (1943), stav k roku 2007. Foto: Robert Kořínek
123. **Staré Město u Uherského Hradiště**, drážní věžový vodojem (před 1953), stav k roku 2020. Foto: Robert Kořínek
124. **Kostelec nad Černými lesy**, věžový vodojem (1938), stav k roku 2012. Foto: Jaroslav Pejša

125. **Znojmo**, drážní věžový vodojem (1948), stav k roku 2010. Foto: Robert Kořínek
126. **Nymburk**, drážní věžový vodojem (1950), stav k roku 2021. Foto: Robert Kořínek
127. **Praha-Michle**, pohled na plynojem s věžovým vodojemem Jana Kotěry v pozadí, 1942. Foto z: <https://www.passe.cz/produkt/michelsky-plynojem-1942/>, vyhledáno 28. 4. 2022
128. **Pardubice-Pardubičky**, věžový vodojem (1906–1907), nedatováno, vztah k městu. Foto: archiv Radima Heinicha
129. **Jaroměř**, věžový vodojem (1928), nedatováno, vztah k městu. Foto: archiv Roberta Kořínka
130. **Jaroměř**, věžový vodojem (1928), stav k roku 2018, vztah k městu. Foto: Ondřej Cívín
131. **Benátky nad Jizerou**, věžový vodojem (1931–1932), stav k roku 2020, vztah k městu. Foto: Ondřej Cívín
132. **Chrast**, věžový vodojem (1929), stav k roku 2019, vztah k městu. Foto: Ondřej Cívín
133. **Kolín**, věžový vodojem (1929–1930), stav k roku 2021, vztah k městu. Foto: Ondřej Cívín
134. **Heřmanova Huť**, věžový vodojem (1908), stav k roku 2007. Foto: archiv obce Heřmanova Huť
135. **Heřmanova Huť**, věžový vodojem po konverzi (1908), stav k roku 2021. Foto: Ondřej Cívín
136. **Heřmanova Huť**, věžový vodojem po konverzi (1908), stav k roku 2021. Foto: Ondřej Cívín
137. **Kladruby nad Labem**, věžový vodojem (1925), výřez z pohlednice, nedatováno. Foto: archiv Radima Heinicha
138. **Kladruby nad Labem**, věžový vodojem po konverzi (1925), stav k roku 2021. Foto: Robert Kořínek
139. **Zákupy**, návrh na konverzi věžového vodojemu (1710–1711). Reprodukce z: VORLÍK 2007, 144
140. **Zákupy**, návrh na konverzi věžového vodojemu (1710–1711), expozice. Reprodukce z: VORLÍK 2007, 145

141. **Zákupy**, návrh na konverzi věžového vodojemu (1710–1711), vyhlídka. Reprodukce z: VORLÍK 2007, 144
142. **Praha-Smíchov**, prosklená lávka Petržilkovské vodárenské věže (1990), nedatováno. Foto: HABARTline, s. r. o.
143. **Kladno-Rozdělov**, věžový vodojem po konverzi (1933), stav k roku 2021. Foto: Martin Vonka
144. **Kladno-Rozdělov**, věžový vodojem po konverzi (1933), stav k roku 2021, ochoz v předposledním patře. Foto: Martin Vonka
145. **Kladno-Rozdělov**, věžový vodojem po konverzi (1933), stav k roku 2021, zasedací vyhlídková místnost. Foto: Martin Vonka
146. **Liberec-Vratislavice nad Labem**, zauhlovací a vodárenská věž po konverzi (1916–1919), 2019. Foto: AvantgArt, z. s.
147. **Liberec-Vratislavice nad Labem**, zauhlovací a vodárenská věž po konverzi (1916–1919), 2016, kulturní program v interiéru. Foto: AvantgArt, z. s.
148. **Praha-Vinohrady**, vizualizace konverze věžového vodojemu v osvětové centrum o vodě (1891). Foto: Magistrát hlavního města Prahy
149. **Praha-Vinohrady**, vizualizace konverze věžového vodojemu v osvětové centrum o vodě (1891), interiér. Foto: Magistrát hlavního města Prahy
150. **Praha-Bubeneč**, periskop umístěný v rámci konverze vodojemu (1888), stav k roku 2021. Foto: Ondřej Civín
151. **Praha-Bubeneč**, knihovna ve věžovém vodojemu (1888), stav k roku 2021. Foto: Robert Kořínek
152. **Praha-Bubeneč**, věžový vodojem po konverzi (1888), stav k roku 2021. Foto: Ondřej Civín
153. **Praha-Nové Město**, Novomlýnská věž (založena před 1484), 2017, expozice *Praha hoří!* v konvertovaném věžovém vodojemu. Foto: Jiří Kotátko
154. **Praha-Nové Město**, Novomlýnská věž (založena před 1484), 2017, expozice *Praha hoří!* v konvertovaném věžovém vodojemu. Foto: Jiří Kotátko
155. **Třeboň**, Galerie buddhistického umění v konvertovaném věžovém vodojemu (1909), 2021. Foto: Robert Kořínek
156. **Opava-východ**, konverze drážního věžového vodojemu (1893), stav k roku 2017. Foto: NPÚ, Alena Borovcová

157. **Opava-východ**, konverze drážního věžového vodojemu (1893), stav k roku 2016, výstavní prostory. Foto: Vladimír Peringer
158. **Bohumín**, věžový vodojem před konverzí (1935), stav k roku 2003. Foto: Robert Kořínek
159. **Bohumín**, konverze věžového vodojemu v Penzion ve věži (1935), 2020. Foto: Robert Kořínek
160. **Bohumín**, konverze věžového vodojemu v Penzion ve věži (1935), 2021, jeden z pokojů. Foto: Robert Kořínek
161. **Jičín**, vodárenská věž po konverzi (založena před 1502), nedatováno. Foto z: www.vezjicin.cz, vyhledáno 28. 4. 2022
162. **Jičín**, vodárenská věž po konverzi (založena před 1502), nedatováno, ložnice. Foto z: www.vezjicin.cz, vyhledáno 28. 4. 2022
163. **Jičín**, vodárenská věž po konverzi (založena před 1502), nedatováno, sklepní šenk. Foto z: www.vezjicin.cz, vyhledáno 28. 4. 2022
164. **Vratimov**, věžový vodojem (1931), stav k roku 2003. Foto: Robert Kořínek
165. **Vratimov**, věžový vodojem po konverzi (1931), stav k roku 2021. Foto: Robert Kořínek
166. **Vratimov**, věžový vodojem po konverzi (1931), stav k roku 2021, interiér. Foto: Robert Kořínek
167. **Karviná**, věžový vodojem po konverzi (1929), stav k roku 2021, interiér jednoho z bytů. Foto: Robert Kořínek
168. **Praha-Libeň**, konvertovaný věžový vodojem (1904), 2021, vizualizace bazénu. Foto: Luxent
169. **Praha-Libeň**, konvertovaný věžový vodojem (1904), 2021, vizualizace obývacího pokoje. Foto: Luxent
170. **Praha-Libeň**, konvertovaný věžový vodojem (1904), 2021, vizualizace ložnice. Foto: Luxent
171. **Praha-Libeň**, konvertovaný věžový vodojem (1904), 2021. Foto: Luxent